

Nationale Green Key-criteria en toelichting

1 januari 2022 - 31 december 2025

INLEIDING

Hieronder vindt u de internationale Green Key-criteria en een toelichting voor de categorieën hotels & jeugdlogies (HJ), campings & vakantieparken (CVP), kleinschalige accommodaties (KA), conferentiecentra (CC), restaurants (R), en attracties (A).

Criteria gemarkeerd met (V) zijn verplichte criteria; criteria gemarkeerd met (O) zijn optionele criteria. Bij de eerste audit moet de aanvrager voldoen aan 100% van de verplichte criteria en aan minimaal 30% van de optionele criteria. Het bedrijf verbetert zijn prestaties jaarlijks voor zolang dat mogelijk is (verbetering kan ook betekenen dat beter wordt gepresteerd op verplichte criteria). De jury beoordeelt de verbetering aan de hand van het inspectierapport (geen vooraf geformuleerde vraag over de verbetering).

Optionele criteria worden gewaardeerd met 1 of 3 punten. Optionele criteria met een hogere moeilijkheidsgraad en/of die relevanter zijn voor het milieu, worden gewaardeerd met 3 punten. Alle andere optionele criteria worden gewaardeerd met 1 punt.

Als het bedrijf beter presteert op een verplicht criterium of een optioneel criterium, of als het bedrijf interessante milieu-initiatieven onderneemt die niet in de criteria zijn opgenomen, kan de jury extra punten toekennen (de auditor moet hierover verslag uitbrengen).

1. MILIEUBEHEER	
1.1 Het management is direct betrokken bij milieubeheer en dient een medewerker als milieuverantwoordelijke aan te wijzen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A <i>Niet van toepassing voor bedrijven zonder personeel.</i>	Om correcte uitvoering van de Green Key-criteria en correcte vastlegging van milieugegevens te waarborgen, is het management verantwoordelijk voor de aanstelling van een milieuverantwoordelijke uit het personeel van het bedrijf. Indien van toepassing kan een 'Green Team' worden samengesteld met vertegenwoordigers uit alle afdelingen. In samenwerking met de milieuverantwoordelijke houdt het Green Team toezicht op de uitvoering van de milieu-initiatieven, en zorgt ervoor dat het personeel in de verschillende geledingen van het bedrijf op de hoogte is. In de meeste gevallen werkt de aangestelde milieuverantwoordelijke in deeltijd. Ieder personeelslid kan milieuverantwoordelijke zijn, maar vaak is dat de verantwoordelijke technische dienst of huishoudelijke dienst, een frontdesk-medewerk(st)er, een lid van het hr-team, of de algemeen directeur of eigenaar. De taken van de milieuverantwoordelijke moeten in de functiebeschrijving van de persoon in kwestie worden opgenomen. In de rol van milieuverantwoordelijke is hij/zij (onder andere): • het aanspreekpunt voor alle zaken met betrekking tot milieu en duurzaamheid voor het management en personeel, voor leveranciers en voor vertegenwoordigers van Green Key nationaal/internationaal; • verantwoordelijk voor het instrueren en ondersteunen van personeelsleden ten aanzien van milieu- en duurzaamheidszaken; • verantwoordelijk voor het verzamelen, beheren en actualiseren van milieugegevens over schoonmaak en afval, en van efficiënt gebruik van gas, water en elektriciteit; • verantwoordelijk voor de ontwikkeling en implementatie van het milieubeleid en het actieplan van het bedrijf; • verantwoordelijk voor het ontwerpen en uitwerken van nieuwe duurzaamheidsvoorstellen en -initiatieven ingebracht door medewerkers en gasten. De milieuverantwoordelijke onderhoudt het contact met Green Key in relatie tot de Green Key-aanvraag of de vernieuwing ervan. Ingeval bij het bedrijf een nieuwe milieuverantwoordelijke in dienst treedt, moet Green Key van deze wijziging op de hoogte worden gebracht. Tijdens de audit is doorgaans de milieuverantwoordelijke aanwezig om vragen te beantwoorden en uitleg te geven over de reguliere werkzaamheden ten aanzien van milieu en duurzaamheid, en in het bijzonder over zaken die verband houden met de Green Key-criteria.
1.2 Het bedrijf formuleert een duurzaamheidsbeleid. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om te voorzien in een algemeen kader voor de duurzaamheidsactiviteiten van het bedrijf, wordt een duurzaamheidsbeleid geformuleerd (ook genoemd beleid voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, MVO-beleidsverklaring). De MVO-beleidsverklaring beschrijft de algemene doelstellingen en ambities van het bedrijf met betrekking tot de impact op het milieu en de maatschappelijke en economische impact. De MVO-beleidsverklaring is een algemene verklaring waarmee het bedrijf zich verbindt tot voortdurende verbetering en monitoring; het gaat echter niet in op specifieke zaken of de manier waarop zaken moeten worden aangepakt. De MVO-beleidsverklaring moet een ambitieuzere inhoud hebben dan alleen de naleving van wet- en regelgeving, en elke drie jaar opnieuw worden beoordeeld om continue verbetering mogelijk te maken.

	De MVO-beleidsverklaring van het bedrijf moet a) een beschrijving bevatten van de milieuverbintenissen en -doelstellingen, en b) een beschrijving van de sociale, culturele en economische verbintenissen en een kwaliteitsverplichting. De milieuverbintenis moet omvatten: • gebruik van hulpbronnen (energie, water, etc.); • toepassing van de principes van circulaire economie; • verbruik en monitoring van milieuverontreinigende stoffen, bijvoorbeeld chemische reinigingsmiddelen, luchtverontreinigende stoffen en meststoffen/bestrijdingsmiddelen; • vermindering van de CO₂-voetafdruk; • ondersteuning en bescherming van de biodiversiteit, onder meer door de natuurlijke omgeving op en rond het terrein te respecteren. De sociale, culturele en economische verbintenis moet omvatten: • arbeidsrechten en gelijkheid (verbod op kinderarbeid inbegrepen); • veilige werkomgeving; • risico- en crisismanagement; • corruptiebestrijding; • verzet tegen commerciële, seksuele, of enige andere vorm van uitbuiting of intimidatie, in het bijzonder van kinderen, jongeren, vrouwen, minderheden en andere kwetsbare groepen; • inzet voor de gelijke behandeling mensen en mensenrechten; • aannemen van personeel in alle functies, met inbegrip van managementfuncties (met name lokale inwoners/minderheden), zonder discriminatie op grond van leeftijd, ras, geslacht, godsdienst, beperking, sociaaleconomische status, etc.; • mogelijk maken van training, voorlichting en bewustwording; • ondersteuning van de lokale gemeenschap; • betrokkenheid van het bedrijf bij de planning en het beheer van duurzaam toerisme ter plaatse. Het verdient aanbeveling de MVO-beleidsverklaring te ontwikkelen in samenwerking met het personeel en het beleid te formuleren met inbegrip van bijdragen van zowel het management als het personeel. De MVO-beleidsverklaring wordt doorgaans ondertekend door de algemeen directeur van het bedrijf. Na formulering is de MVO-beleidsverklaring beschikbaar voor alle werknemers van het bedrijf. Het wordt sterk aangeraden dat elk bedrijf zijn eigen MVO-beleidsverklaring opstelt, maar als het bedrijf deel uitmaakt van een internationale of nationale keten, is het mogelijk een gemeenschappelijk MVO-beleid binnen dezelfde keten te delen. Tijdens de audit presenteert het bedrijf de MVO-beleidsverklaring en verifieert de beschikbaarheid ervan voor het personeel. Er wordt gecontroleerd of de MVO-beleidsverklaring niet ouder is dan drie jaar en of het een algemeen document is waarin zowel milieukwesties als sociaal-culturele en economische kwesties zijn opgenomen.
1.3 Het bedrijf formuleert doelstellingen en stelt een jaarlijks actieplan op voor continue verbetering.	Met het oog op een concreet plan van de duurzaamheidsactiviteiten van het bedrijf worden doelstellingen vastgesteld en wordt jaarlijks een actieplan geformuleerd. De doelstellingen en het jaarlijkse actieplan vormen een afspiegeling van de concrete werkzaamheden ter verwezenlijking van het duurzaamheidsbeleid, en omvatten specifieke doelstellingen die in de komende 1-3 jaar moeten worden

(V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	bereikt, naast specifieke acties om de geplande doelstellingen in het volgende jaar te bereiken. Om concrete doelstellingen en acties vast te stellen voor het systeem van duurzaamheidsmanagement op lange termijn, afgestemd op de omvang en schaal van het bedrijf, omvat het doelstellingen- en actieplan milieuvraagstukken, verwijzingen naar sociale, culturele en economische kwesties, en vraagstukken op het gebied van kwaliteit, mensenrechten, gezondheid en risico- en crisismanagement. Het verdient aanbeveling de doelstellingen en het jaarlijkse actieplan te ontwikkelen in samenwerking met het personeel, en het plan zodanig te formuleren dat het document zowel bijdragen van het management als van het personeel bevat. Van het bedrijf wordt verwacht dat minimaal drie actiepunten worden geformuleerd op de verschillende gebieden waar het bedrijf actief is. Bij het opstellen van de doelstellingen en het jaarlijkse actieplan wordt sterk aangeraden de Green Key-criteria als inspiratiebron te gebruiken, zowel voor de naleving van nog niet geïmplementeerde optionele criteria als voor de verdere verbetering van de betrokkenheid bij reeds geïmplementeerde verplichte en optionele criteria. Daarbij wordt erop gewezen dat het bedrijf gedurende de opeenvolgende jaren waarin de Green Key-erkenning werd afgegeven, moet voldoen aan een toenemend percentage van de optionele criteria. Doelstellingen en acties die al zijn uitgevoerd, kunnen niet aan de doelstellingen en het jaarlijkse actieplan worden toegevoegd. Als het bedrijf deel uitmaakt van een grotere keten, kan er een overlapping zijn tussen de doelstellingen/acties die binnen de keten zijn geformuleerd en de acties die in Green Key worden genoemd. Tijdens de audit vindt een administratieve controle plaats van de aanwezigheid en de inhoud van het document doelstellingen en jaarlijks actieplan voor het volgende jaar, en van de beschikbaarheid ervan voor het personeel. Er wordt gecontroleerd of het document minimaal drie actiepunten bevat binnen verschillende duurzaamheidsgebieden en verschillende werkgebieden. Als de Green Key-erkenning langer dan een jaar geleden werd afgegeven, worden ook de werkzaamheden beoordeeld met betrekking tot de doelstellingen en het jaarlijkse actieplan in het voorgaande jaar. Wanneer geplande acties niet zijn uitgevoerd, wordt besproken waarom het deelnemende bedrijf niet in staat was de geplande acties uit te voeren in het afgelopen jaar en volgen er aanbevelingen voor herstelmaatregelen.
1.4 Alle documentatie over de Green Key wordt digitaal of in dossiers bewaard en bijgehouden, en zijn tijdens de audit ter inzage beschikbaar. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om alle informatie eenvoudig toegankelijk te maken, wordt het Green Key-dossier doorgaans ingericht conform de onderdelen en nummering van de Green Key-criteria. Het dossier bevat alle relevante en bijgewerkte documenten waaruit blijkt dat aan elke norm is voldaan. Het Green Key-dossier kan een fysieke map zijn met papieren kopieën van de verschillende documenten, of een digitale map waarin de documenten in submappen zijn ondergebracht (bijv. als onderdeel van het intranet van het bedrijf). Met het oog op duurzaamheid wordt een digitaal dossier aanbevolen. Tijdens de audit geeft de milieuverantwoordelijke het Green Key-dossier ter inzage en toont hij/zij aan dat aan de verschillende Green Key-criteria is voldaan.

1.5 Het bedrijf onderhoudt een actieve samenwerking met relevante, lokale belanghebbenden. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Dit criterium heeft tot doel de actieve rol van het bedrijf te versterken bij het bevorderen van milieubewustzijn in de lokale omgeving en het stimuleren van milieuvriendelijke praktijken bij samenwerkende partners. Het criterium richt zich vooral op samenwerking op het gebied van milieuvraagstukken (bijv. bescherming van de lokale biodiversiteit), maar kan ook betrekking hebben op sociale, culturele, educatieve en economische vraagstukken, en op kwesties betreffende kwaliteit, mensenrechten, gezondheid en risico- en crisismanagement. Waar van toepassing moedigt Green Key samenwerking aan met belanghebbenden die betrokken zijn bij de bescherming en versterking van lokale historische, archeologische, culturele en religieus belangrijke plaatsen en tradities. Lokale, relevante belanghebbenden kunnen niet-gouvernementele organisaties zijn, gemeenschapsgroepen, bestuursorganisaties, bewoners, scholen, leveranciers, beheerinstanties van beschermde gebieden, etc. Lokale samenwerking kan onder andere inhouden de samenwerking met lokale scholen op het gebied van educatie en/of milieu-initiatieven, ondersteuning van musea om het lokale erfgoed te behouden, samenwerking met lokale leveranciers (anders dan de aankoop van uitsluitend lokale producten), samenwerking met lokale gemeenschapsgroepen/bestuursorganisaties/autoriteiten op het gebied van planning en beheer van duurzaam toerisme op de locatie, lokale infrastructuur en projecten ter ontwikkeling van de sociale gemeenschap (bijv. het ophalen van afval). Lokale samenwerking, met inbegrip van samenwerking bij diverse initiatieven op het gebied van biodiversiteit en milieubescherming (bijv. boomaanplant, herbebossing en het creëren van bestuiversvriendelijke lokale gebieden en natuurlijke corridors, natuurbehoud, het organiseren van strandopruiming, etc.) wordt sterk aangemoedigd. Wil de samenwerking worden goedgekeurd, dan moet het gaan om een wederkerige, actieve samenwerking tussen het bedrijf en de betrokken belanghebbenden die voor beide partijen voordelig is. Hotels, jeugdlogies, campings en vakantieparken moeten ten minste twee (2) actieve partnerschappen hebben met lokale belanghebbenden. Kleinschalige accommodaties, conferentiecentra, restaurants en attracties moeten ten minste één (1) actief partnerschap hebben met een lokale belanghebbende. Tijdens de audit wordt de documentatie gecontroleerd waaruit blijkt dat actief wordt samengewerkt met het vereiste aantal lokale belanghebbenden.
1.6 Het bedrijf berekent zijn CO₂-voetafdruk met behulp van een CO₂-calculatietool. (V/O) HJ (V) CVP, KA, CC, R, A (O) 3 punten	Met dit criterium identificeert het bedrijf zijn bronnen van broeikasgasuitstoot. Aan de hand van het gemeten jaarlijkse energieverbruik en het gemeten verbruik van andere bronnen van broeikasgasuitstoot, geeft het bedrijf een raming van zijn totale CO₂-voetafdruk per jaar, evenals van de CO₂-uitstoot per overnachting of per gast. Het bedrijf gebruikt hiervoor een CO₂-calculatietool. De berekening kan worden gebruikt om schommelingen in de CO₂-uitstoot van het bedrijf van periode tot periode te controleren en te verhelpen. Er zijn verschillende CO₂-calculatietools beschikbaar, met verschillende nauwkeurigheidsniveaus. Een van de tools voor accommodaties is het Hotel Carbon Management Initiative (HCMI), die een raming geeft van de CO₂-voetafdruk van een bedrijf. De HCMI-tool is te vinden op de internationale website van Green Key. Als het bedrijf momenteel met een andere CO₂-calculatietool werkt of daar de

<i>Ook richtlijn voor bedrijven met 15 kamers of minder</i>	voorkeur aan geeft, wordt deze ook goedgekeurd. Tijdens de audit presenteert het bedrijf de gebruikte CO₂-calculatietool en de berekende resultaten.
1.7 <i>Het bedrijf bepaalt een concrete doelstelling om zijn CO₂-voetafdruk te verminderen. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Voor dit criterium hanteert het bedrijf de berekende CO₂-voetafdruk als basis voor het formuleren van een doelstelling om de CO₂-uitstoot met een bepaald percentage verder te verlagen. Daarnaast geeft het bedrijf aan welke acties nodig zijn om het streefcijfer te behalen, bijvoorbeeld door vermindering van het energieverbruik, meer efficiëncymaatregelen en/of de installatie van systemen voor hernieuwbare energie ter plaatse. Voor CO₂-uitstoot die niet kan worden vermeden, kan het bedrijf zijn resterende uitstoot compenseren via een CO₂-compensatieregeling. CO₂-compensatie wordt aangevraagd via internationale certificeringssystemen, bijvoorbeeld het Gold Standard-keurmerk, of via andere internationale/nationale systemen, bijvoorbeeld het Global Forest Fund dat wordt beheerd door de Foundation for Environmental Education (FEE). CO₂-compensatie door boomaanplant kan lokaal en op of nabij het bedrijf zelf gebeuren, of in een ander gebied. De boomaanplant moet echter altijd de lokale inheemse flora en fauna ondersteunen. Tijdens de audit presenteert het bedrijf de doelstellingen en acties om de CO₂-uitstoot te verlagen. De doelstellingen en acties kunnen worden opgenomen in het jaarlijkse actieplan (zie norm 1.3). Wanneer het bedrijf uitstoot compenseert via een regeling moet het bedrijf hiervan bewijs overleggen.
1.8 <i>Het bedrijf is geverifieerd CO₂-neutraal in lijn met scope 1 en 2 van het Greenhouse Gas Protocol, en houdt rekening met de belangrijkste uitstoot genoemd onder scope 3. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten <i>Niet van toepassing voor bedrijven zonder personeel.</i>	Met dit criterium bevestigt het bedrijf – door middel van een verificatie door een derde partij – dat zijn activiteiten op CO₂-neutrale wijze worden uitgevoerd. Het bedrijf is verplicht jaarlijks een berekening van de CO₂-voetafdruk uit te voeren, met inbegrip van directe uitstoot van bronnen in eigendom of onder eigen beheer (scope 1-uitstoot) en indirecte uitstoot door opwekking van aangekochte energie (scope 2-uitstoot). Het wordt aanbevolen dat het bedrijf ook alle andere indirecte uitstoot meerekent die zich voordoen in de waardeketen van het bedrijf (scope 3- uitstoot). Dit is echter geen vereiste. Om aan dit criterium te voldoen, zorgt het bedrijf ervoor dat: • berekeningen van de CO₂-voetafdruk door een onafhankelijke derde partij worden getoetst aan het Greenhouse Gas Protocol of aan andere internationaal erkende richtlijnen en criteria, zoals ISO 14064 of PAS 2060; • het bedrijf gebruikmaakt van een strategie voor de bewaking en vermindering van CO₂-uitstoot; • niet te vermijden scope 1- en scope 2-uitstoot worden gecompenseerd door middel van CO₂-compensatie volgens erkende criteria die zijn aanvaard door de 'International Carbon Reduction & Offset Alliance' voor scope 1-uitstoot, door RECS erkende energiecertificaten, of CO₂-compensatie voor scope 2-uitstoot. Tijdens de audit overhandigt het bedrijf ter inzage: a) de verklaring van een onafhankelijke, erkende auditor ter verificatie van de CO₂-voetafdruk, b) de bijgewerkte CO₂-reductiestrategie voor het betreffende jaar, en c) de CO₂-compensatiecertificaten en/of energiecertificaten die bevestigen dat de totale CO₂-uitstoot wordt gecompenseerd door afboeking van de passende hoeveelheid CO₂-credits en/of energiecertificaten in erkende registers.

1.9 <i>Het bedrijf biedt zijn gasten de mogelijkheid hun uitstoot te compenseren via een CO₂-compensatieregeling. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Met dit criterium biedt het bedrijf zijn gasten de mogelijkheid om CO₂-uitstoot te compenseren die tijdens hun bezoek en/of reis naar het bedrijf wordt veroorzaakt. Nadat de gemiddelde CO₂-uitstoot per gast of per overnachting is berekend (zie criterium 1.6), biedt het bedrijf zijn gasten de mogelijkheid om de CO₂-uitstoot van hun verblijf te compenseren. Bovendien kan het bedrijf zijn gasten de mogelijkheid bieden de CO₂-uitstoot van de heen- en terugreis te compenseren. Compensatie moet plaatsvinden via een CO₂-compensatieregeling, bijvoorbeeld een regeling met een internationale certificering zoals Gold Standard, of andere internationale/nationale regelingen zoals het Global Forest Fund dat beheerd wordt door de Foundation for Environmental Education (FEE), Greentripper, etc. Het bedrijf biedt de CO₂-compensatie aan door de regeling bij de gasten onder de aandacht te brengen en ze daarover informatie te geven en een link naar de regeling te verstrekken. Als alternatief kan het bedrijf de financiering innen uit de CO₂-compensatie van de gasten en deze vervolgens naar de CO₂-compensatieregeling sturen. Het bedrijf kan ervoor kiezen de CO₂-compensatie aan gasten individueel aan te bieden, of aan de bedrijven die het verblijf van zijn gasten organiseren (bijv. touroperators, organisatoren van groepsreizen, organisatoren van conferenties, etc.). Tijdens de audit presenteert het bedrijf de informatie die aan gasten wordt verstrekt en waaruit blijkt dat gasten worden aangemoedigd gebruik te maken van de CO₂-compensatieregeling om hun verblijf en/of hun reizen van en naar het bedrijf te compenseren.
2. BETROKKENHEID VAN HET PERSONEEL	
2.1 Het management heeft periodiek overleg met het personeel om hen te informeren over kwesties in verband met bestaande en nieuwe milieu-initiatieven. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A <i>Niet van toepassing voor bedrijven zonder personeel.</i>	Om het milieu-/duurzaamheidsbewustzijn in het bedrijf te vergroten, is het van belang dat het management, de milieuverantwoordelijke en/of het Green Team de medewerkers informeert en bij de milieu-initiatieven betrekt. Als het personeel op de hoogte wordt gehouden van bestaande en nieuwe milieu-/duurzaamheidsinitiatieven krijgen medewerkers beter inzicht in zijn/haar rol in het werk en in de impact van zijn/haar bijdrage. Daarnaast kunnen medewerkers gasten adequaat informeren en vragen van gasten over dit onderwerp afdoende beantwoorden. Het personeel wordt niet alleen geïnformeerd over de milieu-initiatieven, maar krijgt ook gelegenheid om ideeën en suggesties aan te dragen. De informatie omvat aspecten van milieubeheer (bijv. water, energie, afval, schoonmaak, voedingsproducten/dranken en de principes van circulaire economie: verminderen, hergebruiken, recycleren, etc.) en andere duurzaamheidsaspecten (bijv. lokale biodiversiteit). Daarnaast is er aandacht voor bewustmaking van gasten, personeel, leveranciers en de omringende gemeenschap. Informatie over Green Key wordt ook aan het personeel verstrekt. Het management van het bedrijf organiseert daarom ten minste 1-3 jaarlijkse bijeenkomsten. Bij de planning van de vergaderingen wordt rekening gehouden met seizoensmedewerkers om een zo breed mogelijke participatie van het personeel te waarborgen.

	Dit criterium houdt zowel rekening met intern ingehuurd personeel als met personeel dat is ingehuurd via een extern bedrijf. Tijdens de audit geeft het bedrijf de notulen/notities/aanwezigheidslijsten van de vergaderingen tussen management en personeel ter inzage waaruit blijkt welke personen aanwezig waren en welke milieu-/duurzaamheidskwesties werden besproken. Als het bedrijf voor het eerst een aanvraag indient, toont het bedrijf de data van de geplande vergaderingen. Indien het totale personeelsbestand minder dan vijf bedraagt, kan de informatie over de gehouden vergaderingen mondeling worden gegeven. De auditor kan daarnaast gesprekken voeren met het personeel om na te gaan in hoeverre medewerkers op de hoogte zijn van de milieu-initiatieven van het bedrijf.
2.2 De milieuverantwoordelijke neemt deel aan directieoverleg om het management over de milieuontwikkelingen van het bedrijf te informeren. (V) HJ, CVP, CC, R, A <i>Niet van toepassing voor bedrijven zonder personeel.</i>	Indien de milieuverantwoordelijke geen directielid is, moet hij/zij worden uitgenodigd voor het directieoverleg. Overleg tussen het management en de milieuverantwoordelijke (en eventueel het Green Team) is belangrijk om het management op de hoogte te houden van en te betrekken bij de milieuwerkzaamheden van het bedrijf, en om ervoor te zorgen dat het management de duurzame milieuactiviteiten blijft steunen. In sommige kleinere bedrijven kan het overleg tussen personeel en management en tussen milieuverantwoordelijke en management op hetzelfde tijdstip plaatsvinden. Van het bedrijf wordt verwacht dat ten minste 1-3 vergaderingen per jaar worden belegd. Tijdens de audit worden notulen/notities van het overleg tussen het management en de milieubeheerder (en het Green Team) ter inzage gegeven waaruit blijkt welke personen aanwezig waren en welke milieu-/duurzaamheidskwesties werden besproken. Als het bedrijf voor het eerst een aanvraag indient, toont het bedrijf de data van de geplande vergaderingen.
2.3 Personeelsleden of de eigenaar moeten jaarlijks een training krijgen met betrekking tot milieu- en andere duurzaamheidskwesties. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Het is belangrijk dat de milieuverantwoordelijke (en eventueel het Green Team) en andere personeelsleden een specifieke training krijgen over milieu- en andere duurzaamheidskwesties, zodat passende en haalbare oplossingen voor het bedrijf kunnen worden vastgesteld en uitgevoerd. Tijdens de training komen aspecten aan de orde over milieubeheer (water, energie, afval, gevaarlijke chemische stoffen, schoonmaak, voedingsproducten/dranken, luchtkwaliteit, milieuvriendelijk gebruik van apparaten, de principes van circulaire economie (verminderen, hergebruiken, recyclen, etc.), bewustmaking van gasten, personeel, leveranciers en de omringende gemeenschap. Daarnaast behandelt de training andere duurzaamheidskwesties gericht op klimaatverandering, lokale biodiversiteit, sociale, culturele en economische aspecten, en kwesties met betrekking tot kwaliteit, mensenrechten, gezondheid en risico- en crisismanagement. De training moet ook informatie bevatten over Green Key en kan worden uitgebreid met informatie over andere kwesties in of rondom het bedrijf (bijv. bescherming van de biodiversiteit). De training kan zowel extern als intern worden gegeven. Externe training kan zijn in de vorm van cursussen door consultants, deskundigen, gidsen of productleveranciers, studiereizen, deelname aan seminars, webinars en andere online cursussen en studies, netwerken, etc. In sommige landen organiseert Green Key seminars en webinars speciaal gericht op trends en ideeën die verband houden met de naleving van de Green Key-criteria. Deze bijeenkomsten kunnen ook worden gebruikt als netwerkplatform voor bedrijven met een Green Key-erkenning. Voor bedrijven die deel uitmaken van een internationale of nationale keten worden meestal binnen de keten trainingen georganiseerd over milieu- en andere duurzaamheidsthema's.

	Ook is het belangrijk dat de milieuverantwoordelijke (en eventueel het Green Team) interne cursussen en trainingen organiseren voor medewerkers over de manier waarop personeel kan bijdragen aan de verwezenlijking van de milieudoelstellingen en -acties die binnen het bedrijf zijn gepland. De interne training kan bedoeld zijn voor individuele personeelsleden of voor groepen personeelsleden. Naast de training kan het bedrijf aantrekkelijke duurzaamheidsinitiatieven (bijv. wedstrijden) en/of beloningssystemen voor het personeel aanbieden. Van elke medewerker wordt verwacht hij/zij ten minste aan 1-3 jaarlijkse trainingen deelneemt die door het bedrijf worden georganiseerd. Nieuwe personeelsleden moeten de training in de eerste vier weken van hun aanstelling krijgen. Voor personen die dagelijks in het bedrijf werken maar niet in dienst zijn van het bedrijf (bijv. personen met huishoudelijke taken ingehuurd via een extern bedrijf), wordt sterk aangeraden dat zij dezelfde training krijgen over milieu- en andere duurzaamheidskwesties. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage met de externe/interne trainingen die in de afgelopen 12 maanden zijn gehouden. Uit de documentatie blijkt welke personen training ontvingen op het gebied van milieubeheer, bewustmaking en andere duurzaamheidsthema's. Als het bedrijf voor het eerst een aanvraag indient, toont het bedrijf de datum van de geplande training. Deze training moet binnen een jaar na de audit worden georganiseerd. Tijdens de visuele controle kan aan personeelsleden worden gevraagd te bevestigen dat zij een training hebben gevolgd.
2.4 De huishoudelijke dienst is op de hoogte van en volgt alle procedures die verband houden met het milieubeleid en die het dagelijkse werk beïnvloeden, bijvoorbeeld procedures voor het verschonen van beddengoed en handdoeken, afvalsortering, milieuvriendelijke reinigingsproducten, etc. (V) HJ, CVP, KA	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en kosten te besparen op het was- en schoonmaakproces, is het belangrijk dat huishoudelijk personeel de informatie of de bordjes met aanwijzingen over het vervangen van beddengoed en handdoeken begrijpt. Behalve dat gasten de mogelijkheid hebben om handdoeken en beddengoed te hergebruiken (zie criterium 5.1 en 5.2), moet deze procedure bekend zijn bij en gevolgd worden door het huishoudelijk personeel. Afwijken van de vastgestelde procedures is schadelijk voor het milieu en veroorzaakt onnodige kosten, en als gasten zich bewust worden van wanbeheer bestaat er risico op aantasting van de geloofwaardigheid van zowel het bedrijf als van Green Key. Een deel van de voorlichting en training van het huishoudelijk personeel moet daarom bestaan uit het zich vertrouwd maken met de procedures van het bedrijf op dit gebied. Daarnaast moeten er standaardwerkwijzen voor de huishoudelijke dienst zijn die waarborgen dat de procedures voor het hergebruik van handdoeken en beddengoed worden gevolgd. Indien huishoudelijke taken worden uitbesteed, moet de training van het personeel deel uitmaken van de overeenkomst met het bedrijf dat het huishoudelijke personeel levert. Tijdens de audit wordt gecontroleerd of de procedures die verband houden met het duurzaamheidsbeleid en die het dagelijkse werk beïnvloeden, bijvoorbeeld procedures voor het verschonen van beddengoed en handdoeken, afvalsortering, milieuvriendelijke reinigingsmiddelen, etc. zijn opgenomen in de standaardwerkwijzen voor het huishoudelijk personeel.

2.5 In de personeelsruimte of op digitale platforms wordt informatie verstrekt om verantwoordelijk gedrag te stimuleren. (V) HJ, CVP, CC, R, A	Om zowel de ecologische voetafdruk te verkleinen als kosten te besparen, worden in de personeelsruimte instructies/aanwijzingen opgehangen die het personeel herinneren aan de milieu-initiatieven van het bedrijf. De instructies/aanwijzingen moedigen het personeel aan verstandig met hulpbronnen om te gaan (bijv. verlichting uitschakelen/kranen dichtdraaien, minder papier gebruiken, etc.) en helpen om efficiënter gebruik te maken van apparaten en machines (bijv. de vaatwasser, wasmachines, stofzuigers, etc.). Daarnaast kan de informatie betrekking hebben op de bescherming van de lokale biodiversiteit, etc. en op maatschappelijke verantwoordelijkheid (bijv. hoe discriminatie kan worden gemeld, etc.). Het bedrijf kan bewustzijn over milieu-initiatieven stimuleren bij de medewerkers met behulp van personeelsinformatie, posters, stickers, folders, nieuwsbrieven, digitale informatie op schermen/via apps, etc. Afhankelijk van de aard en de vorm van de bewustmakingsactiviteit kan deze bestemd zijn voor individuele personen, groepen of alle personeelsleden tegelijk. Tijdens de visuele controle worden de informatieborden en de instructies aan de auditor getoond.
2.6 Het bedrijf biedt personeel de mogelijkheid om zijn milieu- en/of sociaal-culturele prestaties te evalueren. (V) HJ, CVP, CC, R, A <i>Niet van toepassing voor bedrijven zonder personeel.</i>	Om alle personeelsleden te betrekken bij de milieu-initiatieven en maatschappelijke activiteiten en hun actieve bijdrage aan duurzaamheidswerkzaamheden te bevorderen, heeft het bedrijf een methode voor het geven van feedback. Met de methode kunnen medewerkers de milieuprestaties en/of maatschappelijke prestaties van het bedrijf beoordelen en suggesties doen voor verbetering. Dat kan op verschillende manieren, bijvoorbeeld door regelmatig enquêtes over dit onderwerp te houden, tijdens vergaderingen feedback te vragen of via een ideeënbus die door de milieuverantwoordelijke wordt beheerd. De feedback kan anoniem worden gegeven. Tijdens de audit wordt de methode voor feedback aan de auditor getoond.
3. MILIEU-INFORMATIE VOOR GASTEN	
3.1 Het Green Key plakkaat wordt op een opvallende plaats opgehangen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Het bedrijf zorgt ervoor dat het Green Key plakkaat duidelijk zichtbaar bij de entree van het gebouw is geplaatst en dat het Green Key-certificaat zichtbaar aanwezig is bij de receptie. Er kunnen extra exemplaren van het Green Key plakkaat en -certificaat worden aangeschaft en op andere strategische plaatsen worden aangebracht (bijv. bij het informatiebord voor het personeel of in de kantine). Daarnaast kan het bedrijf een Green Key-vlag kopen en hiervoor contact opnemen met GoodPlanet Belgium via green-key@goodplanet.be. Het moment van presentatie van de erkenning met de Green Key wordt door het bedrijf ingezet als marketinginstrument om zijn Green Key-erkenning en Green Key-certificaat aan te kondigen en bekendheid te geven aan het Green Key label. Tijdens de audit wordt gecontroleerd of het Green Key plakkaat en Green Key-certificaat voor de geldende periode zichtbaar zijn aangebracht. Indien het bedrijf de Green Key-erkenning nog niet heeft ontvangen, toont het bedrijf de voorgestelde plaats waar het plakkaat en het certificaat zullen worden aangebracht.

3.2 Informatie over Green Key is zichtbaar en toegankelijk voor gasten. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Voor de gasten is informatie beschikbaar over de vereisten voor het behalen van de Green Key. Informatie over de Green Key is in openbare ruimten op een opvallende plaats beschikbaar, bijvoorbeeld in een 'milieuhoekje', op tv-schermen in openbare ruimten, bij de receptie, etc. De informatie over Green Key kan ook beschikbaar zijn in de informatiemappen, op tv-schermen in de gastenkamers/ontmoetingsruimten en/of gasten-apps. Het Green Key-logo (in het juiste formaat) maakt deel uit van de informatie. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over het bedrijf, zijn producten, diensten en milieuvriendelijkheid. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken of uitvoeren. Tijdens de audit wordt gecontroleerd of het informatiemateriaal over Green Key zichtbaar en toegankelijk is in de openbare ruimten en/of de gastenkamers/ontmoetingsruimten. Indien het bedrijf de Green Key-erkenning nog niet heeft ontvangen, toont het bedrijf de concept-informatie en de voorgestelde plaats waar het logo en het certificaat zullen worden aangebracht. Er wordt gecontroleerd of de informatie juist, duidelijk en eenvoudig te begrijpen is.
3.3 Informatie over Green Key en milieu-informatie is beschikbaar op de website van het bedrijf. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	De bedrijfswebsite bevat beknopte informatie over het Green Key-programma en bezoekers zien bevestigd dat het bedrijf het Green Key-logo mag voeren. De links naar de internationale Green Key-website (www.greenkey.global) en/of de nationale Green Key-website zijn in de informatie opgenomen. Het wordt sterk geadviseerd het Green Key-logo (in het juiste formaat) weer te geven. De website bevat daarnaast beknopte informatie over de milieuvriendelijkheidsverplichtingen van het bedrijf. De informatie wordt gepresenteerd conform de eigen richtlijnen voor merknaamvermelding. Naast het plaatsen van informatie op de bedrijfswebsite wordt het bedrijf aangemoedigd om op zijn socialmediakanalen informatie te geven over Green Key. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over het bedrijf, zijn producten, diensten en milieuvriendelijkheid. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken of uitvoeren. Tijdens de audit toont het bedrijf de informatie over Green Key en milieu-informatie op de website. Indien het bedrijf de Green Key-erkenning nog niet heeft ontvangen, toont het bedrijf de concept-informatie voor de website. Er wordt gecontroleerd of de informatie correct, duidelijk en eenvoudig te begrijpen is.
3.4 Het bedrijf houdt gasten op de hoogte van milieuactiviteiten, betreft ze bij de werkzaamheden daaromtrent en moedigt ze aan om deel te nemen aan milieu-initiatieven. (V)	Het is belangrijk dat het bedrijf de gasten informeert over zijn milieuvriendelijkheidsverplichtingen door middel van informatiemateriaal of tv-schermen in openbare ruimten, gastenkamers/ontmoetingsruimten, en/of gasten-apps. Het is belangrijk dat het bedrijf, naast informatie over de milieuvriendelijkheidsverplichtingen, informatie geeft over de manier waarop gasten worden betrokken bij milieu-initiatieven en hoe zij actief kunnen deelnemen. Actieve deelname kan betrekking hebben op milieubeheer (bijv. waterbesparing, energiebesparing, afvalvermindering en -recyclage, vermindering van voedselafval, etc.), maar kan ook gericht zijn op

HJ, CVP, KA, CC, R, A	andere duurzaamheidskwesties (bijv. bescherming van de lokale biodiversiteit, ondersteuning van goededoelenorganisaties, etc.). Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over het bedrijf, zijn producten, diensten en milieuverbinden. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken of uitvoeren. Tijdens de audit geeft het bedrijf de gasteninformatie over zijn milieuverbindenissen ter inzage waaruit blijkt dat gasten worden aangemoedigd om deel te nemen aan de werkzaamheden. Indien het bedrijf de Green Key-erkenning nog niet heeft ontvangen, toont het bedrijf de concept-informatie die aan gasten wordt gepresenteerd. Er wordt gecontroleerd of de informatie juist, duidelijk en eenvoudig te begrijpen is.
3.5 Medewerkers die de ontvangst van gasten verzorgen zijn in staat om gasten te informeren over Green Key en de huidige milieu-initiatieven van het bedrijf. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Het Green Key-logo en Green Key-certificaat worden bij de entree van het bedrijf opgehangen. Om gasten te interesseren voor Green Key, wordt de informatie over Green Key en de milieu-initiatieven in de openbare ruimten, gastenkamers en ontmoetingsruimten geplaatst en op de website van het bedrijf gepubliceerd. Met toegankelijke informatie wordt het gasten gemakkelijk gemaakt hun vragen te stellen aan medewerkers, bijvoorbeeld bij de receptie of de kassabalie. Het is dan ook belangrijk dat deze medewerkers voldoende op de hoogte zijn van Green Key en van de voornaamste milieu-initiatieven van het bedrijf. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over het bedrijf, zijn producten, diensten en milieuverbinden. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken of uitvoeren. Tijdens de audit wordt het personeel dat de ontvangst van gasten verzorgt, gevraagd om de basisinformatie te verstrekken over Green Key en de belangrijkste milieu-initiatieven van het bedrijf. Er wordt gecontroleerd of de informatie juist, duidelijk en eenvoudig te begrijpen is.
3.6 Het bedrijf informeert en stimuleert gasten om duurzame vervoersalternatieven te gebruiken. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om gasten te stimuleren andere vervoersmiddelen dan auto's en taxi's te gebruiken, informeert het bedrijf zijn gasten over mogelijke alternatieven (voor zover deze haalbaar en veilig zijn). Alternatieve vervoersmiddelen kunnen zijn: • lokaal openbaar vervoer (bus, trein, metro, tram, boot, etc.) of alternatieve vervoersmiddelen om bestemmingen verder weg te bereiken; • gedeelde taxi's/shuttlebussen; • taxi's van bedrijven die een MVO-beleid voeren, bijv. met elektrische voertuigen (zo licht mogelijk); • shuttlebusdiensten gefaciliteerd door het bedrijf; • andere suggesties voor vervoer/mobiliteit, waaronder fiets- en wandelmogelijkheden (kaarten van fiets- en wandelroutes worden beschikbaar gesteld). Voor gasten die gebruikmaken van elektrische auto's, heeft het bedrijf een oplaadstation of geeft het bedrijf informatie over nabijgelegen locaties om elektrische auto's op te laden.

	De informatie over alternatieve vervoerssystemen (om de bestemming te bereiken en voor mobiliteit op lokaal niveau) wordt verstrekt door medewerkers die de gasten ontvangen, het receptiepersoneel of de beheerder, en/of via informatiemateriaal dat in de openbare ruimten of de gastenkamers/ontmoetingsruimten ter inzage ligt. Deze informatie wordt ook vermeld op de bedrijfswebsite (op die manier wordt gasten en bezoekers de mogelijkheid geboden duurzame vervoerskeuzes te maken, niet alleen voor lokale mobiliteit, maar ook om de bestemming te bereiken). Overzichten met lijndiensten van het openbaar vervoer, de nabijgelegen trein- of busstations en fietsroutes zijn op de website gepubliceerd, of worden op verzoek vóór de aankomstdatum via e-mail aan gasten verzonden. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over het bedrijf, zijn producten, diensten en milieuvriendelijkheid. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken of uitvoeren. Tijdens de audit presenteert het bedrijf de informatie waaruit blijkt dat gasten geïnformeerd worden over alternatieve vervoersmiddelen. Als de website niet door het bedrijf zelf wordt beheerd, toont het bedrijf aan dat het verzoek om de bovengenoemde informatie op te nemen in behandeling is.
3.7 <i>Het bedrijf biedt gasten de mogelijkheid om zijn (duurzaamheids)prestaties te beoordelen. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Een enquête kan een indicatie geven over de mate waarin gasten tevreden zijn over de prestaties van een bedrijf. Naast meer algemene kwesties (zoals kwaliteit, prijs, service, etc.) bevat de enquête vragen over de duurzaamheidsprestaties van het bedrijf. Als uit de feedback van gasten blijkt dat er corrigerende maatregelen nodig zijn, zorgt het bedrijf ervoor dat de maatregelen, waar mogelijk, worden uitgevoerd. Tijdens de audit geeft het bedrijf de enquêtevragen over de duurzaamheidsprestaties ter inzage, en geeft voorbeelden van de wijze waarop feedback van gasten wordt opgevolgd en toegepast in corrigerende acties.
4. WATER	
4.1 Het totale waterverbruik wordt ten minste eenmaal per maand geregistreerd. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk van het bedrijf te verkleinen en kosten te besparen, is het allereerst noodzakelijk het totale waterverbruik regelmatig en ten minste één keer per maand te registreren. Indien mogelijk wordt de waterbron vermeld. Als het water niet via openbare voorzieningen wordt geleverd, controleert het bedrijf of de watervoorziening duurzaam is en geen nadelige gevolgen heeft voor het milieu en de lokale watervoorziening. De gegevens worden geanalyseerd en actief gebruikt met het doel het waterverbruik te verminderen. Het wordt sterk aangeraden het totale waterverbruik vaker dan eenmaal per maand te registreren omdat dit meer gedetailleerde informatie oplevert. Ingeval zich aanzienlijke veranderingen voordoen in het waterverbruik (met name als het verbruik hoger is dan verwacht), heeft het bedrijf procedures beschikbaar om de oorzaak van het verschil onmiddellijk te onderzoeken en corrigerende maatregelen te treffen. Tijdens de audit toont het bedrijf de registratie van het ten minste eenmaal per maand gemeten totale waterverbruik. Het bedrijf toont de procedures om plotselinge veranderingen in het totale waterverbruik te onderzoeken en corrigeren. Indien het water niet wordt

	geleverd via openbare voorzieningen, toont het bedrijf aan dat de waterbron duurzaam is en geen nadelige gevolgen heeft voor het milieu en de lokale watervoorziening.
4.2 Toiletten en urinoirs zijn voorzien van een systeem om het waterverbruik per spoeling te verminderen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Alle toiletten hebben een maximum van 6 liter per doorspoeling. Nieuw aangekochte toiletten hebben een dubbele spoeling van 3/6 liter per spoeling, ofwel een ander systeem dat het waterverbruik per spoeling beperkt tot maximaal 4,5 liter. Toiletten met dubbele spoeling hebben een kleinere ecologische voetafdruk door een lager waterverbruik en zijn kostenbesparend. Toiletten die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht voor gastenkamers, openbare ruimten en/of personeelsruimten moeten daarom een dubbele spoeling hebben met een maximum van 3/6 liter per spoeling. In sommige gevallen kan het spoelwaterverbruik nog verder worden teruggedrongen zonder afbreuk te doen aan het comfort van gasten en personeel. Nieuw aangekochte toiletten met sensoren die een maximum van 4,5 liter per spoeling toestaan, zijn eveneens goedgekeurd. Urinoirs hebben een kleinere ecologische voetafdruk door een lager waterverbruik en zijn kostenbesparend. Indien in het bedrijf urinoirs geplaatst zijn, moeten de urinoirs detectiesensoren of een 'bedieningstoets' hebben (niet meer dan 3 liter per minuut doorspoelen), of watervrij zijn. Elk urinoir heeft individuele sensoren. Tijdens de audit wordt gecontroleerd of de urinoirs watervrij zijn of voorzien zijn van individuele detectiesensoren of een bedieningstoets voor beperkte watertoevoer. Tijdens de audit toont het bedrijf de facturen van de aangekochte toiletten in de afgelopen 12 maanden waaruit blijkt dat de toiletten een dubbele spoeling van maximaal 3/6 liter hebben, en wordt de aanwezigheid van toiletten met dubbele spoeling visueel gecontroleerd.
4.3 Het bedrijf heeft een systeem voor de regelmatige controle op lekkende kranen en toiletten en lekkages in zwembaden. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Lekkende kranen en toiletten in openbare ruimten, gastenkamers en personeelsruimten kunnen een negatief effect hebben op de ecologische voetafdruk door overmatig waterverbruik en onnodige kosten veroorzaken. In de gevolgde procedures zijn regelmatige controles op zichtbaar lekkende kranen en toiletten standaard opgenomen. Als wordt geconstateerd dat kranen of toiletten lekken, neemt het bedrijf maatregelen om de lekkage te verhelpen. Lekkage van buitenzwembaden of overdekte zwembaden heeft nadelige gevolgen voor de ecologische voetafdruk door een hoger waterverbruik en de extra kosten die het zich meebrengt. Het bedrijf beschikt daarom over een systeem om regelmatig te controleren op lekkages in het zwembadsysteem. Controle kan plaatsvinden in de vorm van een visuele inspectie rondom het zwembad. Een betere oplossing is echter het plaatsen van een waterlekdetector of een aparte watermeter die het waterverbruik van het zwembad bewaakt. Het wordt dringend geadviseerd deze controle dagelijks uit te voeren. Tijdens de audit toont het bedrijf de standaardwerkweisen voor de regelmatige controles op lekkende kranen en toiletten en lekkages van zwembaden. Uit de informatie blijkt welke corrigerende maatregelen het bedrijf neemt om lekkages te verhelpen. Tijdens de visuele controle worden kranen, toiletten en zwembaden ter plaatse gecontroleerd op lekkages.

4.4 De waterdoorstroom van de douches bedraagt niet meer dan 9 liter per minuut. (V) HJ, CVP, KA	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door water en kosten te besparen, mag de waterdoorstroom van de douches in de gastenkamers, de openbare ruimten, de personeelsruimten en andere ruimten zoals spa's of fitnesscentra, niet meer dan 9 liter per minuut bedragen. Als er zowel hand- als regendouches zijn, geldt het voorschrift voor beide typen. De waterdoorstroom van badkranen in combinatie met douches valt niet onder dit criterium. In sommige gevallen kan de waterdoorstroom nog verder worden verlaagd zonder afbreuk te doen aan het comfort van gasten. Om aan dit criterium te voldoen, kiest het bedrijf voor waterbesparende douchekoppen of voor doorstroombegrenzers tussen de douchekraan en de doucheslang. Een lagere waterdoorstroom wordt vaak bereikt door water met lucht te mengen in beluchters. Een snelle methode om de waterdoorstroom te reduceren is om de druk in het watertoevoersysteem te verlagen. In enkele gevallen is mogelijk een uitzondering van toepassing. Voor informatie kan contact worden opgenomen met de IEW of met GoodPlanet. Tijdens de audit worden steekproefsgewijs metingen verricht van de waterdoorstroom in een aantal geselecteerde douches in verschillende delen van het bedrijf.
4.5 De waterdoorstroom van kranen mag niet meer dan 6 liter per minuut bedragen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door water en kosten te besparen, mag de waterdoorstroom van kranen in de gastenkamers, personeelsruimten en in andere openbare ruimten zoals openbare toiletten, wellnessruimten of fitnesscentra, niet meer dan 6 liter per minuut bedragen. In veel gevallen kan de waterdoorstroom van de kranen verder worden verlaagd zonder afbreuk te doen aan het comfort van gasten. Om aan het criterium te voldoen, kiest het bedrijf ervoor kranen te plaatsen met een beperkte waterdoorstroom of op de kranen waterbesparende voorzieningen te installeren. Een lagere waterdoorstroom wordt vaak bereikt door water met lucht te mengen in beluchters. Een snelle methode is om de druk in het watertoevoersysteem te verlagen. Tijdens de audit worden steekproefsgewijs metingen verricht van de waterdoorstroom van een aantal geselecteerde kranen in het bedrijf.
4.6 Nieuw aangekochte cover- of tunnelvaatwassers verbruiken niet meer water dan 3,5 liter per wasbeurt. (V) HJ, CVP, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door water en kosten te besparen, mogen professionele cover- of tunnelvaatwassers die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht niet meer dan 3,5 liter per wasbeurt verbruiken. Vaatwassers in gastenkamers of appartementen zijn van dit criterium vrijgesteld. Bedrijven zonder een grote professionele keuken zijn eveneens van dit criterium vrijgesteld. Tijdens de audit geeft het bedrijf facturen ter inzage van de in de afgelopen 12 maanden aangekochte cover- of tunnelvaatwassers waarop het maximumgebruik van 3,5 liter per wasbeurt is vermeld. Als alternatief kan het bedrijf de technische gegevens en

	handleidingen van de gekochte vaatwassers overleggen waarin de maximale spoeling vermeld staat.
4.7 Alle afvalwater wordt gezuiverd. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, is het belangrijk dat het afvalwater dat door het bedrijf wordt geproduceerd, gezuiverd wordt geloosd. Het bedrijf is aangesloten op een bestaande openbare afvalwaterzuivering of het afvalwater wordt gezuiverd in een eigen zuiveringsinstallatie. Het is van belang dat alle afvalwater wordt gezuiverd conform de nationale, regionale en/of lokale wetgeving. Als er geen toepasselijke wetgeving bestaat, wordt het afvalwater gezuiverd volgens de meest geavanceerde behandeling die voor het bedrijf mogelijk is. Na behandeling wordt het gezuiverde afvalwater indien mogelijk hergebruikt. In de uitzonderlijke gevallen waarin de overheid geen aansluiting op de openbare afvalwaterzuivering aanbiedt en het bedrijf geen mogelijkheden heeft om een eigen zuiveringsinstallatie te laten aanleggen, kan vrijstelling worden aangevraagd. Afvalwater hergebruiken/lozen moet altijd veilig gebeuren, zonder nadelige gevolgen voor de lokale bevolking en het milieu. Tijdens de audit geeft het bedrijf de vergunning of andere toereikende documentatie ter inzage waaruit blijkt dat aan de vereisten voor afvalwaterzuivering wordt voldaan. Het bedrijf verstrekt een document van de bevoegde autoriteit waarin wordt bevestigd dat de lozing van het gezuiverde afvalwater geen nadelige gevolgen heeft voor de lokale bevolking en het milieu. Indien het bedrijf om vrijstelling verzoekt, moet het kunnen aantonen dat niet aan het criterium kan worden voldaan. Tijdens de visuele controle wordt elke constatering van mogelijke niet-naleving van dit criterium gerapporteerd.
4.8 Nieuw aangekochte vaatwassers en wasmachines zijn geen conventionele apparaten voor huishoudelijk gebruik of hebben een energielabel A. (V) HJ, CVP, CC, R, A	Conventionele vaatwassers en wasmachines voor huishoudelijk gebruik zijn minder zuinig in gebruik van energie en water vergeleken met professionele (industriële) cover- en tunnelvaatwassers/-wasmachines. Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en kosten te besparen, wordt het gebruik van conventionele huishoudelijke apparaten over het algemeen vermeden of tot een minimum beperkt. Vaatwassers en wasmachines die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht, zijn daarom geen conventionele huishoudelijke apparaten of hebben een energielabel A. Wanneer alleen kleine vaatwassers nodig zijn (bijv. in een bar zonder keukenfaciliteiten), kunnen om milieusparende redenen conventionele huishoudelijke apparaten echter een goede oplossing zijn. Ook als in het bedrijf beperkt wordt gewassen (bijv. uniformen), kunnen wasmachines voor huishoudelijk gebruik om milieusparende redenen de beste oplossing zijn. In deze gevallen mogen nieuw aangekochte vaatwassers en wasmachines conventionele huishoudelijke apparaten zijn met een energielabel A. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat vaatwassers en wasmachines die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht, geen conventionele huishoudelijke apparaten zijn of een energielabel A hebben.
4.9 Er is een vetafscheider geïnstalleerd. (V) HJ, CVP, CC, R, A	Goed werkende vetafscheiders in de keuken verkleinen de ecologische voetafdruk door minder gebruik van water en chemische producten en bespaart kosten. Om te voorkomen dat vet de afvoer verstopt, plaatst het bedrijf vetafscheiders in de keuken die regelmatig worden schoongemaakt. Bedrijven zonder professionele keuken zijn van dit criterium vrijgesteld.

	Tijdens de audit wordt nagegaan of er goed werkende vetafscheiders in de afvoerleidingen van de keukens aanwezig zijn.
4.10 Het buitenzwembad heeft een afdekzeil of het bedrijf gebruikt andere systemen om het waterverbruik te verminderen. (V) HJ, CVP, KA, A	In landen met een warm klimaat hebben buitenzwembaden een grotere ecologische voetafdruk door een hoger waterverbruik en hogere kosten als gevolg van de hoeveelheid water die verdampt. Een buitenzwembad is daarom, als deze niet wordt gebruikt, voorzien van een afdekzeil of een ander systeem (bijv. een gellaag) om waterverdamping te voorkomen. Het afdekzeil of een ander systeem wordt gebruikt buiten de openingsuren van het zwembad en/of in perioden waarin het zwembad gesloten is. Bovendien kunnen er systemen worden opgezet om zwembadwater te hergebruiken. Als het zwembadwater in buitenbaden door de weersomstandigheden en in bepaalde perioden in het jaar wordt verwarmd, wordt het gebruik van een afdekzeil of een ander systeem sterk aangeraden; het draagt bij aan energiebesparing. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage over het gebruik van een afdekzeil of een ander systeem voor buitenzwembaden en/of wordt het zwembad visueel gecontroleerd.
4.11 <i>Het zwembad wordt schoongemaakt met chemicalienvrije alternatieven. (O)</i> HJ, CVP, KA, A 3 punten	Om het gebruik van gevaarlijke chemische stoffen te verminderen, maakt het bedrijf het zwembad schoon met chemicalienvrije alternatieven zoals uv-licht, water elektrolyse, plantenfilters, etc. Het gebruik van chemicalienvrije alternatieven gebeurt conform de toepasselijke wetgeving. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt welke chemicalienvrije alternatieven worden gebruikt voor het schoonmaken van zwembaden.
4.12 <i>Op plaatsen met een hoog waterverbruik worden afzonderlijke watermeters geïnstalleerd. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om het waterverbruik in de verschillende delen van het bedrijf beter te monitoren, worden extra/aparte watermeters geïnstalleerd, in het bijzonder in ruimten met een hoog waterverbruik (bijv. keukens, zwembad- en spagedeelten, extern beheerde bedrijven, etc.). Een groot bedrijf met veel gastenkamers/ontmoetingsruimten kan aparte watermeters in verschillende delen van het bedrijf installeren. Sommige bedrijven kiezen voor aparte watermeters in elke kamer. Met nauwkeurige informatie over het gemeten waterverbruik kan het bedrijf beter anticiperen op de doelstelling minder water te verbruiken en als zodanig de ecologische voetafdruk verkleinen en kosten besparen. Watermeters vergemakkelijken daarnaast het opsporen van lekkages. Als het bedrijf over verschillende watermeters beschikt, wordt het afgelezen verbruik per watermeter opgenomen en geregistreerd. Het wordt sterk aangeraden het totale waterverbruik vaker dan eenmaal per maand te registreren omdat dit meer gedetailleerde informatie oplevert. Tijdens de audit toont het bedrijf de registratie van het ten minste eenmaal per maand gemeten totale waterverbruik (en de plaats van de watermeter), naast informatie over de standaardwerkwijze voor het onderzoeken en eventueel corrigeren van plotselinge en/of grote veranderingen in het totale waterverbruik.

4.13 <i>Afvalwater wordt ter plaatse gezuiverd en hergebruikt. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en het waterverbruik te verminderen, zuivert het bedrijf zijn afvalwater ter plaatse en wordt het gezuiverde afvalwater hergebruikt voor verschillende doeleinden, bijvoorbeeld als meststof voor de velden, groenzones of andere geschikte plaatsen. Hergebruik van gezuiverd afvalwater gebeurt veilig en conform de nationale en/of regionale wetgeving, zonder nadelige gevolgen voor de lokale bevolking en het milieu. Dit criterium betreft ook condenswater afkomstig van airconditioningsystemen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage over de zuivering ter plaatse en het hergebruik van gezuiverd afvalwater. Het bedrijf bevestigt dat het gebruik van gezuiverd afvalwater geen nadelige gevolgen heeft voor de lokale bevolking en het milieu (bijv. middels een bevestigingsbrief van de bevoegde lokale autoriteit).
4.14 <i>Hemelwater wordt opgevangen en gebruikt voor andere toepasselijke doeleinden. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door water en kosten te besparen, gebruikt het bedrijf opgevangen hemelwater voor toiletten, irrigatie van groenzones of andere geschikte doeleinden. Het opvangen van hemelwater gebeurt op een veilige manier, zonder nadelige gevolgen voor de gasten en het personeel van het bedrijf, de lokale bevolking en het milieu. Tijdens de audit worden de installaties voor hemelwateropvang visueel gecontroleerd en bevestigt het bedrijf dat het opgevangen hemelwater geen nadelige gevolgen heeft voor de gasten en het personeel van het bedrijf, de plaatselijke bevolking en het milieu (bijv. middels een bevestigingsbrief van de bevoegde lokale autoriteit).
4.15 <i>Hemelwater dat wegstroomt van bestaande verharde oppervlaktes (gebouwen, parkings, verblijven) wordt afgekoppeld van het rioleringsysteem. Het bedrijf zorgt voor een goede infiltratie in de bodem door bijvoorbeeld de verharding van terreinen tot een minimum te beperken of gebruik te maken van doorlatende bestrating. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Het opvangen van hemelwater via de riolering brengt verschillende problemen met zich mee, als volgt: • het afvalwater wordt verdund waardoor het opvangsysteem overbelast raakt en de doeltreffendheid van de zuiveringsinstallaties afneemt; • tijdens hevige regenval kan rioolwater in de gebouwen stromen; • het verhoogt de verontreinigende belasting van water dat via stormoverstorten in waterlopen wordt geloosd; • wegen kunnen onderlopen door verzadiging van het rioleringsysteem. Onbenut hemelwater is ook een vorm van verspilling van niet-afvalwater (of 'helder water') omdat hemelwater nodig is voor de bodem, het grondwaterniveau, moerasland, rivieren, etc. Met het oog op klimaatverandering is goed waterbeheer, met name van hemelwater, van essentieel belang en moet rekening worden gehouden met 5 uitgangspunten: • wegvloeiën verminderen door de keuze van de bestrating (bepalen waar hemelwater infiltreert); • wegvloeiën vertragen via afwateringsroutes die de minste stroomversnelling en concentraties van water teweegbrengen; • hemelwater opvangen (bijvoorbeeld met een watertank); • benutten van hemelwater binnen het bedrijf; • niet opgevangen hemelwater vloeit terug in de natuurlijke omgeving, via een infiltratiegeul, greppel, infiltratieput of op andere wijze.

	Tijdens de audit toont het bedrijf aan op welke manier hemelwater wordt afgekoppeld van de riolering en hoe hemelwater via doorlaatbare bestrating en/of andere soorten oppervlakken in de bodem infiltreert.
4.16 <i>Het bedrijf zorgt voor een analyse van de overstromingsrisico's en neemt de aanbevelingen in de beoordeling over. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om ervoor te zorgen dat water als gedeelde hulpbron duurzaam wordt beheerd, voert het bedrijf een risicobeoordeling uit om watergerelateerde risico's (zoals droogte, overstroming of waterverontreiniging) op de locatie te bepalen. De risicobeoordeling moet worden uitgevoerd door een relevante en geschikte autoriteit of een extern bedrijf. Als bij de beoordeling watergerelateerde risico's worden vastgesteld, moeten de aanbevelingen – in de vorm van voorzorgsmaatregelen en te ondernemen actie – in samenwerking met andere relevante belanghebbenden in aanmerking worden genomen. Zie voor meer informatie WWF's Water Risk Filter. Tijdens de audit geeft het bedrijf de door een derde partij uitgevoerde beoordeling ter inzage van het waterrisico en toont aan dat de aanbevelingen zijn opgevolgd.
5. WASSEN EN SCHOONMAKEN	
5.1 In de gastenkamers is informatie beschikbaar over de routine met betrekking tot het verschonen van handdoeken en beddengoed. (V) HJ, CVP, KA	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en op was- en schoonmaakkosten te besparen, wordt er in de kamer een informatiebordje geplaatst met de mededeling dat handdoeken en beddengoed op verzoek van de gast worden verschoond (bij voorkeur geplaatst bij het bed voor het beddengoed en in de badkamer voor de handdoeken). De informatie kan ook op andere manieren in de gastenkamers worden gepresenteerd, bijvoorbeeld op het tv-scherm, in de gastenmap, etc. De bordjes informeren gasten over de standaardprocedure van het bedrijf voor het verschonen van handdoeken en beddengoed (bijv. elke derde nacht) en worden aangevuld met informatie over de procedure wanneer een gast minder vaak of vaker een verschoning wenst dan de standaardprocedure aangeeft. Naast deze informatie kan het bedrijf de gasten bij het inchecken ook actief vragen naar hun voorkeur voor het verschonen van handdoeken en beddengoed. Tijdens de audit wordt de informatie over de procedures voor de verschoning van handdoeken en beddengoed in de gastenkamers visueel gecontroleerd.
5.2 Ten minste 75% van de reinigingsmiddelen voor dagelijks gebruik heeft een erkend ecolabel. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, wordt het gebruik van reinigingsmiddelen met gevaarlijke chemische stoffen tot een minimum beperkt. Het bedrijf zorgt ervoor dat ten minste 75% van alle reinigingsmiddelen voor dagelijks gebruik in alle delen van het bedrijf een internationaal of nationaal erkend ecolabel hebben. Dit omvat de producten die worden gebruikt voor de dagelijkse schoonmaak van de gastenkamers, conferentieruimten, restaurants, openbare ruimten (met uitzondering van zwembaden) en personeelsruimten (met uitzondering van de keuken en de wasruimten). Erkende internationale ecolabels zijn bijvoorbeeld het EU-Ecolabel, Nordic Swan, Green Seal, Cradle2Cradle, etc., of het gebruikte

	ecolabel is erkend door een nationale derde partij. Het minimum van 75% producten met ecolabel kan worden berekend aan de hand van de totale kosten, het aantal producten of het gekochte volume. Indien het voor een bedrijf niet mogelijk is ten minste 75% van de reinigingsmiddelen voor dagelijks gebruik met een erkend ecolabel op de nationale markt te kopen, kan het bedrijf in plaats daarvan alternatieve reinigingsmiddelen in overweging nemen (zie criterium 5.9). Als geen van de twee opties mogelijk zijn, kan het bedrijf ontheffing vragen van de verplichting om aan deze eis te voldoen. Tijdens de audit geeft het bedrijf een lijst ter inzage van alle reinigingsmiddelen voor dagelijks gebruik waaruit blijkt dat ten minste 75% van de producten een internationaal of nationaal erkend ecolabel heeft. Een steekproef tijdens de visuele controle bevestigt de aanwezigheid van ecolabels op reinigingsproducten voor dagelijks gebruik. Als het bedrijf ontheffing van de verplichting wil aanvragen, moet worden aangetoond dat het bedrijf zonder succes heeft geprobeerd op de nationale markt reinigingsmiddelen voor dagelijks gebruik met een erkend ecolabel te kopen en alternatieve reinigingsmiddelen heeft overwogen.
5.3 Desinfectiemiddelen mogen alleen worden gebruikt wanneer dat strikt noodzakelijk is en conform de wettelijke hygiënevoorschriften. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Chemische desinfectiemiddelen mogen alleen worden gebruikt wanneer insecten, schimmels, bacteriën of virussen aanzienlijke overlast veroorzaken of een gezondheidsrisico vormen, en wanneer desinfectie niet met andere methoden kan worden bereikt. Desinfectie van de handen valt niet onder dit criterium. Vanwege de mogelijke gevolgen voor het milieu en de gezondheid wordt het gebruik van desinfectiemiddelen tot een minimum beperkt, vervangen door producten met minder schadelijke stoffen en/of alleen gebruikt wanneer dat strikt noodzakelijk is. Desinfectiemiddelen moeten zijn goedgekeurd door de nationale autoriteiten en mogen alleen worden gebruikt voor de toepassingsgebieden die zijn beschreven in de veiligheidsinformatiebladen (VIB) en/of andere technische informatie. Het is verplicht de voorgeschreven concentratie en contacttijd zoals vermeld in het veiligheidsinformatieblad, strikt na te leven. Desinfectie mag alleen worden toegepast door getraind personeel of door externe bedrijven die daartoe een vergunning hebben. Het is daarnaast van belang dat het bedrijf zorgt voor een correcte hantering van de desinfecterende stoffen (zie criterium 6.6). Ingeval de nationale autoriteiten hygiënevoorschriften hebben vastgesteld die strenger of in strijd zijn met dit criterium, volgt het bedrijf de officiële nationale voorschriften en wordt het bedrijf vrijstelling van dit criterium verleend. Tijdens de audit geeft het bedrijf de veiligheidsinformatiebladen (VIB) en/of andere technische informatie voor de gebruikte desinfecterende stoffen ter inzage, evenals de standaardwerkwijze waaruit blijkt dat het gebruik van desinfecterende middelen aan de voorschriften in het document voldoet.
5.4 Papieren handdoeken, tissues en toiletpapier moeten voorzien zijn van een ecolabel. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Internationaal of nationaal erkende ecolabels voor papieren handdoeken, tissues en toiletpapier (bijv. EU-Ecolabel, Nordic Swan, The Blue Angel, FSC of PEFC) zijn het bewijs van een kleinere ecologische voetafdruk door een milieuvriendelijker productieproces. De eis is verplicht voor alle bedrijven, maar er kan ontheffing worden verleend als de producten niet in de omgeving van het bedrijf verkrijgbaar zijn.

	Tijdens een visuele controle wordt nagegaan of de gekochte papieren handdoeken, tissues en toiletpapier een ecolabel hebben.
5.5 <i>Het bedrijf gebruikt vaatwasmiddelen met een ecolabel. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Het gebruik van vaatwasmiddelen wordt tot een minimum beperkt (toepassing van de juiste dosering), en de producten hebben een internationaal of nationaal erkend ecolabel. Vaatwasmiddelen met een ecolabel hebben een kleinere ecologische voetafdruk dan producten zonder ecolabel. Tijdens de audit wordt visueel gecontroleerd of de vaatwasmiddelen een ecolabel hebben.
5.6 <i>Het bedrijf gebruikt wasmiddelen met een ecolabel. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Het gebruik van wasmiddelen wordt tot een minimum beperkt (toepassing van de juiste dosering), en de producten hebben een internationaal of nationaal erkend ecolabel. Producten met een ecolabel hebben een kleinere ecologische voetafdruk dan producten zonder ecolabel. Tijdens de audit wordt visueel gecontroleerd of de wasmiddelen een ecolabel hebben.
5.7 <i>Voor de dagelijkse reiniging worden geconcentreerde reinigingsmiddelen en een doseersysteem gebruikt. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, de hoeveelheid plastic afval en de impact op het milieu ten gevolge van transport te verminderen, worden geconcentreerde reinigingsmiddelen gebruikt en ter plaatse verdund. Het bedrijf beschikt over een automatisch doseer(verduunnings)systeem om te waarborgen dat de juiste hoeveelheid reinigingsmiddelen wordt gebruikt. De dagelijkse reinigingsmiddelen moeten bij voorkeur worden geleverd in gesloten systemen om direct contact met chemische stoffen en morsen te voorkomen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat de dagelijkse reinigingsmiddelen in geconcentreerde vorm worden aangekocht, en de visuele controle bevestigt de aanwezigheid van een automatisch doseersysteem.
5.8 <i>Voor het schoonmaken worden doekjes gebruikt van natuurlijk vezels. (V)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A	Het gebruik van vezeldoekjes voor de schoonmaak vermindert de ecologische voetafdruk aanzienlijk door een lager verbruik van papier, water en detergenten (chemicaliën), en is kostenbesparend. De doekjes moeten gemaakt zijn van natuurlijke vezels (in plaats van synthetische stoffen die in het water microplastic afgeven). Tijdens de audit wordt visueel gecontroleerd of voor de schoonmaak vezeldoekjes van natuurlijke vezels worden gebruikt.
5.9 <i>Er worden reinigings- en desinfectiemethoden zonder chemische stoffen gebruikt. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk en het gebruik van chemische producten te beperken, gebruikt het bedrijf chemicaliënvrije reinigings- en desinfectiemethodes. Chemicaliënvrije reinigings- en desinfectiemethoden kunnen onder meer zijn het gebruik van gedemineraliseerd water, geëlektrolyseerd water, reiniging met water onder hoge druk, etc.

1 punt	Om aan dit criterium te voldoen worden chemicaliënvrije reinigingsmethoden gebruikt voor het schoonmaken van oppervlakken en het desinfecteren in openbare ruimten, gastenkamers en ontmoetingsruimten. Keukens zijn vrijgesteld van dit criterium. Ingeval de nationale autoriteiten hygiënevoorschriften hebben vastgesteld die strenger of in strijd zijn met dit criterium, volgt het bedrijf de officiële nationale voorschriften en wordt het bedrijf vrijstelling van dit criterium verleend. Tijdens de audit presenteert het bedrijf zijn standaardwerkwijze voor het documenteren van reiniging en desinfectie met chemicaliënvrije reinigingsmethoden in openbare ruimten, gastenkamers en ontmoetingsruimten.
5.10 <i>Het bedrijf gebruikt geen chemische geur- en parfumstoffen bij het wassen en schoonmaken. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door minder chemische stoffen te gebruiken en risico's op allergische reacties te verminderen, maakt het bedrijf geen gebruik van geur- en parfumstoffen bij het wassen en schoonmaken, in sprays voor gastenkamers of in andere ruimten (zoals in de liften). Deze eis geldt zowel wanneer het personeel toezicht houdt op het wassen en schoonmaken als wanneer het werk wordt uitbesteed aan een extern bedrijf. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle dat de was- en reinigingsmiddelen geen geur- en parfumstoffen bevatten. Als alternatief kan het bedrijf een verklaring overleggen van de leveranciers van de was- en reinigingsmiddelen of een verklaring van het externe schoonmaakbedrijf waaruit blijkt dat de gebruikte was- en reinigingsmiddelen geen geur- en parfumstoffen bevatten.
5.11 <i>Het bedrijf biedt zijn gasten de mogelijkheid af te zien van schoonmaakdiensten in de kamers. (O)</i> HJ, KA 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en water, energie en chemicaliën te besparen, biedt het bedrijf de gasten de mogelijkheid af te zien van schoonmaakdiensten in de kamers. De optie kan worden aangeboden bij het inchecken, door deurhangers waarop de mogelijkheid staat aangegeven of door informatiebordjes die bij het bed zijn geplaatst. Om de gasten aan te moedigen daaraan deel te nemen, kan er een beloningssysteem gelden, bijvoorbeeld in de vorm van een tegoedbon of een bijdrage aan duurzaamheidsinitiatieven. Als de kamers niet elke dag worden schoongemaakt, moeten de roosters van het personeel dienovereenkomstig worden aangepast (meer tijd om schoon te maken als dat minder vaak wordt gedaan) om overbelasting van het personeel te voorkomen. Ingeval de nationale autoriteiten hygiënevoorschriften hebben vastgesteld die strenger of in strijd met dit criterium zijn, moet het bedrijf de officiële nationale voorschriften volgen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (bijv. de deurhangers) waaruit blijkt dat aan het criterium wordt voldaan.
5.12 <i>In het contract met het externe schoonmaakbedrijf zijn alle criteria opgenomen die verband houden met de schoonmaak. (V)</i>	Wanneer het bedrijf zijn contract met een extern schoonmaakbedrijf verlengt of een nieuw contract afsluit, worden daarin de Green Key-criteria met betrekking tot schoonmaken opgenomen.

HJ, CVP, KA, CC, R, A	
6. AFVAL	
6.1 Het bedrijf sorteert het afval conform de wettelijke bepalingen, met een minimum van drie afvalfracties. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om hergebruik en recyclage van afval te bevorderen, sorteert het bedrijf het afval conform de nationale (en lokale) wetgeving, in minimaal drie afvalfracties. Voorbeelden van te sorteren afval zijn papier/karton, PMD, glas, statiegeldflessen, organisch/voedselafval, tuinafval, bakolie, etc. Restafval of ander afval wordt niet als een fractie beschouwd. Naast het sorteren van afval wordt het bedrijf aangemoedigd om de hoeveelheid afval te verminderen, bijvoorbeeld door afspraken te maken met leveranciers over het inzamelen en hergebruiken van materiaal dat wordt gebruikt voor het verpakken van voedingsproducten/dranken (zie criterium 6.14). Als onderdeel van dit criterium zorgt het bedrijf ervoor dat zoveel mogelijk gesorteerd afval wordt gerecycleerd/hergebruikt, hetzij ter plaatse, hetzij bij de afvalverwerkingsinstallatie. Het gesorteerde afval wordt veilig opgeslagen conform de desbetreffende nationale/regionale/lokale wetgeving. Het afvalbrengstation is gemakkelijk bereikbaar voor het personeel. Bedrijven met keukens moeten, indien mogelijk, het afval in de keukens sorteren. Als het bedrijf een schriftelijke bevestiging heeft van nationale/regionale/lokale autoriteiten met de garantie dat het afval na inzameling wordt gesorteerd, dan hoeft het bedrijf het afval niet op locatie te sorteren. Het personeel van het bedrijf moet niettemin een training krijgen over de principes van afvalbeheer. Tijdens de audit geeft het bedrijf een verklaring ter inzage (bijv. in de vorm van een bevestigingsbrief van de bevoegde lokale instantie) waaruit blijkt dat wordt voldaan aan de nationale en lokale wettelijke bepalingen voor afvalsortering, en wordt het afvalbrengstation (minimaal drie afvalfracties) tijdens de audit gecontroleerd (visueel gedeelte).
6.2 Instructies voor het personeel over het sorteren en verwerken van afval moeten eenvoudig te begrijpen en toegankelijk zijn. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Het afvalbrengstation is voorzien van instructies/borden waarop het personeel duidelijk kan aflezen hoe het afval moet worden gesorteerd. Het gebruik van pictogrammen of illustraties wordt dringend aanbevolen om het begrip van de verschillende afvalfracties te vergemakkelijken. Neem contact op met het hoofdkantoor van uw keten, IEW of GoodPlanet, om voorbeelden van goede werkwijzen van andere bedrijven te ontvangen. Tijdens de audit wordt gecontroleerd of instructies/borden in het afvalbrengstation voldoende duidelijk zijn. Daarnaast wordt

	gecontroleerd of de instructies worden opgevolgd (het afval wordt in de juiste bakken gesorteerd).
6.3 Wegwerpservies mag niet worden gebruikt, behalve in uitzonderlijke gevallen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om het gebruik van hulpbronnen en de hoeveelheid afval te verminderen, gebruikt het bedrijf geen wegwerpserviesgoed zoals kopjes/glazen, borden en bestek, rietjes, koffielepels, etc. Wegwerpservies mag alleen worden gebruikt in uitzonderlijke gevallen of om veiligheidsredenen, bijvoorbeeld in zwembadzones, bij occasionele evenementen (waar nodig) of voor meeneembare maaltijden/dranken. Als het bedrijf wegwerpservies nodig heeft, wordt dringend geadviseerd servies van biologisch afbreekbaar materiaal te gebruiken van papier (zonder plastic coating), karton, hout, maïszetmeel of ander plantaardig materiaal dat biologisch afbreekbare bestanddelen bevat. Het bedrijf zorgt ervoor dat biologisch afbreekbaar servies op de juiste manier wordt verwerkt. Tijdens de audit presenteert het bedrijf zijn schriftelijk beleid voor wegwerpservies conform de bepalingen, en tijdens de visuele controle wordt nagegaan of het bedrijf de bepalingen in het schriftelijk beleid volgt.
6.4 Gevaarlijke vaste en vloeibare chemische producten worden veilig opgeslagen en veilig getransporteerd naar een goedgekeurde verwerkingsinstallatie. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Gevaarlijke chemische producten (met inbegrip van afval), ongeacht in vaste of vloeibare vorm, worden veilig en met extra zorg opgeslagen om verontreiniging van het milieu en gezondheidsrisico's voor het personeel te voorkomen. Gesorteerde gevaarlijke chemische producten worden veilig opgeslagen conform de relevante nationale/regionale/lokale wetgeving en conform de aanbevelingen in de veiligheidsinformatiebladen (VIB). Het wordt dringend aangeraden gevaarlijke chemische producten in een afgesloten ruimte en gescheiden van ander afval te bewaren. Voorbeelden van gevaarlijke chemische producten die gescheiden moeten worden bewaard zijn bestrijdingsmiddelen, verf, batterijen, gloeilampen, elektronische apparaten, reinigingsmiddelen, desinfectiemiddelen voor zwembaden en andere desinfecterende stoffen, etc. Naast het veilig opslaan van gevaarlijke chemische producten in aparte bakken is er een veiligheidsprotocol voor het gebruik van de verschillende gevaarlijke chemische producten om mogelijke vermenging van stoffen en morsen te voorkomen. De locatie waar gevaarlijke chemische producten zijn opgeslagen moet goed worden geventileerd om gezondheids- en veiligheidsrisico's voor personeel dat de ruimte gebruikt, te voorkomen. Het bedrijf heeft een protocol voor de afhandeling van incidenten en houdt een register bij van alle incidenten met informatie over de manier waarop de incidenten zijn afgehandeld om mens en milieu te beschermen. Naast het opslaan en scheiden van gevaarlijke chemische producten wordt het bedrijf aangemoedigd om de hoeveelheid chemische producten te verminderen of (indien beschikbaar) te vervangen door producten die minder schadelijk zijn voor het milieu. Wanneer veilige scheiding en opslag van gevaarlijke vaste of vloeibare chemische producten is geborgd, is het vervolgens belangrijk dat

	deze producten veilig worden getransporteerd naar een erkende verwerkingsinstallatie. Voor het transport van gevaarlijke afvalstoffen naar de dichtstbijzijnde verwerkingsinstallatie worden bij voorkeur overheidsinstanties of erkende particuliere afvalvervoerders ingezet. Het bedrijf mag eventueel zelf zorgdragen voor het transport van gevaarlijk afval, als dat gebeurt op veilige en milieuverantwoorde wijze en conform de nationale/regionale/lokale voorschriften (reglement VLAREMA) voor het transport van gevaarlijk afval. Het bedrijf kan met andere bedrijven samenwerken voor het gezamenlijk transport van gescheiden gevaarlijke afvalstoffen als dit op een veilige manier gebeurt en zonder de latere verwerking van dergelijke afvalstoffen in het gedrang te brengen. Tijdens de audit worden de afzonderlijke ruimten voor de verschillende gevaarlijke vaste en vloeibare chemische producten visueel gecontroleerd en wordt nagegaan of de producten veilig zijn opgeslagen in een afzonderlijke, geventileerde ruimte, en of verpakkingen niet lekken. Bovendien geeft het bedrijf een standaardwerkwijze ter inzage waaruit blijkt dat het transport van gevaarlijk afval naar de dichtstbijzijnde erkende verwerkingsinstallatie veilig en conform de nationale/regionale/lokale regelgeving plaatsvindt.
6.5 In elke badkamer is een vuilnisbak aanwezig. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	In elke badkamer is een vuilnisbak aanwezig zodat hygiëneproducten hierin gedeponeerd kunnen worden en niet door het toilet worden doorgespoeld. In veel gevallen bevatten deze en andere hygiëneproducten plastic waardoor ze schadelijk zijn voor het milieu. Het wordt sterk aangeraden een informatiebordje in de badkamer of in de kamer/openbare ruimten te plaatsen, waarop staat dat hygiënisch afval en andere soortgelijke niet-doorspoelbare producten in de vuilnisbak van de badkamer moeten worden gedeponeerd in plaats van ze door te spoelen in het toilet, zodat verstoppingen en vervuiling wordt voorkomen. Tijdens de audit (visuele controle) wordt de aanwezigheid gecontroleerd van een vuilnisbak en een dergelijk informatiebordje in de badkamer.
6.6 Maximaal vijf voedingsproducten/dranken mogen in individuele verpakkingen beschikbaar zijn. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door de hoeveelheid afval te verminderen en kosten te besparen, bieden de restaurants, personeelskantines, bars en andere cateringdiensten van het bedrijf niet meer dan maximaal vijf voedingsproducten/dranken in individueel verpakte porties aan. De voedingsproducten/dranken betreffen melk/room, suiker, boter, honing, jam, yoghurt, kazen, zout/peper, etc. Het wordt dringend aangeraden alle monoverpakkingen waar mogelijk te vervangen (tenzij bijv. de wet om hygiënische redenen anders voorschrijft). In plaats daarvan kan het bedrijf monoverpakkingen verstrekken in recycleerbare materialen, bijvoorbeeld in kleine glazen. Voor de soorten producten die afzonderlijk worden verpakt, wordt dringend aangeraden te zorgen voor recyclage van de verpakkingen. Hoewel dit criterium betrekking heeft op restaurants, bars, personeelskantines en andere cateringdiensten van het bedrijf, wordt naleving van dit criterium van harte aangemoedigd voor gastenkamers.

	Ingeval de nationale autoriteiten hygiënevoorschriften heeft vastgesteld die strenger of in strijd zijn met dit criterium, volgt het bedrijf de officiële nationale voorschriften en wordt een vrijstelling van dit criterium verleend. Tijdens de audit (visuele controle) presenteert het bedrijf maximaal vijf soorten voedingsproducten/dranken in monoverpakkingen.
6.7 <i>Het bedrijf registreert de totale hoeveelheid afval. (V/O)</i> HJ, CVP, CC (V) KA, R, A (O) 1 punt	Het is belangrijk een goed overzicht te hebben van de totale hoeveelheid afval dat wordt geproduceerd zodat het bedrijf een plan kan opstellen om zijn ecologische voetafdruk te verkleinen en kosten te besparen door afvalvermindering, recyclage en hergebruik. Het bedrijf houdt daarom maandelijks een overzicht bij van de hoeveelheid afval, bij voorkeur apart geregistreerd voor de verschillende afvalfracties. Tijdens de audit presenteert het bedrijf het overzicht van de maandelijks per afvalfractie ingezamelde hoeveelheid afval, bij voorkeur per afvalfractie.
6.8 Verzorgingsproducten zoals zeep, shampoo en douchegel worden in dispensers aangeboden. (V) HJ, KA, CVP, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door de hoeveelheid afval te verminderen, gebruikt het bedrijf dispensers in plaats van individuele verpakkingen voor verzorgingsproducten zoals zeep, shampoo en douchegel. Alternatieven zoals vaste zepen zonder plastic verpakking, bij voorkeur gemaakt van biologische ingrediënten, zijn ook goedgekeurd. Verzorgingsproducten, toilettasjes en andere wegwerpartikelen voor gasten zijn alleen op verzoek verkrijgbaar. Dit geldt voor de badkamers in de gastenkamers, de toiletten in de openbare ruimten en de toiletten/douches in de personeelsruimten. Navulbare dispensers moeten regelmatig en goed worden schoongemaakt. Ingeval de nationale autoriteiten hygiënevoorschriften hebben vastgesteld die strenger of in strijd zijn met dit criterium, volgt het bedrijf de officiële nationale voorschriften en wordt een vrijstelling van dit criterium verleend. Tijdens de audit (visuele controle) wordt de aanwezigheid van dispensers gecontroleerd.
6.9 Ten minste vijf soorten producten worden geleverd in herbruikbare verpakkingen die aan de leverancier worden geretourneerd (bijv. plastic kratten, glazen flessen, plastic verpakkingen, etc.). (V) HJ, CVP, CC, R, A	De hoeveelheid afval die door het bedrijf wordt geproduceerd, kan verder worden verminderd door afspraken te maken met leveranciers om producten te leveren in verpakkingsmateriaal dat kan worden ingezameld en hergebruikt (bijv. plastic cans, polystyreen dozen, plastic kratten, etc.). Om aan dit criterium voldoen, gebruikt het bedrijf ten minste vijf soorten producten met verpakkingsmateriaal dat kan worden ingezameld en hergebruikt. Wanneer een bedrijf minder dan vijf soorten producten gebruikt die alle in herbruikbare verpakkingen worden geleverd, wordt ook aan dit criterium voldaan. Tijdens de audit toont het bedrijf de contracten met leveranciers waaruit blijkt dat ten minste vijf soorten producten in aanmerking komen voor inzameling en het hergebruik van het verpakkingsmateriaal.

6.10 <i>Het bedrijf beschikt over een afvalreductieplan om afval te verminderen en/of te hergebruiken (niet van toepassing voor vakantiewoningen). (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Voor kleine accommodaties kan in het afvalreductieplan een aantal actiepunten worden opgenomen om afval te verminderen en/of te hergebruiken. Wanneer het bedrijf kennis heeft van de exacte hoeveelheid van de verschillende afvalfracties, kan het actief zijn ecologische voetafdruk verkleinen door afval te verminderen, recycleren en/of te hergebruiken, en op die manier kosten besparen. Het doel is afval drastisch te verminderen c.q. te elimineren. De registratie van de hoeveelheid afval in de verschillende fracties wordt gebruikt om een afvalreductieplan op te stellen over de wijze waarop de hoeveelheid ingezameld afval in deze fracties kan worden verminderd, gerecycleerd en/of hergebruikt. Tijdens de audit geeft het bedrijf een schriftelijk afvalreductieplan ter inzage over de wijze waarop het zijn afval vermindert, recycleert en/of hergebruikt.
6.11 Er zijn voldoende voorzieningen voor gasten en personeel om alle afvalfracties zoals papier/karton, glas, PMD, restafval, tuinafval en KGA in te zamelen (niet voor restaurants). (V) HJ, CVP, KA, CC, A	Om gasten en personeel bewust te maken van afvalsortering en recyclage biedt het bedrijf gasten en personeel de mogelijkheid om hun afval te sorteren. Het gesorteerde afval wordt ingezameld en in het afvalbrengstation in de bakken voor de afzonderlijke afvalfracties gedeponeerd. De vuilnisbakken voor afvalsortering bestemd voor gasten kunnen worden geplaatst in de gastenkamers of in de openbare ruimten (gang, lobby, restaurant, conferentieruimten, parkeerplaatsen, etc.) De vuilnisbakken voor het personeel kunnen worden geplaatst in de personeelskantine, de kleedkamers, etc. Afval kan worden gesorteerd met behulp van afzonderlijke bakken voor verschillende soorten afval of één bak met separaties voor verschillende soorten afval. Het is belangrijk dat de bakken/compartimenten voor de verschillende afvalfracties voorzien zijn van duidelijke instructies voor sortering (bij voorkeur met pictogrammen of illustraties). Algemeen afval, gemengd afval en restafval wordt niet als afvalfractie beschouwd. Daarnaast is het mogelijk een systeem te volgen waarbij afval op verschillende plaatsen wordt gesorteerd (bijv. een bak voor papier en kranten op tafel of een bak voor flessen en blikjes naast de vuilnisbak waarin restafval wordt gedeponeerd). Informatie voor gasten over de mogelijkheden voor afvalsortering is opgenomen in de documentatie over de milieuvverbintenissen van het bedrijf (via informatiemapjes in de gastenkamers, tv-schermen in de gastenkamers of openbare ruimten, informatie in openbare ruimten of conferentieruimten, etc.). Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken. Tijdens de audit (visuele controle) wordt het afvalsorteringssysteem (met eenvoudig te begrijpen informatie) voor gasten en personeel getoond.

6.12 <i>Alle zeep, douchegel en shampoo hebben een nationaal of internationaal erkend ecolabel of zijn lokaal geproduceerd op basis van milieuvriendelijke producten. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door vermindering van de hoeveelheid gebruikte chemische producten, hebben alle zeep, douchegel en shampoo die in het bedrijf worden gebruikt een nationaal of internationaal erkend ecolabel. Naast een ecolabel wordt ook aanbevolen dat zeep, douchegel en shampoo een 'dierproefvrij-label' hebben (deze producten worden niet op dieren getest). Dit geldt voor badkamers in gastenkamers, personeelsruimten en openbare ruimten. Tijdens de audit geeft het bedrijf zijn aankoopbeleid ter inzage waaruit blijkt dat aan het criterium wordt voldaan, en/of bevestigt een visuele controle dat alle zeep, douchegel en shampoo een nationaal of internationaal erkend ecolabel heeft. Als alternatief kan zeep, douchegel en shampoo worden gebruikt die lokaal worden geproduceerd op basis van milieuvriendelijke producten. Dat houdt in dat deze producten in België worden gemaakt, met natuurlijke ingrediënten die beter zijn voor de gezondheid en uit België of uit een buurland afkomstig zijn. 'Natuurlijk' betekent in dit verband dat de ingrediënten in deze lijst zijn opgenomen: - azijnzuur – - aloë barbadensis - aluminiumsilicaat (natuurlijk) – - klei – - aqua – - bijenwas – - bentoniet – - benzoëzuur - boter (zoals Butyrospermum Parkii) – - citroenzuur (in kleine hoeveelheden) – - coco-glucoside – - dehydroazijnzuur - extract (zoals Chamomilla Recutita-extract) – - extracten van grapefruitpitten – glycerine (indien natuurlijk) – - glycerylstearaat – - lanoline – - lecithine (indien plantaardig en niet-transgeen) - olie - panthenol - natuurlijke geurstof - kaliumstearaat - propionzuur - provitamine B5 - retinylpalmitaat - natriumcacaoaat - natriumstearaat - sorbinezuur
--	--

	natrium sacharose ...-aat (zoals sucrose) tocoferol vitamine C en E (natuurlijk) was (zoals was van Euphorbia Cerifera) xanthaangom Tijdens de audit geeft het bedrijf zijn aankoopbeleid ter inzage en/of wordt met een visuele controle bevestigd dat alle zeep, douchegel en shampoo een nationaal of internationaal erkend ecolabel heeft of aan het bovenstaande voldoen.
6.13 <i>Ten minste vijf aangekochte producten zijn niet in plastic verpakt, of verpakt in plastic dat voor ten minste 50% uit gerecycleerd plastic bestaat. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door de hoeveelheid afval te verminderen, koopt het bedrijf geen producten die in plastic zijn verpakt. Als het product in plastic is verpakt, moet de verpakking ten minste uit 50% gerecycleerd plastic bestaan. Na gebruik moet de verpakking van het product opnieuw worden gerecycleerd. Om aan dit criterium te voldoen zijn ten minste vijf producten (bijv. reinigingsmiddelen, verzorgingsproducten, verpakking van levensmiddelen, etc.) niet in plastic verpakt, of bevat de plastic verpakking ten minste 50% gerecycleerd plastic. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat ten minste vijf producten niet in plastic zijn verpakt of dat de plastic verpakking ten minste 50% gerecycleerd plastic bevat.
6.14 <i>Organisch afval wordt gecomposteerd of voor andere doeleinden gebruikt. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om organisch afval (groente- fruit en tuinafval, GFT-afval) opnieuw te gebruiken en zo de ecologische voetafdruk te verkleinen, heeft het bedrijf een systeem voor het sorteren van GFT-afval. Organisch afval kan vervolgens worden gecomposteerd of worden gebruikt voor andere doeleinden zoals voor biogasproductie of voedsel voor dieren. Bij het composteren van organisch afval is het van belang hygiënisch te werk te gaan, zonder de gasten, het personeel en de omringende gemeenschap te schaden. Tuinafval moet worden gecomposteerd. Tijdens de audit (visuele controle) toont het bedrijf de composthoop of de container voor organisch afval. Als de compost door een extern bedrijf wordt ingezameld voor biogas, diervoeders of andere doeleinden, verstrekt het bedrijf documentatie waaruit blijkt dat de verdere verwerking van het organisch afval door het externe bedrijf wordt verzorgd.
6.15 <i>Het bedrijf gebruikt geen tafelkleden of servetten voor eenmalig gebruik. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Wegwerptafelkleden en -servetten veroorzaken extra niet-recycleerbaar afval. Het bedrijf vermijdt het gebruik van dergelijke producten om aan het criterium te voldoen. Alternatieven zijn tafelkleden en servetten van herbruikbaar materiaal (zoals tafelkleden van textiel of plastic). Tijdens de audit (visuele controle) zal de auditor het restaurant en de voorraden controleren of er geen wegwerptafelkleden en -servetten worden gebruikt, en of er voor alternatieven is gezorgd.

7. ENERGIE	
7.1 Het energieverbruik wordt ten minste eenmaal per maand geregistreerd. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk van het bedrijf te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, registreert het bedrijf zijn totale energieverbruik ten minste één keer per maand. Indien mogelijk worden de bronnen van energieverbruik aangegeven. Het wordt sterk aangeraden het totale energieverbruik vaker dan eenmaal per maand te registreren omdat dit meer gedetailleerde informatie oplevert. De gegevens worden geanalyseerd en actief gebruikt met het doel het energieverbruik te verminderen. Ingeval zich aanzienlijke veranderingen voordoen in het energieverbruik (met name als het verbruik hoger is dan verwacht), heeft het bedrijf procedures beschikbaar om de oorzaak van het verschil onmiddellijk te onderzoeken en corrigerende maatregelen te treffen. Tijdens de audit toont het bedrijf de registratie van het ten minste eenmaal per maand gemeten totale energieverbruik, naast informatie over de standaardwerkwijze voor het onderzoeken en eventueel corrigeren van plotselinge en/of grote veranderingen in het totale energieverbruik.
7.2 Er zijn systemen aanwezig voor het regelen van de verwarming, ventilatie en airconditioning. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en kosten te besparen door het energieverbruik te verlagen, beschikt het bedrijf over een systeem om de verwarming, ventilatie en airconditioning (HVAC) in het bedrijf te regelen. Het HVAC-systeem wordt automatisch centraal of via een handmatig systeem (gebouwbeheersysteem) in- of uitgeschakeld. Daarnaast kan in de verschillende delen van het bedrijf een handmatig systeem voor afstelling van de HVAC worden gebruikt zoals beschreven in de standaardwerkwijzen voor het personeel. Er kan ook worden gedacht aan de mogelijkheid gordijnen en zonneschermen gesloten te houden. Het controlesysteem houdt rekening met seizoenswisselingen en de verschillende gebruikte of niet gebruikte ruimten in het bedrijf (gastenkamers, conferentiefaciliteiten, restaurantruimten, andere openbare ruimten, etc.). Tijdens de audit toont het bedrijf het gebouwbeheersysteem en/of geeft de standaardwerkmethode ter inzage waaruit blijkt dat een HVAC-controlesysteem is geïnstalleerd.
7.3 Ten minste 75% van alle verlichting is energiezuinig en ten minste 50% van alle lampen moeten ledlampen zijn. Eén jaar na de eerste audit moet 90% van de verlichting energiezuinig zijn. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	De verlichting vormt een aanzienlijk deel van het energieverbruik. Om de ecologische voetafdruk te verkleinen zorgt het bedrijf ervoor dat ten minste 75% van alle lampen energiezuinig zijn conform de twee meest energiezuinige klassen in het EU-Energielabelsysteem of de EnergyStar-klasse. Het criterium geldt voor gastenkamers, openbare ruimten (met inbegrip van de lobby, restaurants, conferentiezalen, zalen, etc.) en personeelsruimten. Eén jaar na de eerste audit moet 90% van de verlichting energiezuinig zijn. Ledlampen zijn het meest energiezuinig en verdienen daarom de voorkeur, maar ook andere energiezuinige lampen (compacte fluorescentielampen, CFL) kunnen worden gebruikt. Ten minste 50% van alle lampen moeten ledlampen zijn. Als in de afgelopen drie jaar andere spaarlampen zijn aangekocht, kan het bedrijf vrijstelling krijgen van het minimum van 50% ledlampen.

	Energiezuinige lampen zijn meestal duurder dan niet-energiezuinige lampen, maar ze gaan veel langer mee en hoeven minder vaak te worden vervangen dan niet-energiezuinige lampen. Op de lange termijn bespaart dat kosten en hoeft er minder tijd te worden besteed aan de vervanging van lampen. Tijdens de audit geeft het bedrijf het overzicht ter inzage van alle verlichting waaruit blijkt dat ten minste 75% energiezuinig is en dat ten minste 50% van alle lampen ledlampen zijn. Tijdens de visuele controle worden de spaarlampen in enkele geselecteerde gastenkamers, openbare ruimten en personeelsruimten gecontroleerd.
7.4 Vetfilters in dampkappen worden ten minste eenmaal per jaar gereinigd. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	De dampkappen in de keuken verbruiken meer energie als de vetfilters niet regelmatig worden schoongemaakt. Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, moeten de vetfilters in de dampkappen ten minste eenmaal per jaar maar bij voorkeur vaker worden gereinigd. Tijdens de audit geeft het bedrijf de standaardwerkwijze ter inzage waaruit blijkt dat de vetfilters ten minste eenmaal per jaar worden gereinigd (en waarin vermeld staat op welke datum de vetfilters voor het laatst zijn gereinigd).
7.5 Voor een energiezuinig verbruik worden verwarmings- ventilatie- en airconditioningsystemen ten minste eenmaal per jaar gecontroleerd en zo nodig onderhouden. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om het milieu te sparen, het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, wordt het verwarmings-, ventilatie- en airconditioningsysteem (HVAC-systeem) ten minste eenmaal per jaar gecontroleerd. Het wordt sterk aangeraden de controle van het HVAC-systeem te laten uitvoeren door een externe installateur. De controle kan echter ook intern worden uitgevoerd, bijvoorbeeld door het hoofd van de technische dienst van het bedrijf. De controle betreft ook de filters van het HVAC-systeem. Wanneer uit de controle van het HVAC-systeem blijkt dat onderhoud (reiniging of reparatie) nodig is, volgt het bedrijf het onderhoudsadvies op. Het wordt aangeraden om eventuele reparaties aan het HVAC-systeem onmiddellijk na de controle te laten uitvoeren. Als dat niet mogelijk is, zorgt het bedrijf ervoor dat de reparatie binnen 1-2 maanden na de controle wordt uitgevoerd. Tijdens de audit geeft het bedrijf de standaardwerkwijze voor externe of interne controle van het HVAC-systeem ter inzage. Daarnaast verstrekt het bedrijf informatie over de datum waarop de laatste controle van het HVAC-systeem heeft plaatsgevonden (binnen de afgelopen 12 maanden), en het resultaat van de controle (inclusief gegevens over eventuele reparaties).
7.6 Deurdichtingen van koelkasten, koelruimten, verwarmingstoestellen en ovens zijn intact. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Het energieverbruik van koelkasten, koelcellen, diepvriezers, verwarmingstoestellen en ovens neemt toe als de deurdichtingen van deze apparaten niet intact zijn. Deurdichtingen kunnen bijvoorbeeld rubberen afdichtingen zijn langs de deuren van de apparaten. Deurdichtingen slijten na verloop van tijd. Het is daarom noodzakelijk dat de deurdichtingen ten minste eenmaal per jaar, maar bij voorkeur vaker, worden gecontroleerd. Wanneer uit de controle blijkt dat deurdichtingen niet meer intact zijn, dan zorgt het bedrijf onmiddellijk voor reparatie of vervanging. Tijdens de audit geeft het bedrijf de standaardwerkwijze ter inzage waaruit blijkt dat deurafdichtingen ten minste eenmaal per jaar

	worden gecontroleerd en zo nodig worden gerepareerd of vervangen. De visuele controle omvat een steekproefsgewijze controle van de deurdichtingen in geselecteerde koelkasten, koelcellen, diepvriezers, verwarmingstoestellen en ovens.
7.7 Vriesapparatuur moet regelmatig worden ontdooit (V) HJ, CVP, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en de kosten te besparen, wordt vriesapparatuur in de keuken regelmatig ontdooit zodat ijsafzetting wordt voorkomen en een goede werking is gewaarborgd. Het wordt dringend aanbevolen de apparaten ten minste eenmaal per jaar maar bij voorkeur vaker te ontdooien. Indien de vriesapparatuur een automatische ontdooifunctie heeft, wordt aan dit criterium voldaan. Tijdens de audit geeft het bedrijf de standaardwerkwijze ter inzage waaruit blijkt dat vriesapparatuur ten minste eenmaal per jaar wordt ontdooit. De visuele controle omvat een steekproefsgewijze controle van de hoeveelheid ijs in de vriesapparatuur.
7.8 Nieuw aangekochte minibars hebben een energieverbruik van niet meer dan 1 kWh/dag. (V) HJ	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, heeft het bedrijf bij voorkeur geen minibars in de gastenkamers. Indien het bedrijf minibars in de gastenkamers heeft, hebben minibars die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht een maximaal energieverbruik van 1 kWh/dag. De technische specificatie van de minibars bevat informatie over het energieverbruik. Dit criterium is niet van toepassing voor gastenkamers of appartementen met grote koelkasten. Niettemin wordt erop aangedrongen dat koelkasten in dit type accommodatie energiezuinig zijn. Tijdens de audit geeft het bedrijf de technische specificaties ter inzage van de minibars die de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht en waaruit blijkt dat het energieverbruik niet meer dan 1 kWh/dag bedraagt.
7.9 Er is een schriftelijke procedure voorhanden voor het energieverbruik in niet bezette gastenkamers en ontmoetingsruimten. (V) HJ, CVP, CC	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, beschikt het bedrijf over een procedure voor het energieverbruik in niet bezette gastenkamers en ontmoetingsruimten. De procedure omvat twee beleidsaspecten: a) een standaardwerkwijze voor het energieverbruik in gastenkamers en ontmoetingsruimten die 1-2 nachten/dagen niet bezet zijn, en b) een schriftelijk beleid voor het energieverbruik in gastenkamers en ontmoetingsruimten in perioden van lage bezetting. De standaardwerkwijze omvat een plan over de manier waarop energie kan worden bespaard wanneer gastenkamers of ontmoetingsruimten korte tijd niet worden gebruikt. Een voorbeeld daarvan is het uitschakelen van de stand-by-functie van de tv. Voor langere perioden waarin de bezettingsgraad minder dan 75% is, heeft het bedrijf een schriftelijk beleid voor energiebesparing. In het beleid is opgenomen dat energie moet worden bespaard door alle elektrische apparaten in de gastenkamers en ontmoetingsruimten uit te schakelen. Bij voorkeur is in het beleid vastgelegd dat een bepaald deel van het bedrijf (bijv. een hele verdieping of vleugel) wordt gesloten in perioden van lage bezetting. Tijdens de audit geeft het bedrijf de standaardwerkwijze ter inzage voor het energieverbruik in gastenkamers en ontmoetingsruimten die korte tijd niet worden gebruikt, en presenteert het bedrijf zijn schriftelijke beleid ten aanzien van het energieverbruik bij een

	bezettingsgraad onder 75%.
7.10 Het bedrijf hanteert een standaardtemperatuur voor het koelen en verwarmen van ruimten. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, hanteert het bedrijf een standaardtemperatuur voor het koelen en verwarmen van ruimten (met name gastenkamers en ontmoetingsruimten). Als de buitentemperatuur hoger is dan 22 °C, dan wordt de temperatuur in de ruimten standaard ingesteld op minimaal 22°C . Als de buitentemperatuur lager is dan 22 °C, dan wordt de temperatuur in de ruimten standaard ingesteld op maximaal 22 °C. De standaardtemperatuur kan automatisch worden ingesteld vanuit een centraal systeem, of handmatig in elke ruimte. De gasten hebben nog steeds de mogelijkheid om de standaardtemperatuur in gastenkamers of ontmoetingsruimten zelf handmatig of via de receptie te laten aanpassen. Het wordt aangeraden dat gasten de standaardtemperatuur met niet meer dan drie graden kunnen aanpassen. Tijdens de audit geeft het bedrijf de standaardwerkwijze ter inzage voor het instellen van de standaardtemperatuur voor de gastenkamers/ontmoetingsruimten, en tijdens de visuele controle wordt gecontroleerd of de geselecteerde ruimten de standaard ingestelde temperatuur hebben.
7.11 Nieuw aangekochte elektronische apparaten in de gastenkamers zijn energiezuinig (V) HJ, CVP, KA	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, zorgt het bedrijf ervoor dat apparaten in de gastenkamers die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht, energiezuinig zijn. Dit geldt voor apparaten waarvoor een ecolabel beschikbaar is. Energiezuinige apparaten zijn voorzien van een ecolabel of klasse-energielabel (bijv. een van de twee meest energiezuinige klassen van het EU-energielabelsysteem of de EnergyStar-klasse). Als er voor nieuw aan te kopen elektronische apparaten geen ecolabel of klasse-energielabel beschikbaar is, of als dergelijke apparaten niet kunnen worden aangekocht in het land waar het bedrijf is gevestigd, dan zijn de betreffende apparaten vrijgesteld van dit criterium. Tijdens de audit geeft het bedrijf de specificaties ter inzage waaruit blijkt dat nieuw aangekochte elektronische apparaten voor de gastenkamers energiezuinig zijn.
7.12 Buitenverlichting wordt tot een minimum beperkt en/of is aangesloten op een sensor en/of tijdschakelaar. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en kosten te besparen, beschikt het bedrijf over een systeem om het energieverbruik van de buitenverlichting te verlagen. De buitenverlichting moet bij daglicht worden uitgeschakeld. Om op andere manieren te besparen op het energieverbruik van de buitenverlichting kan het bedrijf ervoor zorgen dat de verlichting 's nachts op vastgestelde tijden uitschakelt, bijvoorbeeld met bewegingssensoren die de verlichting automatisch in- en uitschakelen. Voor buitenruimten kunnen verschillende verlichtingssystemen voor verschillende doeleinden worden gebruikt. Het bedrijf moet altijd voldoen aan de lokale/nationale veiligheidsvoorschriften voor verlichting.

	Tijdens de audit (visuele controle) worden de locaties met buitenverlichting gecontroleerd op de aanwezigheid van bewegingssensoren en tijdschakelaars.
7.13 <i>Het bedrijf gebruikt of koopt ten minste 50% hernieuwbare elektriciteit. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de keuze voor de meest milieuvriendelijke en duurzame elektriciteit aan te moedigen, gebruikt het bedrijf elektriciteit uit duurzame bronnen (zonnepanelen, windenergie, biogas uit organisch afval, hydro-elektriciteit, aardwarmte, enz). Kernenergie wordt niet beschouwd als een duurzame bron door het geproduceerde kernaafval. De hernieuwbare elektriciteit kan ter plaatse worden geproduceerd door een onafhankelijke leverancier of afkomstig zijn van een bij voorkeur nabijgelegen externe bron. Als de hernieuwbare elektriciteit afkomstig is van een externe bron, heeft de leverancier een 'groene' classificatie (leverancier van groene stroom in het Greenpeace-klassement). Om aan dit criterium te voldoen, is 50% van het elektriciteitsverbruik in het bedrijf afkomstig van duurzame bronnen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt welk percentage van het energieverbruik afkomstig is van duurzame bronnen en toont de classificatie van zijn energieleverancier.
7.14 <i>Het bedrijf gebruikt of koopt 100% hernieuwbare elektriciteit. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om de keuze voor de meest milieuvriendelijke en duurzame elektriciteit aan te moedigen, gebruikt het bedrijf elektriciteit uit duurzame bronnen (zonnepanelen, windenergie, biogas uit organisch afval, hydro-elektriciteit, aardwarmte, enz). Kernenergie wordt niet beschouwd als een duurzame bron door het geproduceerde kernaafval. De hernieuwbare elektriciteit kan ter plaatse worden geproduceerd door een onafhankelijke leverancier of afkomstig zijn van een bij voorkeur nabijgelegen externe bron. Als de hernieuwbare elektriciteit afkomstig is van een externe bron, heeft de leverancier een 'groene' classificatie (leverancier van groene stroom in het Greenpeace-klassement). Om aan dit criterium te voldoen, is het elektriciteitsverbruik in het bedrijf volledig (100%) afkomstig van duurzame bronnen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt welk percentage van het energieverbruik afkomstig is van duurzame bronnen en toont de classificatie van zijn energieleverancier.
7.14a <i>Het bedrijf wekt duurzame energie op voor ten minste 10% van het elektriciteitsverbruik. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Het bedrijf wekt zijn eigen duurzame energie op (uit wind, water, zon) voor de productie van elektriciteit (via zonnepanelen of windenergie). De opgewekte duurzame energie is voldoende voor 10% van het elektriciteitsverbruik van het bedrijf. 'Kleine' toepassingen om duurzame energie op te wekken (bijv. tuinverlichting op zonne-energie, buitenverlichting of fontein en op windenergie van kleine turbines, etc.) zijn aanmoedigende initiatieven, maar niet voldoende om aan dit criterium te voldoen. Beoordeling: visuele controle van de installatie voor het opwekken van elektriciteit.
7.14b <i>Het bedrijf wekt duurzame energie op die ten minste 10% bedraagt van het energieverbruik voor de warmwaterproductie. (O)</i>	De vestiging wekt zijn eigen duurzame energie op uit zonnewarmte voor de productie van sanitair warm water (zonneboilers). De opgewekte duurzame energie bedraagt ten minste 10% van het energieverbruik voor de warmwaterproductie van het bedrijf. Beoordeling: visuele controle van de energie-installatie voor de warmwaterproductie.

HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	
7.14c <i>Het bedrijf wekt duurzame energie op die ten minste 10% bedraagt van het energieverbruik voor de verwarming. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Het bedrijf wekt zijn eigen duurzame energie op uit zonnewarmte voor de verwarming (zonneboilers of warmtepompen). De opgewekte duurzame energie bedraagt ten minste 10% van het energieverbruik voor de verwarming. Beoordeling: visuele controle van de verwarmingsinstallatie.
7.14d <i>Het bedrijf wekt duurzame energie op die ten minste 50% bedraagt van het totale energieverbruik.</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Het bedrijf wekt zijn eigen duurzame energie op (uit wind, water, zon) voor de productie van elektriciteit (zonnepanelen of windenergie). De opgewekte duurzame energie bedraagt ten minste 50% van het elektriciteitsverbruik. 'Kleine' toepassingen om duurzame energie op te wekken (bijv. tuinverlichting op zonne-energie, buitenverlichting of fontein en op windenergie van kleine turbines, etc.) zijn aanmoedigende initiatieven, maar niet voldoende om aan dit criterium te voldoen. Beoordeling: visuele controle van de energie-installaties.
7.15 <i>Het bedrijf maakt geen gebruik van fossiele brandstoffen voor de klimaatbeheersing in het bedrijf. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen en de CO₂-uitstoot te verminderen, maakt het bedrijf geen gebruik van energie uit fossiele brandstoffen (olie, gas, petroleum of steenkool) voor de klimaatbeheersing in het bedrijf. Dit geldt ook voor de warmwaterproductie in badkamers en keukens. Alternatieven voor energie uit fossiele brandstoffen en kernenergie zijn onder meer waterpompen die werken op duurzame energie, aansluiting op stadsverwarmings- of koelingsnetwerken op basis van duurzame energie, gebruik van boilers aangedreven door zonne-energie, windenergie of aardwarmte, energiezuinige houtkachels, etc. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat het bedrijf uitsluitend alternatieven voor fossiele brandstoffen gebruikt voor de klimaatbeheersing in het bedrijf.
7.16 <i>Er zijn geen minibars in de gastenkamers. (O)</i> HJ 1 punt	Minibars in de gastenkamers dragen bij aan het totale energieverbruik van het bedrijf. Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, wordt daarom aanbevolen geen minibars te plaatsen in de gastenkamers en in plaats daarvan snacks en drankjes uit centrale verkoopautomaten, bij de receptie of in het restaurant/café aan te bieden. Om aan dit criterium te voldoen, heeft geen van de gastenkamers een minibar. Tijdens de audit geeft het bedrijf een schriftelijke bevestiging ter inzage waaruit blijkt dat in geen van de gastenkamers minibars

	geplaatst zijn, en/of wordt dit bevestigd middels een steekproef tijdens de visuele controle.
7.17 Ten minste 90% van alle ramen van verwarmde ruimten zijn energie-efficiënt (ten minste dubbelglas). Na één jaar is 100% van alle ramen van verwarmde ruimten energie-efficiënt. (V) Er wordt een uitzondering gemaakt als ramen niet energie-efficiënt kunnen worden gemaakt omdat (een deel van) het gebouw beschermd is of deel uitmaakt van een beschermd landschap, of als plaatsing buitensporig duur zou zijn (dit argument wordt beoordeeld door de jury). HJ, CVP, KA, CC, R, A	Ramen kunnen een belangrijke oorzaak zijn van hoger energieverbruik. Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, zorgen bedrijven in gebieden met een koud klimaat voor efficiënte thermische isolatie (bijv. dubbele of driedubbele beglazing), en hebben bedrijven in gebieden met een warm klimaat ramen die anderszins energie-efficiënt zijn (bijv. zonwerend materiaal op de ramen, jaloezieën of andere vormen van zonwering, etc.) In gebieden met een zeer warm of koud klimaat zou het bedrijf bovendien de mogelijkheid om ramen te openen kunnen beperken. Om aan dit criterium te voldoen, is ten minste 90% van alle ramen van verwarmde ruimten energie-efficiënt gemaakt met ten minste dubbelglas. Na één jaar is 100% van alle ramen van verwarmde ruimten energie-efficiënt gemaakt met ten minste dubbelglas. Er wordt een uitzondering gemaakt als ramen niet energie-efficiënt kunnen worden gemaakt omdat (een deel van) het gebouw beschermd is of deel uitmaakt van een beschermd landschap, of als plaatsing buitensporig duur zou zijn (dit argument wordt beoordeeld door de jury). Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (bijvoorbeeld van een externe auditor) waaruit blijkt dat voldoende ramen thermisch geïsoleerd zijn of welke andere initiatieven het bedrijf onderneemt om ramen te plaatsen met een hogere energie-efficiëntie dan dubbelglas.
7.18 <i>Ten minste 90% van alle ramen heeft beglazing met een hogere energie-efficiëntie dan ramen met dubbelglas. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Ramen kunnen een belangrijke oorzaak zijn van hoger energieverbruik. Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, zorgen bedrijven in gebieden met een koud klimaat voor efficiënte thermische isolatie (bijv. dubbele of driedubbele beglazing), en hebben bedrijven in gebieden met een warm klimaat ramen die anderszins energie-efficiënt zijn (bijv. zonwerend materiaal op de ramen, jaloezieën of andere vormen van zonwering, etc.) In gebieden met een zeer warm of koud klimaat zou het bedrijf bovendien de mogelijkheid om ramen te openen kunnen beperken. Om aan dit criterium te voldoen, heeft ten minste 90% van alle ramen in het bedrijf passende thermische isolatie, of worden initiatieven genomen voor het plaatsen van ramen met een hogere energie-efficiëntie dan dubbelglas. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (bijvoorbeeld van een externe auditor) waaruit blijkt dat voldoende ramen thermisch geïsoleerd zijn of welke andere initiatieven het bedrijf onderneemt om ramen te plaatsen met een hogere energie-efficiëntie dan dubbelglas, voor ten minste 90% van alle ramen.
7.19 <i>Nieuw elektrische apparaten in het bedrijf zijn energiezuinig. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, zorgt het bedrijf ervoor dat alle elektrische apparaten die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht een ecolabel hebben of energiezuinig zijn. In de keuken gaat het om energiezuinige ovens, stoomovens, boilers, dampkappen, koelkasten, diepvriezers, vaatwassers, broodroosters, ijsmachines, generatoren, etc. In de kantoren en bij de receptie: computers, printers, fotokopieerapparaten, etc. In de wasruimte: was- en droogmachines, etc. In de fitnessruimte: fitnessapparaten. Huishoudelijke dienst: stofzuigers, stoomreinigers, etc. Openbare ruimten: bijvoorbeeld energiezuinige liften. De elektrische apparaten in gastenkamers vallen onder criterium 7.11 en zijn hier niet inbegrepen.

	Energiezuinige apparaten zijn voorzien van een internationaal of nationaal erkend ecolabel of klasse-energielabel (bijv. een van de twee meest energiezuinige klassen van het EU-Energielabelsysteem of de EnergyStar-klasse). Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat alle elektrische apparaten die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht, een ecolabel hebben of gewaardeerd zijn met een van de twee energiezuinigste klassen van het EU-Energielabel.
7.20 <i>Het bedrijf laat ten minste elke vijf jaar een externe energie-audit uitvoeren. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om beter inzicht te krijgen in gebieden met een hoog energieverbruik en in welke gebieden energie- en kostenbesparende maatregelen nog mogelijk zijn, laat het bedrijf ten minste elke vijf jaar een externe energie-audit uitvoeren. De energie-audit is erop gericht het totale energieverbruik van het bedrijf te verminderen en het gebruik van duurzame energiebronnen te verhogen. De energie-audit wordt uitgevoerd door een externe professionele consultant of door een professionele adviseur van de lokale, regionale of nationale overheid. Tijdens de energie-audit wordt vastgesteld welke gebieden een aanzienlijk energieverbruik hebben. Uit de audit volgt een advies in de vorm van een actieplan voor energiebesparende maatregelen waarin voorstellen zijn opgenomen, evenals de effecten, kosten en het investeringsrendement van de betreffende voorstellen. Tijdens de audit geeft het bedrijf het verslag ter inzage van de energie-audit die in de afgelopen vijf jaar is uitgevoerd.
7.21 <i>Het bedrijf heeft een internationaal of nationaal duurzaamheidskeurmerk voor groene gebouwen. (O)</i> HJ, CVP, CC, A 3 punten	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door energie en kosten te besparen, heeft het bedrijf een internationaal duurzaamheidskeurmerk voor groene gebouwen zoals de LEED- of BREEAM-certificering of een andere, soortgelijke nationale classificatie. Binnen het kader van dit criterium worden PEB- of EPC-certificaten van niveau A+ of A als voldoende beschouwd. Tijdens de audit geeft het bedrijf het document ter inzage waaruit blijkt dat een duurzaamheidskeurmerk is toegekend conform een erkend beoordelingssysteem voor groene gebouwen van een internationale of nationale derde partij.
7.22 <i>Het bedrijf heeft een systeem voor het automatisch uitschakelen van verlichting en elektrische apparaten bij het verlaten van de kamers/ontmoetingsruimten. (O)</i> HJ, CC 3 punten	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, heeft het bedrijf een systeem dat verlichting en elektrische toestellen uitschakelt wanneer gasten de gastenkamer/ontmoetingsruimte verlaten. Een gebruikelijke methode is het 'keycard-systeem' waarbij de stroom direct of binnen 1-2 minuten wordt afgesloten nadat de kaart uit de houder is genomen. Bij gebruik van keycards is het belangrijk niet meer kaarten te verstrekken dan noodzakelijk om te voorkomen dat gasten een extra kaart in de houder achterlaten als zij de kamer verlaten. Andere mogelijkheden zijn aanwezigheidssensoren of sensoren die reageren op bewegingen/lichaamswarmte en automatisch verlichting en elektrische toestellen uitschakelen bij het verlaten van de kamer. Handmatige systemen zoals een hoofdschakelaar die alle elektriciteit in de kamer uitschakelt, vallen niet onder dit criterium.

	Tijdens de audit (visuele controle) wordt de aanwezigheid gecontroleerd van een automatisch systeem/keycards voor het uitschakelen van verlichting en elektrische apparaten.
7.23 <i>Ten minste 75% van de verlichting in openbare ruimten en personeelsruimten is voorzien van bewegingssensoren of wordt gedimd wanneer er geen mensen aanwezig zijn. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, heeft het bedrijf – waar dat veilig kan – bewegingssensoren of tijdschakelaars in openbare ruimten en personeelsruimten om de verlichting uit te schakelen als er geen mensen aanwezig zijn. Een alternatieve oplossing is de verlichting in openbare ruimten te dimmen of het aantal brandende lampen te verminderen als er geen mensen aanwezig zijn. Om aan dit criterium te voldoen, is ten minste 75% van de verlichting in de openbare ruimten en personeelsruimten in het bedrijf voorzien van bewegingssensoren of gedimde/gereduceerde verlichting als er geen mensen aanwezig zijn. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage over het gebruik van bewegingssensoren of gedimde/gereduceerde verlichting in ten minste 75% van alle openbare en personeelsruimten. Indien mogelijk bevestigt een visuele controle de aanwezigheid van bewegingssensoren in deze ruimten.
7.24 <i>Op strategisch belangrijke plaatsen worden aparte elektriciteits- en gasmeters geïnstalleerd om het energieverbruik te bewaken. (O)</i> HJ, CVP, CC, R, A 1 punt	Om het energieverbruik in de verschillende delen van het bedrijf beter te bewaken, worden extra/aparte elektriciteits- en gasmeters geïnstalleerd, met name in ruimten met een hoog energieverbruik (bijv. keukens, verwarmde zwembaden, fitness- en sparumten, extern beheerde bedrijven, etc.). Een groot bedrijf met veel gastenkamers/ontmoetingsruimten kan aparte elektriciteits- en gasmeters in verschillende delen van het bedrijf installeren. Sommige bedrijven kiezen voor aparte elektriciteits- en gasmeters voor elke kamer. Met nauwkeurige informatie over het elektriciteits- en gasverbruik gemeten op verschillende plaatsen, kan het bedrijf beter anticiperen op de doelstelling minder energie te verbruiken. Als er meerdere elektriciteits- en gasmeters zijn geïnstalleerd, worden de verbruiksgegevens van elke meter verzameld en geregistreerd. Indien mogelijk wordt het totale elektriciteits- en gasverbruik vaker dan eenmaal per maand geregistreerd omdat dit meer gedetailleerde informatie oplevert. Tijdens de audit toont het bedrijf de registratie van het ten minste eenmaal per maand gemeten elektriciteits- en gasverbruik.
7.25 <i>Airconditioning, ventilatie en verwarming worden in ten minste 75% van de kamers automatisch uitgeschakeld wanneer ramen en deuren geopend zijn. (O)</i> HJ, CVP, CC, R, A 3 punten	Er gaat een aanzienlijke hoeveelheid energie verloren als verwarmings-, ventilatie- en airconditioningsystemen (HVAC-systemen) ingeschakeld zijn terwijl ramen en deuren open staan. Het HVAC-systeem verbruikt in dat geval extra energie om de temperatuur op het ingestelde niveau te brengen. Het HVAC-systeem in gastenkamers en ontmoetingsruimten schakelt daarom automatisch uit wanneer ramen en deuren geopend zijn. Om aan dit criterium te voldoen, wordt het systeem in ten minste 75% van de gastenkamers en ontmoetingsruimten geïnstalleerd. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (bijv. technische specificaties en een overzicht van alle ruimten die aan de eisen voldoen) waaruit blijkt dat het HVAC-systeem in ten minste 75% van de gastenkamers en ontmoetingsruimten automatisch wordt

	uitgeschakeld wanneer ramen en deuren geopend zijn. De visuele controle bevestigt dat het HVAC-systeem wordt uitgeschakeld wanneer ramen en deuren open staan.
7.26 <i>Er is een warmterecuperatiesysteem geïnstalleerd voor bijvoorbeeld koelsystemen, ventilatoren, zwembaden of sanitair afvalwater. (O)</i> HJ, CVP, CC, R, A 1 punt	Grote energieverbruikende machines en installaties produceren vaak overtollige warmte. Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen, moeten er warmterecuperatiesystemen zijn voor de grote energieverbruikende machines en installaties, bijvoorbeeld voor het verwarmings-, ventilatie- en airconditioningsysteem (HVAC-systeem), en voor koelsystemen, zwembaden of het afvalwaterzuiveringssysteem. De warmte van het recuperatiesysteem wordt gebruikt voor andere doeleinden zoals de verwarming van overdekte parkings, etc. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (bijv. technische specificaties) waaruit blijkt dat er een warmterecuperatiesysteem in de gebouwen aanwezig is.
7.27 <i>Het bedrijf biedt de mogelijkheid elektrische voertuigen op te laden. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om zijn ecologische voetafdruk te verkleinen, biedt het bedrijf de mogelijkheid elektrische voertuigen op te laden. Het bedrijf zorgt ervoor dat de laders door meerdere automerken kunnen worden gebruikt. Opladen moet mogelijk zijn voor auto's, maar ook voor elektrische fietsen en andere soorten elektrische voertuigen die kleiner zijn dan auto's. De oplaadpunten worden binnen het bedrijfsterrein geplaatst of op maximaal 200 meter afstand van het bedrijf. Als de oplaadpunten extern beheerd worden, is het van belang dat gasten van het bedrijf de oplaadpunten kunnen gebruiken. De oplaadpunten kunnen zowel door de gasten als door het personeel worden gebruikt (zie criterium 13.8). Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudige te begrijpen informatie verstrekken. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken. Tijdens de audit (visuele controle) wordt de aanwezigheid van het oplaadstation voor elektrische voertuigen gecontroleerd.
7.28 <i>De dampkappen in de keuken zijn uitgerust met een toeleverings-/extractie-/infraroodventilatiesysteem. (O)</i> HJ, CVP, KA, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door het energieverbruik te verminderen en kosten te besparen, worden dampkappen uitgeschakeld als ze niet worden gebruikt. Dampkappen in keukens zijn daarom uitgerust met een infrarood gestuurd ventilatiesysteem zodat ze automatisch worden ingeschakeld wanneer fornuizen of ovens hitte produceren. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle dat de dampkappen in de keuken zijn uitgerust met een toeleverings-/extractie-/infraroodventilatiesysteem.
7.29 <i>Het bedrijf gebruikt geen verwarmingsapparatuur of airconditioning in de open lucht, tenzij dit milieuvriendelijke apparaten zijn. (O)</i>	Wanneer het bedrijf een restaurant, café of rookruimte heeft in de open lucht, maakt het geen gebruik van verwarming of airconditioning in die ruimten, tenzij dit milieuvriendelijke apparaten zijn. Milieuvriendelijke verwarming of airconditioning verkleint de ecologische voetafdruk door besparing van energie en kosten. Milieuvriendelijke buitenverwarming en airconditioning gebruikt elektriciteit (in plaats van gas) als energiebron. Elektrische

HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	infraroodverwarmers hebben de voorkeur boven radiatoren omdat infraroodverwarmers een gerichte warmtestraal afgeven die personen verwarmt zonder de omringende lucht te verwarmen. Elektrische verwarmers zijn bij voorkeur van een hoge energiezuinige klasse (bijv. een van de twee meest energiezuinige klassen in het EU-Energielabelsysteem of hoger, of de EnergyStar-klasse). Verwarmingstoestellen die hout als energiebron hebben, zijn eveneens goedgekeurd. Het wordt aangeraden bij plaatsing van verwarmers of airconditioning rekening te houden met stoelen, windschermen, de stand van de zon, naburige gebouwen, vaste grond, etc. Het bedrijf kan dekens aanbieden ter vervanging van, of als aanvulling op de buitenverwarming. Daarnaast is het raadzaam tijdschakelaars of sensoren te gebruiken om de verwarmers of airconditioning te (de)activeren. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle dat het bedrijf geen gebruikmaakt van elektrische verwarming/airconditioning in de open lucht, of alleen milieuvriendelijke (elektrische) verwarming/airconditioning gebruikt.
7.30 Verwarming door middel van elektrische panelen of andere vormen van rechtstreeks werkende elektrische verwarming zijn niet toegestaan. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	In het kader van de Green Key kan conventionele elektrische verwarming (door het Joule-effect) niet worden gebruikt voor de hoofdverwarming. Elektrische verwarming mag worden gebruikt als back-up voor zeer incidenteel en plaatselijk gebruik (badkamer) of als extra verwarming in een passief gebouw. In die specifieke gevallen worden voorzieningen geplaatst om het gebruik ervan te beperken (bijvoorbeeld een tijdschakelaar). Anderzijds is het gebruik van elektriciteit voor een warmtepomp in het kader van Green Key aanvaardbaar omdat dit een meer efficiënte verwarmingsmethode is dan met traditionele elektrische radiatoren. Elektrische verwarming moet daarom (met uitzondering van warmtepompen) worden vermeden. Het verbruik van primaire energie moet immers worden teruggedrongen en omdat elektriciteitscentrales een laag rendement hebben (55% voor een gecombineerde-cyclus gasturbine (TGV Turbine gaz vapeur in het Frans) en 33% voor kernenergie), is er 2 kWh gas of 3 kWh kernenergie nodig om 1 kWh elektriciteit te produceren. Bovendien is een kWh elektriciteit 3 tot 4 keer duurder dan een kWh gas waardoor conventionele elektrische verwarming (warmtepompen uitgezonderd) zeer duur is. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle dat er in het bedrijf geen elektrische panelen of andere vormen van rechtstreeks werkende elektrische verwarming zijn. Als die er zijn, wordt ook nagegaan in welke mate ze worden gebruikt en met welke middelen het gebruik ervan wordt beperkt.
8. ETEN EN DRINKEN	
8.1 Het bedrijf koopt en registreert ten minste vijf voedingsproducten/dranken die biologisch zijn, een ecolabel of Fairtrade-keurmerk hebben en/of	De milieuvriendelijke en duurzame doelstellingen in het bedrijf blijken uit het soort eten en drinken dat wordt ingekocht en aan de gasten wordt aangeboden. Het bedrijf koopt daarom voedingsproducten in die biologisch zijn, een ecolabel of Fairtrade-keurmerk hebben en/of producten die

producten die lokaal worden geproduceerd. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	lokaal worden geproduceerd. Deze producten moeten bij voorkeur in aanzienlijke hoeveelheden of dagelijks worden gebruikt. De biologische, ecolabelde of Fairtrade-producten zijn gecertificeerd door nationale of internationale autoriteiten. Producten worden zoveel mogelijk lokaal geproduceerd om de ecologische voetafdruk te verkleinen door minder transport, en om de lokale economie te stimuleren. Producten die op minder dan 30 km afstand van het bedrijf zijn geproduceerd, worden doorgaans beschouwd als lokaal geproduceerd. Producten die ter plaatse worden geteeld of in het wild worden gevangen/geplukt binnen een straal van 100 km van het bedrijf voldoen eveneens aan het criterium. Het bedrijf zorgt ervoor dat zoveel mogelijk voedingsproducten biologisch zijn, een ecolabel of Fairtrade-keurmerk hebben, en/of lokaal geproduceerd zijn. De keuze van de producten hangt af van de beschikbaarheid en de prijs. Om aan dit criterium te voldoen is een minimum van vijf producten vereist, maar het wordt dringend aangeraden om meer producten in het assortiment op te nemen. Daarnaast moet het percentage biologische, ecolabelde, Fairtrade-producten en/of lokaal geproduceerde voedingsproducten/dranken elk jaar worden verhoogd. Hoewel dit criterium in hoofdzaak betrekking heeft op voedingsproducten/dranken die aan gasten worden aangeboden, wordt aanbevolen dit criterium ook toe te passen in de personeelskantine. Tijdens de audit presenteert het bedrijf een lijst van minimaal vijf voedingsproducten/dranken met een biologisch keurmerk, ecolabel, of Fairtrade-keurmerk en/of lokaal geproduceerde producten. Het bedrijf moet de facturen van deze producten kunnen overleggen wanneer de auditor om inzage vraagt. Tijdens de audit worden de voedingsproducten/dranken die aan dit criterium voldoen, gecontroleerd.
8.2 <i>Het bedrijf koopt op regelmatige basis ten minste 5 biologische producten aan die in België zijn geproduceerd. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Biologisch houdt in dat het product gecertificeerd is; maximaal 2 van deze 5 producten mogen bewerkte voedingsproducten zijn (zoals bijvoorbeeld brood of bier). Tijdens de audit toont het bedrijf de facturen voor deze 5 producten die gekocht zijn in de maand vóór het bezoek. Het bio-keurmerk staat vermeld op de facturen of op het product zelf. De biologische certificering en de adressen van de leveranciers staan eveneens vermeld.

8.3 Het bedrijf koopt geen producten aan die afkomstig zijn van bedreigde of beschermde soorten. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	In het kader van het aankoopbeleid koopt het bedrijf geen vlees, vis of zeevruchten afkomstig van bedreigde of beschermde diersoorten. Om de status van de soort te controleren, wordt aanbevolen gebruik te maken van de IUCN Rode lijst van bedreigde diersoorten of van de bijlagen van de CITES-overeenkomst (Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten). Soorten die als kwetsbaar, bedreigd of ernstig bedreigd zijn aangemerkt, mogen niet worden aangekocht. Om de status van vis en zeevruchten te controleren, wordt aanbevolen gebruik te maken van een (lokale) vis- en zeevruchtengids. Soorten met een 'rode' beoordeling dienen te worden vermeden. Daarnaast kunnen erkende ecolabels zoals MSC (Marine Stewardship Council) voor wildgevangen vis en schaal- en schelpdieren, de ASC (Aquaculture Stewardship Council) voor gekweekte vis en schaal- en schelpdieren, het GGN-label (Certified Responsible Farming & Transparency) of BAP (Best Aquaculture Practices) voor gecertificeerde aquacultuur helpen om producten te identificeren die niet afkomstig zijn van bedreigde diersoorten en ook geen bestanddelen bevatten van bedreigde soorten. Als het bedrijf vlees van wildsoorten aanbiedt, moet het vlees afkomstig zijn van duurzame bronnen zoals van leveranciers die een duurzaam beleid voeren ten aanzien van wildbeheer en de nationale wetgeving hieromtrent in acht nemen. Tijdens de audit geeft het bedrijf zijn schriftelijk beleid ter inzage waaruit blijkt dat het bedrijf geen producten van bedreigde diersoorten aankoopt en hoe dat wordt gewaarborgd, bijvoorbeeld door een bevestiging of certificering (indien van toepassing) van de leverancier. Een visuele controle van de menukaart bevestigt de naleving van dit criterium.
8.4 Ten minste 20% van de gerechten op de menukaart in het restaurant of de eetzaal is vegetarisch en/of veganistisch, of kan besteld worden met vegetarische/veganistische alternatieven. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Dit criterium komt tegemoet aan de toenemende vraag van gasten naar vegetarische alternatieven voor reguliere vleesgerechten. De vegetarische/veganistische opties worden duidelijk aangegeven op de menukaart of met aanduidingen op het buffet. Vegetarische/veganistische alternatieven worden aangeduid met pictogrammen of andere eenvoudig te begrijpen vormen van communicatie. Hoewel dit criterium in hoofdzaak betrekking heeft op voedingsproducten/dranken die aan gasten worden aangeboden, wordt aanbevolen dit criterium ook toe te passen in de personeelskantine. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle de vermelding van vegetarische/veganistische keuzes op de menukaart en/of het buffet.

8.5 <i>Ten minste 15% van de gerechten op de menukaart bevat seizoensproducten. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Seizoensproducten zijn beter afgestemd op onze behoeften en het weer, en worden minder vaak in verwarmde kassen verbouwd. Als seizoensproducten lokaal worden geproduceerd, zijn ze beter voor het milieu. Het bedrijf wordt gevraagd op de menukaart aan te geven welke gerechten seizoensproducten bevatten en de gastheer(-vrouw)/cliënt te informeren en sensibiliseren. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle de vermelding van seizoensproducten op de menukaart, evenals het gegeven dat ten minste 15% van de gerechten seizoensproducten bevat.
8.6 <i>Het bedrijf biedt gasten/cliënten voor ten minste twee gerechten op de menukaart de keuze om kleinere porties vlees te bestellen (bijv. kleine en grote porties). (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Deze keuzemogelijkheid moet duidelijk op de menukaart aan de gasten worden gecommuniceerd. Een voorbeeld hiervan is wanneer restaurants kleine en grote porties van hetzelfde gerecht aanbieden en gasten kunnen kiezen voor een van beide. Beoordeling: visuele controle van de menukaart.
8.7 <i>De ecologische voetafdruk (of CO₂-voetafdruk) van de gerechten is zichtbaar gemaakt op de menukaart of in het restaurant</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	De voedingsindustrie is verantwoordelijk voor meer dan een kwart van alle CO₂-uitstoot wereldwijd. Volgens sommige milieuorganisaties moeten de CO₂-voetafdruk van onze individuele maaltijden worden teruggebracht tot gemiddeld 0,5 kg CO₂ om de doelstelling van het VN-Klimaatakkoord van Parijs te halen, namelijk de opwarming van de aarde beperken tot 1,5 °C boven pre-industrieel niveau. Bovendien wordt geschat dat een gemiddelde lunch of gemiddeld diner in bijvoorbeeld Noord-Europa een CO₂-voetafdruk achterlaat met een equivalent van ongeveer 2 kg CO₂ per maaltijd. Het op de menukaart inzichtelijk maken van de CO₂-voetafdruk van gerechten is een interessante manier om gastheren(-vrouwen) en cliënten te sensibiliseren en ze over hun keuze te laten nadenken. Tijdens de audit wordt de menukaart gecontroleerd.
8.8 Het bedrijf neemt initiatieven om voedselverspilling te verminderen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door voedselverspilling tot een minimum te beperken, de hoeveelheid onnodig aangekocht voedsel te verminderen en kosten te besparen, stelt het bedrijf een plan op om voedselverspilling te vermijden. In het plan moet een aantal vraagstukken aan de orde komen: • Kunnen de hoeveelheden en soorten voedsel worden aangepast? • Kunnen kleinere borden worden gebruikt? • Kan het bedrijf gehalveerde porties tegen een lagere prijs aanbieden? • Kan het voedsel op een betere manier worden bewaard en opgediend zodat het langer houdbaar blijft? • Zijn alle ingrediënten zo goed mogelijk benut? • Kan het bedrijf buffetten (die voortdurend worden aangevuld) achterwege laten en overschakelen op het serveren van

	porties? • Kunnen gasten bij buffetten worden aangemoedigd kleinere porties op te scheppen? • Op welke manier kan voedsel dat overblijft worden hergebruikt of gedoneerd? Het wordt sterk aangeraden om gasten te informeren en te betrekken bij het streven om voedselverspilling te verminderen, bijvoorbeeld via informatieborden of door restanten van genuttigde maaltijden aan te bieden als restorestje als dat mogelijk is. Om aan dit criterium te voldoen, moet het plan worden aangevuld met ter zake doende acties. Tijdens de audit geeft het bedrijf inzage in het plan ter vermindering van voedselverspilling en de uitgevoerde of nog uit te voeren acties, die – waar mogelijk – met een visuele controle worden bevestigd.
8.9 Op plaatsen waar de waterkwaliteit van voldoende niveau is, wordt leidingwater aan de gasten aangeboden en/of gepromoot. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen van het productieproces van gebotteld water (inclusief transport, gebruik van plastic, aluminium of glas voor flessen en het daaropvolgende transport van gebotteld water naar klanten), moedigt het bedrijf zijn gasten aan leidingwater te drinken. De mogelijkheid om leidingwater aan te bieden hangt af van de kwaliteit van het leidingwater in het betrokken gebied en van de leidingwatervoorziening in het bedrijf. Als het leidingwater ter plaatse niet drinkbaar is door geur of smaak, of als de kwaliteit van het leidingwater in het bedrijf niet voldoet aan de nationale normen voor leidingwater (bijv. met betrekking tot het gehalte aan bestrijdingsmiddelen, zware metalen, etc.), is dit criterium niet van toepassing. Ingeval de nationale autoriteiten bepalen dat de hygiënevoorschriften in strijd zijn met dit criterium, moet het bedrijf de officiële nationale normen volgen. Als de kwaliteit van het leidingwater toelaatbaar is, kan het rechtstreeks uit de kraan worden aangeboden, of worden gefilterd voordat het leidingwater wordt geserveerd. Leidingwater wordt bij voorkeur aangeboden als plat water, maar kan na toevoeging van koolzuur ook als bruisend water worden aangeboden. Bovendien wordt het bedrijf aangemoedigd gasten te informeren over de mogelijkheid om leidingwater te drinken. Het leidingwater wordt aangeboden aan gasten in restaurants en ontmoetingsruimten, maar zou ook kunnen worden aangeboden aan gasten bij de receptie, in de gastenkamers, etc. en eventueel aan het personeel in de personeelsruimten. Tijdens de audit wordt met een visuele controle bevestigd dat leidingwater wordt aangeboden en gepromoot.
8.10 <i>Het bedrijf registreert de hoeveelheid voedselafval. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door voedselverspilling tot een minimum te beperken en kosten te besparen, registreert het bedrijf de hoeveelheid voedselafval. Steekproeven moeten worden toegestaan: ten minste één week per jaar. De hoeveelheid voedselafval kan worden onderverdeeld in verschillende categorieën zoals de aangeboden vorm (buffet, menu, etc.), verschillende maaltijden (ontbijt, lunch, diner, etc.), verschillende gangen van maaltijden (voorgerecht, hoofdgerecht, dessert, etc.), verschillende soorten voedsel (brood, salade, etc.), voedsel dat wordt gebruikt versus voedselresten, etc. De indeling in verschillende

1 punt	categorieën hangt af van de verschillende soorten maaltijden die in het bedrijf worden aangeboden. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat voedselafval in de verschillende categorieën wordt geregistreerd.
8.11 Het bedrijf vermeldt op de menukaart of op het buffet welke producten biologisch zijn, een milieu- of Fairtrade-keurmerk hebben en/of lokaal geproduceerd zijn. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om gasten beter bewust te maken van biologisch voedsel en ecogelabeld, Fairtrade-producten en/of lokaal geproduceerd voedsel, geeft het bedrijf duidelijk aan welke producten biologisch zijn, een Ecolabel of Fairtrade-keurmerk hebben, en of ze uit lokale bronnen geproduceerd zijn. Dit kan worden aangegeven op de menukaart of met informatiebordjes op het buffet. Vegetarische/veganistische alternatieven worden aangeduid met pictogrammen of andere eenvoudig te begrijpen vormen van communicatie. Het wordt aanbevolen bij vis- en vleesproducten altijd de oorsprong van het product te vermelden. Hoewel dit criterium in hoofdzaak betrekking heeft op voedingsproducten/dranken die aan gasten worden aangeboden, wordt aanbevolen dit criterium ook toe te passen in de personeelskantine. Het is belangrijk dat de aanduiding altijd in overeenstemming is met de certificerende instantie en de nationale wetgeving. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over voedselproducten/dranken. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle de vermelding van biologische (indien toegestaan), ecogelabelde, Fairtrade-gelabelde en/of lokaal geproduceerde voedingsproducten/dranken op de menukaart en/of het buffet.
8.12 <i>Ten minste 25% van de hoofdgerechten in het bedrijf is vegetarisch en/of veganistisch. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om de ecologische voetafdruk van het bedrijf te verkleinen, is ten minste 25% van de hoofdgerechten vegetarisch en/of veganistisch. Het wordt aanbevolen dit percentage ook te hanteren voor voorgerechten. Hoewel dit criterium in hoofdzaak betrekking heeft op maaltijden die bereid worden voor gasten, wordt aanbevolen dit criterium ook toe te passen in de personeelskantine. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over de aangeboden vegetarische of veganistische gerechten. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle de vermelding van ten minste 25% vegetarische en/of veganistische hoofdgerechten op de menukaart.
8.13 <i>Het bedrijf biedt een veganistisch hoofdgerecht. (O)</i>	Omdat veganistisch voedsel een kleinere ecologische voetafdruk heeft dan voedsel op basis van vlees en zuivel, moet het bedrijf een of meer veganistische hoofdgerechten aanbieden. Dit criterium komt tegemoet aan de toenemende vraag van gasten naar vegetarische alternatieven voor reguliere vleesgerechten. Om aan dit criterium te voldoen moet ten minste één hoofdgerecht veganistisch zijn, maar

HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	het verdient aanbeveling dit ook toe te passen op voorgerechten, buffetten en/of ontbijten. De vegetarische/veganistische keuzes worden duidelijk aangegeven op de menukaart of met informatiebordjes op het buffet. Vegetarische/veganistische alternatieven worden aangeduid met pictogrammen of andere eenvoudig te begrijpen vormen van communicatie. Hoewel dit criterium in hoofdzaak betrekking heeft op voedingsproducten voor gasten, wordt aanbevolen dit criterium ook toe te passen in de personeelskantine. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle de vermelding van veganistische keuzemogelijkheden op de menukaart en/of het buffet.
8.14 <i>Ten minste 50% van alle voedselproducten/dranken die in het bedrijf worden gebruikt, is biologisch, heeft een ecolabel of Fairtrade-keurmerk, en/of is lokaal geproduceerd. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	De milieuvriendelijke en duurzame doelstellingen in het bedrijf blijken uit het soort voedselproducten/dranken dat wordt aangekocht en aan de gasten wordt aangeboden. Het bedrijf koopt daarom voedingsproducten die biologisch zijn, een ecolabel, milieu- of Fairtrade-keurmerk hebben en/of producten die lokaal worden geproduceerd. De biologische, ecolabelde of Fairtrade-producten zijn erkend door nationale of internationale autoriteiten. Producten worden zoveel mogelijk lokaal geproduceerd om de ecologische voetafdruk te verkleinen door minder transport, en om de lokale economie te stimuleren. Producten die op minder dan 100 km afstand van het bedrijf zijn geproduceerd, worden doorgaans beschouwd als lokaal geproduceerd. Producten die ter plaatse worden geteeld of in het wild worden gevangen/geplukt binnen een straal van 100 km van het bedrijf voldoen eveneens aan het criterium. Om aan dit criterium te voldoen, stelt het bedrijf een lijst op van alle voedingsproducten/dranken, waarbij elk product wordt aangemerkt als biologisch, met ecolabel of Fairtrade-keurmerk en/of lokaal geproduceerd en waaruit blijkt dat ten minste 50% van alle voedingsproducten/dranken aan de eis voldoet. Het bedrijf kan ook een verificatie van een externe instantie overleggen waaruit blijkt dat aan de eis wordt voldaan. Tijdens de audit presenteert het bedrijf een lijst van alle voedingsproducten/dranken met een biologisch keurmerk of ecolabel, een milieu- of Fairtrade-keurmerk en/of lokaal geproduceerde producten waaruit blijkt dat ten minste 50% van de voedingsproducten/dranken aan de eis voldoet. Het bedrijf moet de facturen van deze producten kunnen overleggen wanneer de auditor om inzage vraagt. Het bedrijf kan ook een verificatie van een externe instantie overleggen waaruit blijkt dat aan de eis wordt voldaan.
8.15 <i>Het bedrijf koopt alleen vlees- en visproducten die een gecertificeerd duurzaamheidslabel hebben. (O)</i>	Om de ecologische voetafdruk als gevolg van de aankoop van vlees- en visproducten te verkleinen en de mondiale en lokale biodiversiteit te beschermen, koopt en verwerkt het bedrijf alleen producten die gecertificeerd duurzaam zijn. Dit omvat biologische producten en producten van duurzame productie of oogst, waarbij ook rekening wordt gehouden met dierenwelzijn. Respectieve ecolabels zijn bijvoorbeeld het EU-Ecolabel of andere nationale biologische labels, ecolabels zoals MSC

HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	(Marine Stewardship Council) voor wildgevangen vis en schaal- en schelpdieren, de ASC (Aquaculture Stewardship Council) voor gekweekte vis en schaal- en schelpdieren, het GGN-label (Certified Responsible Farming & Transparency) of BAP (Best Aquaculture Practices) voor gecertificeerde aquacultuur. Om aan dit criterium te voldoen, moet het bedrijf bewijzen dat 100% van de aangekochte vlees- en visproducten aan dit criterium voldoen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat de aangekochte vlees- en visproducten aan deze eis voldoen. Tijdens de visuele controle wordt steekproefsgewijs nagegaan of aan de eis wordt voldaan.
9. INTERN MILIEU	
9.1 Alle kamers zijn volledig rookvrij. (V) HJ, CVP, KA, CC, A	Om gezondheidsrisico's en hinder van roken te verminderen, zijn alle gastenkamers en ontmoetingsruimten bij voorkeur niet-rokersruimten. Veel landen hebben wetgeving voor roken in gastenkamers en ontmoetingsruimten. Indien een dergelijke wetgeving bestaat, moet het bedrijf onder alle omstandigheden aan de bepalingen ervan voldoen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (bijv. een overzicht) waaruit blijkt dat alle gastenkamers en ontmoetingsruimten rookvrij zijn, en bevestigt het bedrijf dat wordt voldaan aan de nationale/regionale/lokale regelgeving met betrekking tot roken. Een visuele controle bevestigt dat rokers- en niet-rokersruimten duidelijk van elkaar gescheiden zijn en dat met borden wordt aangegeven welke gedeelten in het bedrijf rokersruimten en niet-rokersruimten zijn.
9.2 <i>De interne luchtkwaliteit in het bedrijf wordt regelmatig gecontroleerd. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Met het oog op de continue verbetering van het interne milieu en het welzijn van personeel en gasten wordt de interne luchtkwaliteit regelmatig gecontroleerd. De luchtkwaliteit kan worden gemeten als het aantal luchtwisselingen per uur, de temperatuur en de vochtigheidsgraad en/of de hoeveelheid radon, schimmels, stikstofoxiden (NOX), kooldioxide (CO₂) en vluchtige organische stoffen (VOS). De gecontroleerde waarden mogen de in nationale of internationale normen gespecificeerde limieten niet overschrijden. Indien de limieten worden overschreden, moeten maatregelen worden genomen om aan de eisen te voldoen. Responsieve maatregelen kunnen zijn het ventileren van de kamers door regelmatig ramen te openen, het wijzigen van de ventilatie-instellingen en het plaatsen van luchtreinigers of andere sanitaire voorzieningen. Om aan dit criterium te voldoen, moet in ten minste twee gedeelten van het bedrijf een regulier controlesysteem (minimaal één controle per jaar) worden geïnstalleerd. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage met de resultaten van de controle van de interne luchtkwaliteit en eventuele corrigerende maatregelen.

9.3 <i>Bij renovatie- of nieuwbouwwerkzaamheden die de afgelopen 12 maanden zijn gestart en/of voltooid, zijn/worden milieuvriendelijke producten gebruikt. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Met het oog op de voortdurende verbetering van het interne milieu en om de ecologische voetafdruk te verkleinen door minder schadelijke materialen te gebruiken, zijn/worden in het bedrijf milieuvriendelijke producten gebruikt bij renovatie- of nieuwbouwwerkzaamheden die in de afgelopen 12 maanden hebben plaatsgevonden. Milieuvriendelijke producten zijn onder meer verfsoorten en andere producten die geen stoffen bevatten die schadelijk zijn voor het milieu of voor de gezondheid van de mens. Het bedrijf kan bijvoorbeeld producten gebruiken met een nationaal of internationaal erkend ecolabel, of producten van bedrijven die een duurzaam milieubeleid voeren. Vluchtige organische stoffen (VOS) en zware metalen worden vermeden in alle materialen, met inbegrip van verf, bouwmaterialen, etc. Milieuvriendelijke tweedehands/gerecycleerde natuurlijke producten/materialen worden in het bijzonder aanbevolen. Als bij renovatie- of bouwprojecten hout of ander plantaardig materiaal wordt verwerkt, maakt het bedrijf gebruik van materialen die duurzaam zijn geoogst (bijv. producten met FSC-keurmerk) en bij voorkeur afkomstig zijn van lokale bronnen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat bij renovatie of nieuwbouw in de afgelopen 12 maanden milieuvriendelijke producten zijn gebruikt.
9.4 <i>Bij de exploitatie, verbouwingen of bouwwerkzaamheden wordt rekening gehouden met de authentieke elementen van de lokale cultuur. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Bij de exploitatie, de bouw of renovatie van gebouwen maakt het bedrijf gebruik van lokaal passende en duurzame praktijken en materialen. Het bedrijf waardeert en integreert authentieke elementen van de traditionele en hedendaagse lokale cultuur. De wet- en regelgeving met betrekking tot de exploitatie en het bouwen of renoveren van gebouwen moet altijd worden nageleefd. Het wordt aangeraden om gebruik te maken van lokale bronnen van onderwijs, kennis en ervaring met betrekking tot het gebruik van materialen, technologieën en gereedschappen voor duurzaam renoveren of bouwen. De intellectuele eigendomsrechten van lokale gemeenschappen worden altijd gerespecteerd. Een aantal LEADER-projecten bevordert de lokale knowhow en architectuur. Tijdens de audit toont het bedrijf aan dat rekening wordt gehouden met duurzame praktijken en materialen en de authentieke elementen van de lokale cultuur, en dat de intellectuele eigendomsrechten van de lokale gemeenschappen niet zijn geschonden bij renovatie- of bouwwerkzaamheden.
10. GROENVOORZIENING	
10.1 In de buitenruimten wordt geen gebruik gemaakt van bestrijdingsmiddelen of meststoffen voor het groenonderhoud, enkel indien deze op organische/natuurlijke basis zijn. (V)	Als het bedrijf groenvoorzieningen heeft, worden geen chemische bestrijdingsmiddelen (met inbegrip van onkruidverdelgers) en meststoffen toegepast om het gebruik van chemicaliën en het risico op verontreiniging van terrestrische/aquatische ecosystemen tot een minimum te beperken en gezondheidsrisico's te verminderen. Als bestrijdingsmiddelen en meststoffen nodig zijn (bij voorkeur gecontroleerd via een jaarlijks bodemonderzoek), worden organische of

HJ, CVP, KA, CC, R, A	natuurlijke alternatieven gebruikt, bijvoorbeeld in de vorm van natuurlijke/organische bodemverbeteraars. Gasbranders of mechanische onkruidverdelgers zijn mogelijke alternatieven voor chemische bestrijdingsmiddelen. Het bedrijf mag enkel chemische bestrijdingsmiddelen en meststoffen gebruiken in geval er geen organische of natuurlijke vervangers voorhanden zijn. In dergelijke gevallen worden alleen 'gebruiksklare' producten gekocht, bij voorkeur met een langzame afgifte. Deze producten worden doorgaans slechts eenmaal per jaar gebruikt op het laagst mogelijke niveau. Bestrijdingsmiddelen mogen alleen worden gehanteerd door personeel of externe bedrijven die daarvoor zijn opgeleid of een vergunning hebben. Chemische stoffen worden correct bewaard (zie criterium 6.6). Dit criterium is ook van toepassing als het bedrijf het onderhoud van de groenvoorzieningen uitbesteedt aan een extern bedrijf. Tijdens de audit geeft het bedrijf zijn schriftelijk vastgelegde beleid voor gebruik van bestrijdingsmiddelen en meststoffen in de groenvoorzieningen ter inzage waaruit blijkt dat het bedrijf geen chemische bestrijdingsmiddelen en meststoffen gebruikt, tenzij er geen organisch of natuurlijk alternatief voorhanden is. Als het onderhoud van de groenvoorzieningen wordt uitbesteed aan een extern bedrijf, dan presenteert dit externe bedrijf zijn beleid voor het gebruik van bestrijdingsmiddelen en meststoffen in de groenvoorzieningen. Tijdens een visuele controle kan een steekproef worden uitgevoerd om na te gaan of aan het criterium is voldaan.
10.2 Nieuw aangekochte gazonmaaiers moeten elektrisch of handmatig worden aangedreven of een ecolabel hebben. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Als het bedrijf groenvoorzieningen heeft, moeten de gazonmaaiers die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht energiezuinig zijn en weinig lawaai en CO₂-uitstoot produceren. De gazonmaaiers zijn handbediend of elektrisch, of voorzien van een ecolabel. Indien het bedrijf een gazon/grasveld heeft van meer dan 4000 m², dan is dit criterium optioneel. Indien het bedrijf het onderhoud van de groenvoorzieningen uitbesteedt aan een extern bedrijf, dan is dit criterium eveneens optioneel. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat de gazonmaaiers die het bedrijf in de afgelopen 12 maanden heeft aangeschaft, milieuvriendelijk zijn.
10.3 Er zijn procedures voorhanden om water te besparen bij het besproeien van de groenvoorzieningen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om het verbruik van water voor besproeiing tot een minimum te beperken, moet een werkwijze voorhanden zijn. Het besproeiingssysteem kan bijvoorbeeld procedures omvatten voor bewatering tijdens de ochtend- of avonduren, een watertimer of een besproeiingsautomaat die erop gericht zijn de verdamping tot een minimum te beperken en de wortels van de planten optimaal te bevloeien. Voor het besproeien van bloemen/groenperken kan ook hemelwater, gezuiverd grijs water of afvalwater worden gebruikt. Tijdens de audit geeft het bedrijf zijn schriftelijk vastgelegde beleid ter inzage voor de besproeiing van groenvoorzieningen en tuinen. De procedures voor sproeien of bewateren worden zo mogelijk geïnspecteerd tijdens de visuele controle.
10.4 Het bedrijf neemt initiatieven om de lokale biodiversiteit op het terrein van het bedrijf te beschermen en te ondersteunen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de lokale biodiversiteit te beschermen, ondersteunen en verbeteren, neemt het bedrijf waar mogelijk maatregelen die de omstandigheden voor de biodiversiteit op (of rond) het bedrijfsterrein bevorderen. Voorbeelden van acties zijn: • vergroening of herwildering van het terrein; • aanleg/onderhoud van bestuivervriendelijke groenzones;

	• aanleg/onderhoud van een groen dak en/of verticale groene muren; • uitroeiing van invasieve soorten die een bedreiging vormen voor lokale soorten; • gebruik van inheemse soorten voor groene daken, groene muren, tuinen, en andere buitengebieden; • gunstige omstandigheden creëren voor lokale soorten (bijv. vogelhuisjes, insectenhoeven, bijenkorven, etc.); • Bescherming van habitats van lokale soorten (terrestrische of aquatische/mariene) op of nabij het terrein van het bedrijf (bijv. broedplaatsen van schildpadden, mangroves, koraalriffen, etc.); • de lokale biodiversiteit actief beschermen in gebieden van het bedrijf die door wilde dieren worden bezocht of bewoond, door licht en geluid actief tot een minimum te beperken; • uitvoeren van een biodiversiteitsevaluatie door een externe deskundige vóór aanvang van de bouw van nieuwe panden of faciliteiten. De acties moeten de lokale (inheemse/endemische/zeldzame) flora- en faunasoorten actief ondersteunen. De acties mogen niet de introductie van uitheemse invasieve soorten omvatten. Het uitroeien van invasieve soorten moet op een milieuvriendelijke manier gebeuren. Dit criterium is ook van toepassing als het bedrijf het onderhoud van de groenvoorzieningen uitbesteedt aan een extern bedrijf. Tijdens de audit toont het bedrijf het beheersplan of de standaardwerkwijze voor de ondersteuning van de lokale biodiversiteit en de uitroeiing van invasieve soorten. Tijdens de visuele controle presenteert het bedrijf de manier waarop gunstige omstandigheden voor de lokale biodiversiteit zijn gecreëerd of op welke wijze de habitats van lokale soorten op zijn bedrijfsterrein worden beschermd.
10.5 <i>Het bedrijf koopt alleen streekeigen soorten aan en roeit invasieve uitheemse soorten actief uit op zijn terrein. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Ter bescherming van de lokale biodiversiteit en om de gevolgen van invasieve uitheemse soorten voor lokale ecosystemen te beperken, koopt het bedrijf voor zijn locatie uitsluitend streekeigen soorten aan. Tegelijkertijd zorgt bedrijf actief voor de uitroeiing van invasieve uitheemse soorten op zijn locatie. Het is van belang dat personeel dat belast is met het groenonderhoud, opgeleid en geïnformeerd is over de aan te kopen streekeigen soorten. Daarnaast is het belangrijk dat het personeel op de hoogte is van het gevaar dat invasieve uitheemse soorten met zich meebrengt, en hoe ze deze soorten kunnen identificeren en verwijderen. Informatie over invasieve uitheemse soorten moet aan de relevante autoriteiten worden gemeld. Dit criterium is ook van toepassing als het bedrijf het onderhoud van de groenvoorzieningen uitbesteedt aan een extern bedrijf. Tijdens de audit presenteert het bedrijf zijn beheersplan of standaardwerkwijze voor het beheer van de groenvoorzieningen waaruit de actieve aankoop van streekeigen soorten en de actieve verwijdering van invasieve uitheemse soorten blijkt.
10.6 <i>Het bedrijf heeft een fruit-, kruiden- of groentetuin op/nabij zijn locatie. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, heeft het bedrijf een fruit-, kruiden- of groentetuin op of in de buurt van zijn locatie. Om aan dit criterium te voldoen, moet het een permanente tuin zijn met kruiden en/of vruchtdragende planten/bomen. De oogst moet ten goede komen aan de gasten (bijv. door de oogst te gebruiken in gerechten of dranken, producten in de souvenirwinkel aan te bieden waarin de oogst is verwerkt, gasten te betrekken bij de oogst, etc.), en/of gebruikt worden voor personeelsmaaltijden. Als de

1 punt	mogelijkheid bestaat, kan het bedrijf ook lokale scholen uitnodigen voor educatieve bezoeken aan de tuin. Bij het onderhoud van de fruit-, kruiden- en groentetuin worden de criteria gevolgd die gelden voor het gebruik van bestrijdingsmiddelen en meststoffen (criterium 10.1) en de criteria voor besproeiingsprocedures (criterium 10.3). Bij het onderhoud van de tuin en het gebruik van de vruchten/groenten/kruiden moet de toepasselijke nationale/regionale/lokale wetgeving worden nageleefd. Landbouwactiviteiten die de hoofdkomsten of een groot deel van de inkomsten van het bedrijf vormen zoals wijngaarden, olijfgaarden, etc. zijn van dit criterium uitgesloten. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle de aanwezigheid van een fruit-, kruiden- of groentetuin.
11. MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERNEMEN	
11.1 Het bedrijf bevestigt dat het alle relevante internationale, nationale en lokale wetgeving volgt, met inbegrip van de wetgeving op het gebied van milieu, gezondheid, veiligheid en arbeid. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Het bedrijf bevestigt de rechten voor eigendom, land en water wettelijk te hebben verkregen conform de lokale, gemeentelijke en inheemse rechten (met inbegrip van de vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming ervoor). Het bedrijf bevestigt dat al zijn taken en activiteiten (inclusief taken en activiteiten op het gebied van milieu, arbeid, gezondheid en veiligheid) plaatsvinden conform internationale, nationale en lokale wet- en regelgeving. Het bedrijf bevestigt dat het de rechten en normen van de lokale gemeenschap respecteert. Het bedrijf bevestigt daarnaast over een officiële toeristische vergunning of erkenning te beschikken. Ten aanzien van de naleving van milieuvoorschriften moet ten minste aan de volgende voorwaarden worden voldaan: • Waarborgen dat activiteiten in verband met het bedrijfsbeheer geen grote negatieve effecten hebben op natuurlijke ecosystemen en dieren in de vrije natuur. Elke verstoring van ecosystemen wordt tot een minimum beperkt en hersteld, en er wordt een compenserende bijdrage geleverd aan natuurbehoud. Dit gebeurt altijd conform de nationale/regionale/lokale wetgeving. Beperken en herstellen omvat ook werkwijzen om vervuiling door lawaai en licht, afvoerstromen, erosie, ozonafbrekende elementen en stoffen die de lucht-, water- en bodemkwaliteit aantasten, te verminderen. • Als het bedrijf gevestigd is in of nabij een kwetsbaar of beschermd natuurgebied, is het bedrijf op de hoogte van de wet- en regelgeving voor toeristische activiteiten in dat gebied en worden deze regels nageleefd. • EN: Het bedrijf heeft een milieuvergunning of heeft voldaan aan de meldingsplicht indien het een klasse 3-activiteit betreft. ○ NL: Het bedrijf is in het bezit van een milieuvergunning of heeft voldaan aan de meldingsplicht indien het een klasse 3-activiteit betreft. https://www.vlaanderen.be/omgevingsvergunning-voor-de-exploitatie-van-ingedeelde-inrichtingen-of-activiteiten • Het bedrijf houdt zich aan de eigen MVO-beleidsverklaring (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen). • Het bedrijf voert afvalwater af volgens de regionale wetgeving. Ten aanzien van de arbeidswetgeving wordt ten minste aan de volgende voorwaarden voldaan: • Alle werknemers ontvangen schriftelijke informatie (contract) waarin de arbeidsvoorwaarden zijn vermeld, met inbegrip van informatie over werktijden en salaris. • Alle werknemers krijgen een behoorlijk loon. • Een werknemer ontvangt geen geld of voorschotten voordat hij/zij met het werk begint, en alle werknemers ontvangen het

	verschuldigde geld na beëindiging van het werk. • Alle werknemers ontvangen schriftelijke informatie over de gedragscode/het beleid van het bedrijf, en over de schriftelijke procedure voor het uiten van zorgen/klachten. • Voor alle werknemers jonger dan 18 jaar respecteert het bedrijf de nationale voorschriften, het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind en de IAO- verdragen 138/182 (Internationale Arbeidsorganisatie). • Alle werknemers worden eerlijk behandeld, zonder discriminatie (verband houdend met werving- en selectie, algemene tewerkstelling, training, promotie). • Alle werknemers werken in een veilige werkomgeving. • Alle werknemers wordt regelmatig training en doorgroeimogelijkheden aangeboden, naast de mogelijkheid ervaring op te doen. • Alle werknemers kunnen feedback geven over hun werkomstandigheden (bijv. via beoordelingsgesprekken, tevredenheidsenquêtes onder het personeel, etc.). • De werkgever bewaart een kopie van alle loonstroken en een overzicht van het aantal gewerkte uren en overuren. Ten aanzien van de naleving van de gezondheids- en veiligheidsvoorschriften moet ten minste aan de volgende voorwaarden worden voldaan: • Alle werknemers krijgen informatie en training over de gezondheids- en veiligheidsvoorschriften. • Alle werknemers hebben toegang tot de schriftelijke beleidslijnen en plannen met betrekking tot gezondheid en veiligheid. • Alle gasten hebben toegang tot schriftelijke informatie over de veiligheid in het bedrijf. • Het bedrijf beschikt over een brandveiligheidsattest, een geldige brandverzekering en een bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering. • Het bedrijf beschikt over een hygiënevergunning uitgereikt door FAVV/AFSCA. • Het bedrijf heeft een risicoanalyse en een logboek met maatregelen conform de Europese richtlijnen voor legionellapreventie. • Het bedrijf zorgt voor de opvolging van speeltuigen op het bedrijf (risicoanalyse, preventiemaatregelen, inspectie- en onderhoudsschema). • Het bedrijf voert periodieke keuringen uit van brandblusmiddelen, noodverlichting, evacuatieladders, trappen, detectoren en brandmelders. • Het bedrijf beschikt over keuringsattesten van de periodieke keuringen van zowel ondergrondse als bovengrondse brandstofhouders. • Het bedrijf verricht periodieke keuringen van liften. • Het bedrijf verricht periodieke keuringen van elektrische installaties, zowel laagspanning als hoogspanning. • De exploitatievoorwaarden en de opvolging conform VLAREM II of de milieuvergunning betreffende het zwembad (o.a. de meldingen aan de gezondheidsinspecteur). Ten aanzien van de naleving van de rechten en normen van de omringende gemeenschap, moet bijvoorbeeld aan de volgende voorwaarden worden voldaan: • De activiteiten hebben geen nadelige invloed op de lokale toegang tot middelen van bestaan, gebruik van land en
--	---

	waterbronnen, doorgangsrechten, vervoer en huisvesting (met inbegrip van onvrijwillige hervestiging van inwoners). • De activiteiten brengen de voedsel-, water- en energievoorziening, evenals gezondheidsvoorzieningen in naburige gemeenschappen, niet in gevaar. • Het bedrijf verhindert de lokale bevolking niet de toegang tot lokale historische, archeologische, of cultureel en religieus belangrijke gebouwen en locaties. • De ligging, het grondgebruik, de capaciteit, het ontwerp, de bouw, de exploitatie en de sloop van gebouwen en infrastructuur voldoen aan de lokale voorschriften voor ruimtelijke ordening en beschermde gebieden of erfgoed. Het bedrijf houdt rekening met de capaciteit en de integriteit van de natuurlijke en culturele erfgoedomgeving bij de keuze van de locatie, het ontwerp, de impactbeoordeling en de landrechten en -verwerving. • Het bedrijf identificeert en volgt de lokale ontwikkelingsprocedures en -richtlijnen voor architectonisch beheer. Het bedrijf discrimineert gasten niet. Tijdens de audit geeft het bedrijf een schriftelijke verklaring ter inzage waaruit blijkt dat de relevante internationale, nationale en lokale wetgeving worden nageleefd onder meer op het gebied van milieu, gezondheid, veiligheid en arbeid, en dat de rechten en normen van de omringende lokale gemeenschappen worden gerespecteerd. De waarnemingen tijdens de visuele controle bevestigen dat aan de vereisten wordt voldaan.
11.2 <i>Het bedrijf is toegankelijk voor mensen met specifieke behoeften. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Om toegang te bieden aan mensen met specifieke behoeften en bewustzijn te creëren over de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het bedrijf, moet het bedrijf toegankelijk zijn voor mensen met specifieke behoeften. De toegang betreft zowel gasten als personeel als andere gebruikers van het bedrijf. Specifieke behoeften kunnen betrekking hebben op een lichamelijke handicap (rolstoelgebruikers, blinden en slechtzienden, etc.) of op specifieke gezondheidsproblemen. Dit criterium betreft de beoordeling van de toegankelijkheid van het bedrijf voor mensen met visuele, mentale, auditieve en motorische (bewegings-) handicaps. Het bedrijf biedt toegang voor mensen met ten minste één specifieke behoefte. Dit criterium omvat de toegang tot openbare ruimten: entree en receptie, conferentiefaciliteiten, restaurant, openbare sanitaire voorzieningen, zwembaden, etc. Daarnaast verdient het aanbeveling dat het bedrijf zorgt voor passend ingerichte gastenkamers, onder andere de badkamers. De toegankelijkheid van de voorzieningen wordt goedgekeurd via een audit ter plaatse en met een keuringsattest van een erkende vereniging voor personen met een handicap (Access-i voor Wallonië en Brussel en Toegankelijk Vlaanderen voor Vlaanderen). Het keuringsattest moet geldig zijn (voor Access-i is de geldigheidsduur 3 jaar). De manager(s) en het personeel zijn getraind/geïnstrueerd om mensen met specifieke behoeften verwelkomen. Het toegankelijkheidsniveau geboden voor mensen met specifieke behoeften wordt duidelijk gecommuniceerd aan de gasten, het personeel en andere gebruikers. De toegankelijkheid moet duidelijk worden vermeld op de website (met het juiste logo) en bij de entree van het bedrijf (met de juiste plaquette). Op de website van Access-i (voor Wallonië en Brussel) en Toegankelijk Vlaanderen (voor Vlaanderen) moet een overzicht beschikbaar zijn waarin de zwakke en sterke punten van het bedrijf per type handicap worden

	beschreven. Wanneer informatie over de toegankelijkheid voorhanden is, zullen gebruikers redelijke verwachtingen hebben en kan onnodig vervoer worden vermeden. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken over zijn faciliteiten, producten en diensten. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken. Tijdens de audit (visuele controle) toont het bedrijf de toegang en de procedures voor mensen met specifieke behoeften, evenals de informatie die wordt verstrekt over toegang voor mensen met specifieke behoeften.
--	---

11.3 <i>Het bedrijf verleent actieve steun aan ten minste twee activiteiten op het gebied van ecologische ontwikkeling of sociale gemeenschapontwikkeling. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische, economische en sociaal-culturele duurzame ontwikkeling te ondersteunen en bewustzijn te creëren over de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het bedrijf, worden groene acties of activiteiten ter ontwikkeling van de sociale gemeenschap (met inbegrip van onderwijs, volksgezondheid, infrastructuur, etc.) actief ondersteund. Het verdient aanbeveling dat de ondersteuning zich richt op de omgeving van het bedrijf, maar het kan ook gaan om steun voor projecten in andere geografische gebieden. Voorbeelden van actieve steun door het bedrijf kunnen omvatten: • Activiteiten voor boomaanplantingen • Aanplant en herstel van groenvoorzieningen • Projecten gericht op de instandhouding van de biodiversiteit met betrekking tot aquatische/mariene zones of projecten ter ondersteuning van natuurlijke corridors en 'herwildering' van open gebieden • Bescherming van natuurgebieden en kwetsbare culturele gebieden • Projecten die de impact van klimaatverandering verkleinen • Buitenactiviteiten (aanleg van milieuvriendelijke aanlegplaatsen voor vaartuigen, natuurspaden die ook door het publiek kunnen worden gebruikt) • Activiteiten voor scholen of gemeenschappen die natuureducatie of sociaal-educatieve initiatieven (bijv. over burgerschap) in het onderwijsprogramma hebben • Activiteiten voor mensen met extra behoeften (kwetsbare en/of minder bevoorrechte groepen) • Activiteiten ter bevordering van sociale rechtvaardigheid en gelijke rechten, waaronder inbegrepen kortingen of gratis toegang voor economisch achtergestelde groepen (zoals voor Wallonië: ticket Artikel 27, gratis museumbezoek op de 1e zondag van de maand, of speciale korting voor eenoudergezinnen, mensen met een handicap of senioren; voor Vlaanderen: lidmaatschap van het initiatief 'Iedereen verdient vakantie'. Deze speciale kortingen moeten in elk geval vermeld zijn op de website en in promotiemateriaal van het bedrijf, en indien mogelijk via partners zoals de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW, in het Frans: CPAS). • Verstrekken van basisvoedingsproducten, water, energiediensten, evenals hygiëne- en gezondheidsdiensten in gemeenschappen • Aanbieden van ruimte voor vergaderingen en evenementen voor groepen uit de lokale gemeenschap, bijvoorbeeld scholen of ngo's, zonder kosten te berekenen, of tegen gereduceerd tarief • Ondersteunen van oplossingen voor problematische infrastructuur (bijv. watervoorziening), etc. Acties met betrekking tot verschillende initiatieven op het gebied van biodiversiteit en milieubescherming worden sterk aangemoedigd (bijv. boomaanplant, aanplant en herstel van groene zones, natuurlijke corridors en herwilderingprojecten, etc.). Het verdient aanbeveling dat het bedrijf zijn medewerkers de mogelijkheid biedt om hun tijd en diensten voor deze acties/initiatieven tijdens normale werkuren beschikbaar te stellen, en dat het bedrijf een overzicht bijhoudt van de uren die medewerkers aan vrijwilligerswerk besteden. Om aan dit criterium te voldoen, verleent het bedrijf actieve ondersteuning aan ten minste twee acties/initiatieven. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat ten minste twee acties op het gebied van milieuontwikkeling of sociale gemeenschapontwikkeling worden ondersteund. Daarnaast toont het bedrijf zijn overzicht van de uren die werknemers aan vrijwilligerswerk besteden.
---	---

11.4 <i>Het bedrijf geeft lokale kleine ondernemers de mogelijkheid om duurzame producten, gebaseerd op de natuur, historie en cultuur van het gebied, te ontwikkelen en te verkopen. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om een duurzame lokale sociaal-culturele en economische ontwikkeling te stimuleren en bewustzijn over de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het bedrijf te creëren, sponsort het bedrijf kleine ondernemers uit de gemeenschap met middelen om duurzame producten en diensten te ontwikkelen en verkopen, gebaseerd op de natuur, historie en cultuur van de lokale omgeving van het bedrijf. Dat kan zijn in de vorm van een kleine winkel of kraam op het terrein van het bedrijf. Een andere mogelijkheid is dat het bedrijf de betrokken lokale producten aankoopt en aan zijn gasten aanbiedt. De producten worden lokaal en op duurzame wijze geproduceerd en zijn gebaseerd op de natuur, historie en cultuur van de omgeving. De beschikbaarheid van producten is afhankelijk van het bedrijfsconcept. Tijdens de audit toont het bedrijf de schriftelijke afspraken met kleine lokale ondernemers die producten en diensten verkopen in/aan het bedrijf. Tijdens de visuele controle moet worden bevestigd dat kleine lokale ondernemers de mogelijkheid krijgen hun producten en diensten te verkopen in/aan het bedrijf.
11.5 <i>Het bedrijf biedt geen amusement aan waarbij huisdieren of wilde dieren betrokken zijn. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om dierenwelzijn in het toerisme te ondersteunen, biedt het bedrijf geen in-house amusement aan waarbij huisdieren of wilde dieren betrokken zijn. Dit betreft alleen shows en optredens die in het bedrijf worden aangeboden, en dieren die worden gebruikt voor geënceneerde foto's voor gasten. Tijdens de audit wordt het in-house amusementsplan voor gasten gepresenteerd en wordt gecontroleerd of bij shows of optredens geen dieren betrokken zijn.
11.6 Wanneer het bedrijf dieren houdt op zijn terrein, moeten de richtlijnen voor dierenwelzijn worden nageleefd. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om dierenwelzijn in de toeristensector te ondersteunen en de lokale biodiversiteit te beschermen, worden de richtlijnen voor dierenwelzijn nageleefd wanneer dieren worden gehouden op het terrein van het bedrijf. Om het welzijn van dieren op het bedrijfsterrein te ondersteunen, worden de algemene richtlijnen nageleefd voor dierenwelzijn in de toeristensector zoals vermeld in ABTA's Global Welfare Guidance for Animals in Tourism. ABTA-richtlijnen zijn gebaseerd op de principes van de Vijf Vrijheden: 1. Goede voeding: dieren lijden niet langdurig honger of dorst 2. Goede behuizing: dieren hebben een comfortabele en warme rustplaats 3. Goede gezondheid: dieren hebben geen verwondingen, ziekten en pijn ten gevolge van onjuiste behandeling/verzorging 4. Goed gedrag: uitingen van sociaal gedrag; natuurlijk gedrag; goede relatie tussen mens en dier; positieve emotionele toestand 5. Bescherming tegen angst en leed: dieren ondervinden geen angst of bedreiging en zijn niet lusteloos; dieren hebben een veilig heenkomen om zich af te zonderen; op dieren worden geen chirurgische of fysieke ingrepen verricht op de huid, weefsels, aan tanden of de botstructuur, anders dan voor daadwerkelijke medische behandeling Daarnaast onthoudt het bedrijf zich van direct contact met wilde dieren in gevangenschap, en voorstellingen, gevechten of wedstrijden waar dieren bij betrokken zijn.

	Tijdens de audit geeft het bedrijf een schriftelijke bevestiging van een deskundige (dierenarts) ter inzage waaruit blijkt dat het bedrijf is gecontroleerd en bovengenoemde richtlijn voor dierenwelzijn heeft gelezen en begrepen. De richtlijn is opgenomen in de MVO-beleidsverklaring of het bedrijf toont de werkwijze voor de verzorging van dieren. De visuele controle bevestigt dat de richtlijnen worden gevolgd.
11.7 <i>Het bedrijf formuleert een duurzaam aankoopbeleid. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Het bedrijf formuleert en voert een duurzaam aankoopbeleid om milieuvriendelijke en sociaal duurzame leveranciers en producten het voordeel te geven en om onnodig gebruik van hulpbronnen, afval en transport te beperken. Duurzaam aankoopbeleid heeft betrekking op kapitaalgoederen, voedingsproducten/dranken, bouwmaterialen en verbruiksgoederen, en op diensten. Voor bedrijven met personeel is het doel van een duurzaam aankoopbeleid een gemeenschappelijk begrip te creëren van duurzaam aankopen. Het beleid bevat duurzame aankoopcriteria die door het personeel moeten worden gevolgd voor alle direct of indirect aan te kopen producten. In het duurzaam aankoopbeleid moeten zowel milieuaspecten als sociale aspecten worden opgenomen. Nadat het duurzaam aankoopbeleid is vastgesteld, wordt al het betrokken personeel geïnformeerd over de inhoud van het beleid. Het duurzame aankoopbeleid van het bedrijf wordt doorgaans ten minste om de drie jaar geëvalueerd. Als het bedrijf deel uitmaakt van een internationale of nationale keten, kan de keten een gemeenschappelijk duurzaam aankoopbeleid formuleren en delen met vestigingen binnen dezelfde keten. Tijdens de audit geeft het bedrijf zijn duurzaam aankoopbeleid ter inzage, en wordt gecontroleerd of het beleid niet ouder is dan drie jaar. Als het bedrijf personeel in dienst heeft, toont het bedrijf daarnaast aan op welke manier medewerkers over het beleid worden geïnformeerd.
11.8 <i>Materialen/voorraden die niet meer worden gebruikt, worden ingezameld en gedoneerd aan goededoelenorganisaties. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door producten te hergebruiken en bewustzijn over de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het bedrijf te vergroten, verzamelt en doneert het bedrijf de overtollige maar bruikbare materialen en voorraden aan goededoelenorganisaties (bijv. organisaties voor hulp aan mensen in nood, etc.) zodat deze organisaties de geschonken producten kunnen hergebruiken of doorverkopen. Om aan dit criterium te voldoen, moet het bedrijf in de afgelopen 12 maanden materialen/voorraden aan goededoelenorganisaties hebben gedoneerd. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (zoals een ontvangstbewijs) waaruit blijkt dat overtollige materialen/voorraden in de afgelopen 12 maanden aan goededoelenorganisaties werden gedoneerd.
11.9 <i>Het bedrijf laat bepaalde opdrachten uitvoeren door organisaties met sociale doelstellingen. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 3 punten	Het bedrijf laat bepaalde opdrachten uitvoeren door organisaties met sociale doelstellingen. Bijvoorbeeld: catering, drukwerk en mailings, geschenken, decoratie (bloemen, planten en bloemstukken), schoonmaak, etc. Beoordeling: administratieve controle van de nieuwe contracten en/of facturen.

12. GROENE ACTIVITEITEN	
12.1 Informatie over nabijgelegen natuurparken en bos- en natuurgebieden is voor gasten beschikbaar. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om het milieu-/duurzaamheidsprofiel van het bedrijf te versterken en gasten aan te moedigen deel te nemen aan groene/duurzame activiteiten, biedt het bedrijf informatie aan over nabijgelegen natuurparken, bos- en natuurgebieden en/of andere beschermde gebieden. Waar nodig omvat de informatie uitleg over de natuurlijke omgeving, de lokale cultuur en het cultureel erfgoed, en uitleg over gepast gedrag tijdens een bezoek aan deze gebieden. Zie ook criterium 12.4. Om bewustzijn te creëren over de omgeving en het welzijn van gasten te bevorderen, moedigt de informatie gasten aan om te kiezen voor buitenactiviteiten of groene activiteiten in de omgeving. De informatie spoort gasten aan te wandelen, joggen, fietsen, zwemmen, zeilen, kanoën, vogelspotten, picknicken, buitenspeelplaatsen te bezoeken, etc. Voor bezoeken aan natuurgebieden, inheemse gemeenschappen en cultureel en/of historisch gevoelige plaatsen bevat de informatie aanbevelingen om de bestaande internationale en nationale goede praktijken en lokale richtlijnen te volgen, zodanig dat nadelige effecten tot een minimum beperkt blijven, en zowel bezoekers als de lokale gemeenschap profiteren. Het is belangrijk dat bezoeken aan natuurlijke aquatische/mariene of terrestrische gebieden geen negatieve impact hebben op de biodiversiteit van de gebieden, maar bij voorkeur een positieve bijdrage leveren aan de bescherming van de biodiversiteit. Informatie over deze gebieden is beschikbaar bij de receptie/conciërge, een milieuhoek in de lobby, via tv-schermen in de openbare ruimten, conferentieruimten of in de gastenkamers, mappen in de gasten-/conferentieruimten, via gasten-apps, etc. Hoewel de informatie gericht is op gasten, wordt het bedrijf ook aangemoedigd soortgelijke informatie te verstrekken aan zijn personeel. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken. Tijdens de audit (visuele controle) presenteert het bedrijf de gasteninformatie over nabijgelegen natuurparken, bos- en natuurgebieden, inheemse gemeenschappen of culturele/historische bezienswaardigheden (inclusief aanwijzingen over verantwoord gedrag bij het bezoeken van deze locaties of gebieden). Er wordt gecontroleerd of de informatie juist, duidelijk en eenvoudig te begrijpen is.
12.2 Het bedrijf verstrekt informatie over de dichtstbijzijnde locatie waar duurzame vervoersmiddelen zoals fietsen kunnen worden gehuurd of geleend. (V) HJ, CVP, KA, CC, A	Om het gebruik van duurzame vervoersmiddelen aan te moedigen, verstrekt het bedrijf informatie over de dichtstbijzijnde locatie om fietsen te lenen of te huren. De informatie is beschikbaar bij de receptie/conciërge, een milieuhoek in de lobby, via tv-schermen in de openbare ruimten, conferentieruimten en gastenkamers, of in mappen in de gastenkamers/ontmoetingsruimten. Hoewel de informatie gericht is op gasten, wordt het bedrijf ook aangemoedigd soortgelijke informatie te verstrekken aan zijn personeel. Als het bedrijf gevestigd is in een gebied waar fietsen niet mogelijk is door gevaarlijke verkeerssituaties, extreme weersomstandigheden of andere bijzondere omstandigheden, dan is het bedrijf vrijgesteld van de verplichting om aan het criterium te voldoen.

	Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken. Tijdens de audit (visuele controle) toont het bedrijf de gasteninformatie over de dichtstbijzijnde locatie om fietsen te huren of te lenen. Er wordt gecontroleerd of de informatie juist, duidelijk en eenvoudig te begrijpen is.
12.3 <i>Gasten kunnen fietsen lenen of huren bij het bedrijf. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, A 3 punten	Om het gebruik van duurzame vervoersmiddelen aan te moedigen, biedt het bedrijf zijn gasten de mogelijkheid om rechtstreeks bij het bedrijf fietsen te lenen of te huren. De informatie is beschikbaar bij de receptie/conciërge, een milieuhoeck in de lobby, via tv-schermen in de openbare ruimten, conferentieruimten en gastenkamers, of in mappen in de gastenkamers/ontmoetingsruimten. Dit criterium is niet van toepassing als het bedrijf gevestigd is in een gebied waar fietsen niet mogelijk is door gevaarlijke verkeerssituaties, extreme weersomstandigheden of andere bijzondere omstandigheden. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken. Het bedrijf belooft niet meer dan het kan waarmaken. Tijdens de audit bevestigt een visuele controle de beschikbaarheid van huurfietsen.
12.4 <i>Het bedrijf heeft een kwaliteitslabel van het type 'Fietslogies' of een vergelijkbaar label dat fietsvriendelijke locaties certificeert. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, A, R 3 punten	Het bedrijf beschikt over een label dat fietsvriendelijke logies certificeert zoals 'Bike Friendly' (Brussel) of het label 'Fietslogies' (Vlaams-Brabant).
12.5 <i>Het bedrijf stimuleert verantwoordelijk gedrag van toeristen op de locatie. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de lokale biodiversiteit, het dierenwelzijn, de cultuur en de gemeenschap te beschermen, verstrekt het bedrijf informatie aan zijn gasten die verantwoordelijk gedrag op de locatie stimuleert. De informatie kan bevatten: • Gedragscodes en aanbevelingen voor bezoek aan natuurgebieden, inheemse gemeenschappen en cultureel en/of historisch gevoelige plaatsen. Hieronder vallen bijvoorbeeld kledingvoorschriften, gedragscodes, informatie over sluitingsperiodes, gebieden waar beperkingen gelden, etc. (indien van toepassing) • Informatie over nabijgelegen stranden of jachthavens met een Blauwe Vlag

	• Informatie over verantwoorde toeristische attracties en touroperators die een MVO-beleid voeren (inclusief touroperators bekroond met de Blauwe Vlag voor cruisevakanties) • Informatie over touroperators die het welzijn van dieren respecteren: ABTA's Global Welfare Guidance for Animals in Tourism (zie criterium 11.9). Daarnaast geldt dat bedrijven zich onthouden van direct contact met wilde dieren in gevangenschap, en van voorstellingen, gevechten of wedstrijden waar dieren bij betrokken zijn. • Informatie over de omgang met niet-invasieve diersoorten in de vrije natuur in duurzaam beheerde gebieden om nadelige gevolgen voor de dieren (leefbaarheid en gedrag van dierenpopulaties in de vrije natuur) te voorkomen • Souvenirbrochures waarin wordt uitgelegd welke producten wel en niet mogen worden gekocht • Informatie over restaurants die geen bedreigde soorten op de menukaart aanbieden • Informatie over restaurants, winkels en markten die traditionele en lokale maaltijden en producten verkopen • Informatie over de manier waarop gasten kunnen vermijden dat zij overlast veroorzaken voor de omwonenden, bijvoorbeeld gedragscodes om geluidsoverlast in dichtbevolkte gebieden te voorkomen, etc. • Initiatieven om de hoeveelheid geproduceerde afval op de locatie te verminderen, bijvoorbeeld over watervulstations of het recyclagesysteem in openbare ruimten, verstrekking van herbruikbare waterflessen of boodschappentassen, etc. Als onderdeel van deelname aan het Green Key-programma moet het bedrijf in al zijn materiaal en communicatie nauwkeurige, duidelijke en eenvoudig te begrijpen informatie verstrekken. Tijdens de audit toont het bedrijf de gasteninformatie die verantwoordelijk gedrag op de locatie bevordert.
12.6 <i>Het bedrijf organiseert voor gasten bewustmakingsactiviteiten gericht op duurzame ontwikkeling, het milieu en de natuur, in het bedrijf zelf of in de lokale gemeenschap. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om het duurzaamheidsbewustzijn van gasten te verhogen, organiseert het bedrijf bewustmakingsactiviteiten gericht op duurzame ontwikkeling, het milieu en de natuur in of rondom het bedrijf. Voorbeelden van bewustmakingsactiviteiten zijn deelname aan initiatieven zoals Earth Hour, Earth Day, Nationale Energieweek, Week van de Afvalvermindering, Wereldvoedseldag, Veteranendag, Wereld Veganisme Dag, Wereld Vegetarisme Dag, Wereldmilieudag, etc. Daarnaast kan het bedrijf de deelname aan autovrije activiteiten stimuleren zoals rondleidingen in groenzones op het terrein of in nabijgelegen natuurgebieden, evenementen voor boomaanplant of andere acties met betrekking tot klimaatverandering, aanleg van bestuivervriendelijke lokale groenzones of andere activiteiten ter bescherming van de lokale flora en fauna, plukken/oogsten van voedsel, strandopruiming, educatieve activiteiten in samenwerking met scholen, evenementen van goededoelenorganisaties, etc. Het bedrijf wordt in het bijzonder aangemoedigd bij te dragen aan het behoud van de biodiversiteit, met inbegrip van beschermde natuurgebieden en gebieden met een grote biodiversiteitswaarde. Alle activiteiten (het oogsten van voedsel inbegrepen) vinden plaats binnen het kader van een georganiseerd activiteitenprogramma dat garant staat voor duurzaamheid conform de lokale, nationale en internationale wetgeving. Het bedrijf betreft zijn gasten actief bij georganiseerde activiteiten om aan dit criterium te voldoen. Daarnaast wordt het bedrijf aangeraden om het personeel bij deze activiteiten te betrekken. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (foto's, contracten, marketingmateriaal, etc.) waaruit blijkt welke bewustmakingsactiviteiten

	in de afgelopen 12 maanden hebben plaatsgevonden en welke activiteiten voor de komende 12 maanden zijn ingepland.
13. ADMINISTRATIE	
13.1 Winkels en bedrijven van derde partijen die op het bedrijfsterrein zijn gevestigd, zijn op de hoogte van de Green Key-criteria en de milieu-initiatieven van het bedrijf, en worden aangemoedigd hun bedrijfsvoering voor alle milieuaspecten op dezelfde manier in te richten. (V) HJ, CVP, CC, A	Veel bedrijven hebben door derden geëxploiteerde winkels en bedrijven op hun bedrijfsterrein. De term 'door derden geëxploiteerd' houdt in winkels en bedrijven die worden uitgebaat door concessiehouders en contractanten van het bedrijf. Dit zijn bijvoorbeeld kappers, cafés, pubs, restaurants, sportscholen, spa's, reis- en toerismebureaus, souvenirwinkels, kledingzaken, kiosken, fietsverhuurbedrijven, etc. Het bedrijf informeert zijn concessiehouders en contractanten over zijn MVO-beleid en milieu-initiatieven, en geeft informatie over Green Key. De informatie wordt verstrekt via schriftelijke communicatie of mondeling tijdens gezamenlijke vergaderingen, etc. Indien mogelijk krijgt personeel dat in door derden geëxploiteerde winkels en bedrijven werkzaam is dezelfde training als het personeel van het bedrijf. Daarnaast stimuleert het bedrijf zijn concessiehouders en contractanten om hun bedrijfsvoering voor alle milieuaspecten in te richten conform de criteria van Green Key of het Green Key-programma te volgen. Tijdens de audit geeft het bedrijf informatie ter inzage over de winkels en bedrijven van concessiehouders en contractanten op zijn bedrijfsterrein. Uit de documentatie (bijv. notulen van vergaderingen, e-mailcommunicatie, contracten, etc.) blijkt dat de concessiehouders en contractanten op de hoogte zijn van de milieu-initiatieven van het bedrijf en dat zij gestimuleerd worden hun bedrijfsvoering voor alle milieuaspecten in te richten conform de criteria van Green Key.
13.2 Ten minste 75% van het briefpapier, de enveloppen en het drukwerk geproduceerd of besteld door het bedrijf heeft een ecolabel of is vervaardigd door een bedrijf dat een MVO-beleid voert. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om het energie- en afvalverbruik te verminderen (en zo de ecologische voetafdruk te verkleinen), wordt het gebruik van briefpapier, enveloppen en drukwerk tot een minimum beperkt. Briefpapier, enveloppen en drukwerk hebben een ecolabel, bijvoorbeeld het EU-Ecolabel, FSC-label (bij voorkeur FSC Recycled of FSC Mix), of zijn geproduceerd door een bedrijf dat een MVO-beleid voert. De verplichting heeft betrekking op ten minste 75% van het briefpapier, de enveloppen en het drukwerk gekocht of geproduceerd in de afgelopen 12 maanden. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat briefpapier, enveloppen en drukwerk in de afgelopen 12 maanden zijn gekocht, een ecolabel hebben, gerecycled zijn of vervaardigd zijn door een bedrijf dat een MVO-beleid voert. De waarnemingen tijdens de visuele controle bevestigen dat aan de vereisten wordt voldaan.
13.3 Het bedrijf neemt initiatieven om het papierverbruik bij de receptie, in kantoren, gastenkamers en ontmoetingsruimten te beperken. (V) HJ, CVP, KA, CC, A	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door vermindering van het energieverbruik, hulpbronnengebruik en de afvalproductie veroorzaakt door papierverbruik, neemt het bedrijf initiatieven om het papierverbruik in kantoren, gastenkamers en ontmoetingsruimten te beperken. Initiatieven zijn bijvoorbeeld minder beschikbaar papier in de gastenkamers en ontmoetingsruimten, (bijv. slechts een paar vellen papier en in het kleinere formaat A5), papier verkrijgbaar op verzoek, papier beschikbaar op een vaste plek in de ontmoetingsruimte, geen papier maar tablets ter beschikking stellen voor het maken van aantekeningen, etc. Vermindering van papiergebruik in kantoren kan worden aangemoedigd door minder documenten te printen, dubbelzijdig te printen en/of papier te

	hergebruiken voor notities, etc. Initiatieven bij de balie kunnen onder meer inhouden dat facturen alleen op verzoek worden afgedrukt (en per e-mail worden verzonden), dat geen enveloppen worden gebruikt voor afgedrukte facturen, etc. Receptiemedewerkers en personeel dat werkzaam is in andere ruimten dan kantoren, wordt eveneens aangemoedigd om waar mogelijk het gebruik van papier te verminderen. Om aan dit criterium te voldoen, neemt het bedrijf initiatieven om het papierverbruik in ten minste twee werkgebieden te verminderen. Tijdens de audit geeft het bedrijf informatie ter inzage over zijn initiatieven om het papierverbruik in ten minste twee werkgebieden te verminderen. De visuele controle bevestigt de initiatieven.
13.4 Het bedrijf informeert zijn leveranciers over de milieu-initiatieven en stimuleert leveranciers om dezelfde milieuvriendelijke inzichten na te leven. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Omdat het bedrijf regelmatig contact heeft met leveranciers van producten/diensten, zijn alle leveranciers geïnformeerd over de initiatieven die het bedrijf neemt op het gebied van milieu, klimaatverandering en duurzaamheid, en beschikken leveranciers informatie over Green Key. De informatie betreft onderwerpen over de vermindering van het hulpbronnengebruik, het aanwenden van schonere en hulpbronvriendelijke alternatieven (inclusief transport) en de inzet voor sociale normen. De informatie wordt verstrekt via schriftelijke communicatie of mondeling tijdens gezamenlijke vergaderingen, etc. Daarnaast stimuleert het bedrijf zijn leveranciers om hun bedrijfsvoering voor alle milieuaspecten in te richten conform de criteria van Green Key of het Green Key-programma te volgen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (bijv. schriftelijke informatie) waaruit blijkt dat de leveranciers op de hoogte zijn van de milieu-initiatieven en worden aangemoedigd om hun bedrijfsvoering op dezelfde manier of volgens de Green Key-criteria in te richten.
13.5 <i>Het bedrijf heeft van ten minste 75% van zijn leveranciers een eco-certificatie, schriftelijk MVO-beleid en/of een verklaring in bezit waaruit blijkt dat de leverancier zich inzet voor duurzame ontwikkeling. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Omdat het bedrijf regelmatig contact heeft met leveranciers van producten/diensten, beschikt ten minste 75% van zijn leveranciers over een eco-certificatie, een milieubeheersysteem of een schriftelijk MVO-beleid, of geeft op andere manieren blijk van inzet voor duurzame ontwikkeling. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage (een lijst van leveranciers met bijvoorbeeld hun eco-certificatie) waaruit blijkt dat ten minste 75% van zijn leveranciers een eco-certificatie, een milieubeheersysteem of een schriftelijk MVO-beleid heeft en/of zich op andere manieren inzet voor duurzame ontwikkeling.
13.6 <i>Ten minste drie productcategorieën van gekocht of gehuurd textiel zijn milieuvriendelijk. (O)</i>	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen, koopt of huurt het bedrijf milieuvriendelijk textiel. Om aan dit criterium te voldoen, moeten ten minste drie productcategorieën textiel, bijvoorbeeld handdoeken, beddengoed, tafellakens, textielservetten, uniformen voor het personeel, etc. een internationaal of nationaal erkend ecolabel of Fairtrade-keurmerk hebben. Textiel gemaakt van

HJ, CVP, KA 1 punt	100% gerecycleerd materiaal voldoet eveneens aan dit criterium. Het wordt aanbevolen dat bedrijven voor textielsoorten kiezen die gemaakt zijn van natuurlijke vezels geteeld met een laag gehalte aan bestrijdingsmiddelen, en/of voor materiaal dat gemakkelijk gerecycleerd kan worden (zoals stoffen met één type vezel), of voor textiel van hoge kwaliteit. Textiel van hoge kwaliteit gaat meestal langer mee en is op de lange termijn zuiniger in gebruik. Bovendien heeft het gebruik van hoogwaardig textiel een gunstig effect op het grondstoffenverbruik en veroorzaakt het minder afval. Het verdient aanbeveling producten te gebruiken die de levensduur van textiel verlengen, zoals matras- en kussenbeschermers. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat ten minste drie productcategorieën van gekocht of gehuurd textiel een internationaal of nationaal erkend ecolabel en/of Fairtrade-keurmerk hebben of gemaakt zijn van 100% gerecycleerd materiaal.
13.7 <i>Externe bedrijven aan wie de wasserijservice wordt uitbesteed zijn gevestigd binnen een straal van 50 km van het bedrijf. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om de CO₂-voetafdruk te verkleinen die wordt veroorzaakt door het transporteren van wasgoed, kiest het bedrijf voor een wasserijservice die niet verder dan 50 km van het bedrijf verwijderd is. Dit criterium is niet van toepassing als het bedrijf de wasserijservice in eigen beheer heeft. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat de locatie van de wasserijservice zich op minder dan 50 km afstand van het bedrijf bevindt.
13.8 <i>Ten minste 75% van de nieuw gekochte duurzame goederen heeft een ecolabel of wordt geproduceerd door een bedrijf met een MVO-beleid. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om milieuvriendelijke en duurzame productie te waarborgen, hebben duurzame goederen die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht een ecolabel of de goederen zijn geproduceerd door een bedrijf dat een MVO-beleid voert. Duurzame goederen zijn goederen die gemaakt zijn voor herhaald en langdurig gebruik zoals meubels, tapijten, serviesgoed, etc. Elektronische apparatuur maakt geen deel uit van dit criterium; dit onderwerp wordt in hoofdstuk 7 behandeld. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat ten minste 75% van de duurzame goederen die in de afgelopen 12 maanden zijn aangekocht, een ecolabel hebben of geproduceerd zijn door een bedrijf dat een MVO-beleid voert.
13.9 <i>Het bedrijf repareert of upcyclet de eigen duurzame goederen of koopt tweedehands duurzame goederen. (O)</i> HJ, CVP, KA, CC, R, A 1 punt	Om de ecologische voetafdruk te verkleinen door minder nieuw duurzaam materiaal aan te kopen, heeft het bedrijf in de afgelopen 12 maanden zijn duurzame goederen opgeknapt of geüpccycled, of tweedehands duurzame goederen gekocht. Duurzame goederen zijn goederen die gemaakt zijn voor herhaald en langdurig gebruik zoals meubels, tapijten, serviesgoed, etc. Bij de aankoop van tweedehands elektronische apparaten overweegt het bedrijf het energieverbruik van deze goederen. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat het in de afgelopen 12 maanden actief zijn eigen duurzame goederen heeft geüpccycled of tweedehands duurzame goederen heeft gekocht.

13.10 <i>Het bedrijf maakt gebruik van milieuvriendelijke gemotoriseerde vervoersmiddelen. (O)</i> HJ, CVP, CC, R, A 1 punt	Gemotoriseerde vervoersmiddelen gebruikt door het bedrijf moeten milieuvriendelijk zijn om luchtverontreiniging en het energieverbruik te verminderen. Milieuvriendelijke gemotoriseerde vervoersmiddelen zijn onder meer auto's, scooters, golfkarretjes en andere voertuigen die worden gebruikt om zich op het terrein te verplaatsen en om gasten of personeel te vervoeren. Indien het bedrijf externe cateringdiensten levert, moeten de voertuigen gebruikt voor deze dienstverlening ook aan dit criterium voldoen. Het criterium betreft ook voertuigen die eigendom zijn van of gehuurd worden door het bedrijf. Milieuvriendelijke vervoersmiddelen zijn elektrisch en zo licht en energiezuinig mogelijk in verhouding tot het aanbod op de markt. Om aan dit criterium te voldoen, moet ten minste 75% van de gemotoriseerde vervoersmiddelen in eigendom van of gebruikt door het bedrijf, milieuvriendelijk zijn. Tijdens de audit toont het bedrijf een schriftelijk overzicht van alle gebruikte en gemotoriseerde vervoersmiddelen waaruit blijkt op welke wijze deze vervoersmiddelen aan de voorschriften voldoen. Tijdens de visuele controle wordt steekproefsgewijs gecontroleerd of aan de voorschriften wordt voldaan.
13.11 Het personeel wordt aangemoedigd gebruik te maken van milieuvriendelijke vervoersmiddelen. (V) HJ, CVP, KA, CC, R, A	Om luchtverontreiniging te verminderen en de gezondheid te verbeteren, maakt het personeel gebruik van milieuvriendelijk vervoer voor woon-werkverkeer. Milieuvriendelijk vervoer houdt in het gebruik van fietsen, openbaar vervoer (bus, trein, tram, boot, etc.), elektrische voertuigen, carpoolprogramma's, pendelbusdiensten voor medewerkers, etc. Het bedrijf stimuleert het gebruik van milieuvriendelijke vervoersmiddelen door mondelinge of schriftelijke communicatie. Het bedrijf neemt ten minste een van de volgende initiatieven: aanbieden van goede voorzieningen zoals veilige en overdekte fietsenstallingen, indien mogelijk oplaadpunten voor elektrische voertuigen, inclusief fietsen, etc., financiële stimulansen zoals tickets voor openbaar vervoer, kosteloos parkeren/opladen van elektrische auto's, gratis pendelbusvervoer, steun voor carpoolinitiatieven, etc. Tijdens de audit geeft het bedrijf documentatie ter inzage waaruit blijkt dat personeel wordt aangemoedigd om milieuvriendelijke vervoersmiddelen te gebruiken. Waar mogelijk wordt tijdens een visuele controle nagegaan of aan de voorschriften wordt voldaan.